

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ

Π.Μ.Σ.: ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: Διδασκαλία της Νέας Ελληνικής Γλώσσας

Διπλωματική εργασία

**Η ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΗ ΡΗΤΟΡΙΚΗ ΤΟΥ ΑΛ. ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ ΣΤΟΥΣ
*ΕΜΠΟΡΟΥΣ ΤΩΝ ΕΘΝΩΝ.***

της

Καράμπαλη Βαχαρούλας- Παρασκευής

Επιβλέπων καθηγητής: Νάκας Αθανάσιος, καθηγητής

Εξεταστές: Ντίνος Κωνσταντίνος, καθηγητής

Κωτόπουλος Τριαντάφυλλος, επίκουρος καθηγητής

Φλώρινα, Σεπτέμβριος 2016

Copyright © Καράμπαλη Βαχαρούλα-Παρασκευή, 2016.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα. Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν τον συγγραφέα και μόνο.

Όνοματεπώνυμο: Καράμπαλη Βαχαρούλα-Παρασκευή

A.E.M.: 422

Ηλεκτρονική διεύθυνση: ms0422@nured.uowm.gr

Έτος εισαγωγής: 2014

Κατεύθυνση: Διδασκαλία της Νέας Ελληνικής Γλώσσας

Τίτλος διπλωματικής εργασίας: Η αφηγηματική ρητορική του Αλ. Παπαδιαμάντη στους Εμπόρους των Εθνών.

Δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία δεν αποτελεί προϊόν λογοκλοπής, είναι προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας, η βιβλιογραφία και οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει, έχουν δηλωθεί κατάλληλα με παραπομπές και αναφορές. Τα σημεία όπου έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή/και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή. Επισημαίνεται πως η συγκεκριμένη επιλογή βοηθά στον περιορισμό της λογοκλοπής διασφαλίζοντας έτσι το/τη συγγραφέα.

Ημερομηνία: 12-8-2016

Η δηλούσα

Καράμπαλη Βαχαρούλα-Παρασκευή

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη.....	6
Abstract.....	7

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ- ΘΕΩΡΗΤΙΚΑ

1 ^ο Κεφάλαιο: Εισαγωγικά	
1.1. Πρόλογος – τοποθέτηση ερευνητικού προβλήματος.....	8
1.2. Υποθέσεις, στόχοι της έρευνας και οριοθέτηση.....	8
1.3. Το υλικό της μελέτης.....	9
1.4. Η μεθοδολογία.....	11
2 ^ο Κεφάλαιο: Θεωρητικό μέρος	
2.1. Η έννοια της ρητορικής.....	12
2.2. Η έννοια του ύφους.....	14
2.3. Παπαδιαμάντης και ρητορική.....	15
2.3.1. Οι σύγχρονες έρευνες- επισκόπηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας.....	15
2.3.2. Η «καταγωγή» της ρητορικής του Παπαδιαμάντη.....	19
2.4. Τα προς εξέταση σχήματα λόγου.....	22
2.4.1. Η μεταφορά.....	22
2.4.2. Το ασύνδετο σχήμα.....	24
2.4.3. Η επαναφορά.....	25
2.4.4. Η συνωνυμική παράταξη.....	27

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

1 ^ο Κεφάλαιο: Παρουσίαση και σχολιασμός αποτελεσμάτων	
1.1. Η μεταφορά στους Εμπόρους των Εθνών.....	30
1.1.1. Συγκεντρωτικές καταγραφές της μεταφοράς	30
1.1.2. Σχολιασμός των αποτελεσμάτων της μεταφοράς.....	38
1.2. Το ασύνδετο σχήμα στους Εμπόρους των Εθνών.....	42
1.2.1. Συγκεντρωτικές καταγραφές του ασύνδετου σχήματος.....	42
1.2.2. Σχολιασμός των αποτελεσμάτων του ασύνδετου σχήματος.....	48
1.3. Η επαναφορά στους Εμπόρους των Εθνών.....	50
1.3.1. Συγκεντρωτικές καταγραφές της επαναφοράς.....	50
1.3.2. Σχολιασμός των αποτελεσμάτων της επαναφοράς.....	66
1.4. Η συνωνυμική παράταξη στους Εμπόρους των Εθνών.....	71
1.4.1. Συγκεντρωτικές καταγραφές της συνωνυμικής παράταξης.....	71
1.4.2. Σχολιασμός της συνωνυμικής παράταξης.....	86
2 ^ο Κεφάλαιο: Συμπεράσματα- συζήτηση.....	89
Βιβλιογραφία.....	91

Περίληψη

Η παρούσα εργασία μελετά την αφηγηματική ρητορική του Αλ. Παπαδιαμάντη στο έργο του «Οι Έμποροι των Εθνών». Η ρητορική του εξετάζεται υπό το πρίσμα της αρχαίας κλασικής ρητορικής και μέσω του εσχηματισμένου λόγου, δηλαδή των ρητορικών σχημάτων λόγου. Με αυτόν τον τρόπο γίνεται προσπάθεια να εντοπιστούν οι υφολογικές προτιμήσεις του συγγραφέα, αλλά και να εντοπιστεί η επιρροή που δέχτηκε από την αρχαιοελληνική και εκκλησιαστική γραμματεία. Συγκεκριμένα, ανιχνεύονται, καταγράφονται και αναλύονται οι περιπτώσεις της μεταφοράς, της επαναφοράς, της συνωνυμικής παράταξης και του ασύνδετου σχήματος που χρησιμοποιούνται από τον Παπαδιαμάντη στο μυθιστόρημα αυτό. Στα συμπεράσματα της παρούσας εργασίας συγκαταλέγονται η συνειδητή και συχνή χρήση των συγκεκριμένων σχημάτων λόγου στους Εμπόρους των Εθνών και η επαλήθευση της καταγωγής της ρητορικής του συγγραφέα μέσα από την παράθεση αποσπασμάτων της αρχαιοελληνικής και της εκκλησιαστικής γραμματείας.

Λέξεις-κλειδιά: αφηγηματική ρητορική, Παπαδιαμάντης, σχήματα λόγου.

Abstract

This study examines the use of narrative rhetoric by Alexander Papadiamantis' in his work entitled "I Empori ton Ethnon (The Merchants of Nations). The rhetorical elements in this particular work are being examined through the lens of classical rhetoric and rhetorical figures of speech. Thus, this study is an effort to trace the stylistic choices of the author and how his work was influenced by ancient Greek and ecclesiastical literature. Specifically, the purpose of this project is the compilation of a list containing the most commonly used figures of speech in this work (metaphor, anaphora, synonymic parataxis and asyndeton). In the conclusions section of this study, the result of the research is that A. Papadiamantis uses frequently and deliberately these particular figures of speech in the work we are studying. Also, there is the validation of the claim that the author is indeed heavily influenced by the rhetoric tradition of ancient Greece and also the ecclesiastical literature of the Orthodox Church.

Keywords: Narrative Rhetoric , Papadiamantis, Figures of speech

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

1^ο Κεφάλαιο: Εισαγωγικά

1.1. Πρόλογος – τοποθέτηση του ερευνητικού προβλήματος.

Στην παρούσα εργασία εξετάζεται η αφηγηματική ρητορική του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη στο μυθιστόρημα «Έμποροι των Εθνών». Υπό τη σκέπη του όρου «ρητορική» συντάσσονται πολλές έννοιες: της πειθούς, της ευγλωττίας, της χρήσης επιχειρημάτων κ.α. Ποιος είναι άραγε εκείνος ο ορισμός που προσιδιάζει σωστότερα στην τέχνη του σκιαθίτη συγγραφέα; Από τα πρώτα βασικά σημεία-κλειδιά της έρευνας είναι το θεωρητικό μοντέλο με το οποίο θα αναλυθεί η ρητορική του Παπαδιαμάντη. Είναι αναγκαία η σήμανση της διάστασης μεταξύ αρχαίας-παραδοσιακής και νεωτερικής ρητορικής θεωρίας και η αναζήτηση της καταγωγής της ρητορικής του. Ιδιαίτερη σημασία θα δοθεί στην έρευνα σύγχρονων Ελλήνων επιστημόνων και μελετητών του Παπαδιαμάντη.

Στη συνέχεια στο κύριο μέρος της εργασίας θα επιχειρηθεί η ανίχνευση των μέσων που μεταχειρίζεται και στοιχειοθετούν τη ρητορική του, όπως των ρητορικών σχημάτων λόγου που διαμορφώνουν την αφηγηματική ρητορική του συγκεκριμένου έργου του Παπαδιαμάντη. Το μέγεθος του μυθιστορήματος «Έμποροι των Εθνών» είναι τέτοιο που δίνει στον ερευνητή τη δυνατότητα να σταχυολογήσει πλήθος σχημάτων λόγου που αναπτύσσονται σε μεγάλο εύρος. Η ρητορική ως ένα ανυπότακτο υλικό δεν διαθέτει τη συνοχή ενός αντίστοιχου φιλοσοφικού ή λογικού συστήματος αλλά τροποποιείται σύμφωνα με τις πρακτικές ανάγκες της πειθούς (Robling, 1998, σελ. 154-155). Για το λόγο αυτό θεμελιώδης σημασία θα δοθεί στη σφραγίδα του προσωπικού ύφους του Παπαδιαμάντη, ως δυνατότητα επιλογής γλωσσικών σχημάτων. Ιδιαίτερη προσοχή θα δοθεί στα στοιχεία ρητορικής που χρησιμοποιεί συχνότερα και κατ' επανάληψιν στο συγκεκριμένο μυθιστόρημα.

1.2. Υποθέσεις, στόχοι της έρευνας και οριοθετήσεις.

Η παρούσα εργασία αποσκοπώντας στη διερεύνηση της αφηγηματικής ρητορικής του Παπαδιαμάντη εστιάζει το ενδιαφέρον της στα μέσα που μεταχειρίζεται ο

συγγραφέας για τον σκοπό αυτό. Βασική υπόθεση της εργασίας είναι ότι ο «Ρητορικός» Παπαδιαμάντης χρησιμοποιεί συνειδητά και κατ' εξακολούθηση ρητορικά σχήματα λόγου, τα οποία αποτελούν στοιχεία προσωπικού ύφους. Ακριβώς, οι επιλογές που κάνει ο συγγραφέας στη λογοτεχνική του έκφραση συνιστούν στο σύνολό τους το προσωπικό ύφος του, την ποιητική του γραμματική (Μπαμπινιώτης, 1984, σελ.109).

Σκοπός της εργασίας η ανίχνευση, η καταγραφή, η ταξινόμηση και η ανάλυση των ρητορικών σχημάτων λόγων μέσα από την μελέτη του κειμένου του μυθιστορήματος «Έμποροι των Εθνών». Πιο συγκεκριμένα, η ρητορική του Παπαδιαμάντη θα εξεταστεί μέσα από το πρίσμα της μεταφοράς, του ασύνδετου σχήματος, της επαναφοράς και της συνωνυμικής παράταξης. Η οριοθέτηση αυτή γίνεται με βασικό χαρακτηριστικό τη συχνότητα με την οποία αυτά τα σχήματα λόγου χρησιμοποιούνται στο έργο του Παπαδιαμάντη και επίσης αποτελεί μια υπόθεση εργασίας ότι θα επαληθευτεί η συχνή τους χρήση και στο συγκεκριμένο μυθιστόρημα. Την οριοθέτηση αυτή δικαιολογεί και το μέγεθος της παρούσας εργασίας. Ένας άλλος στόχος της έρευνας αυτής είναι να αποδειχθεί και να επαληθευτεί και μέσα από αυτό μόνο το μυθιστόρημα η σχέση και η καταγωγή της ρητορικής του συγγραφέα από την αρχαιοελληνική και εκκλησιαστική γραμματεία.

1.3. Το υλικό της μελέτης

Το υλικό της έρευνας της παρούσας εργασίας είναι το μυθιστόρημα του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη «Έμποροι των Εθνών». Αποτελεί το δεύτερο μυθιστόρημά του (*Η Μετανάστis-1879*, *Η Γυφτοπούλα-1884*) και δημοσιεύτηκε σε συνέχειες στην εφημερίδα *Μη Χάνεσαι* από τις 5 Νοεμβρίου 1882 μέχρι τις 8 Φεβρουαρίου 1883 με το ψευδώνυμο Μποέμ. Η δράση του μυθιστορήματος λαμβάνει χώρα από το 1199 έως το 1207, δηλαδή λίγο πριν και λίγο μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Σταυροφόρους της Δ΄ Σταυροφορίας το 1204. Η αρχή της δράσης τοποθετείται στη Νάξο, όταν ο Ιωάννης Μούχρας, ένας πλούσιος ευπατρίδης, απελευθερώνει από τα χέρια πειρατών τον Μάρκο Σανούτο, τον κόμη της Βενετίας, και του προσφέρει τη φιλοξενία του, την οποία ο τελευταίος καταχράται, καθώς απάγει τη σύζυγο του Μούχρα, την Αυγούστα. Η δράση συνεχίζεται στη Βενετία έπειτα από 7-8 χρόνια, αφού η Αυγούστα έχει εγκαταλείψει τον Μάρκο Σανούτο λόγω ενοχών και έχει καταφύγει σε μοναστήρι της Πάτμου ως μοναχή.

Τόσο ο Μούχρας όσο και ο Σανούτος την αναζητούν παράλληλα. Η τελευταία πράξη του δράματος λαμβάνει χώρα στη Νάξο με την Αυγούστα να καίγεται πάνω στη ναυαρχίδα του Σανούτου, χωρίς ο ίδιος να το ξέρει, και αφού έχει ζητήσει και λάβει συγχώρεση από τον σύζυγό της Ιωάννη Μούχρα.

Πρόκειται για ένα ιστορικό μυθιστόρημα με τη διαφορά ότι η ιστορία αποτελεί το σκηνικό και όχι τον κεντρικό του άξονα. Ο Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος στο προλογικό κείμενο της έκδοσης του 2011, στην οποία ήταν φιλολογικός επιμελητής μεταξύ των άλλων σημειώνει:

Πάντοτε είχα την εντύπωση ότι το παπαδιαμαντικό μυθιστόρημα "Οι Έμποροι των Εθνών" κουβαλούσε, τουλάχιστο στον τίτλο του, μέρος του "Εμπόρου της Βενετίας". Πίστευα ότι ο Παπαδιαμάντης έβλεπε στη Βενετία μια από τις ελισθητικές "ανόπαρχτες πολιτείες", έναν τερατώδη Σάυλοκ, μια σαράφισσα των λαών. Ωστόσο το δάνειο από τον Σαίξπηρ, που τον ήξερε καλά ο Παπαδιαμάντης, μου φαινόταν πλάγιο. Είχα την υποψία ότι η έκφραση "Έμποροι των εθνών", ανεξάρτητα από το αν αναφερόταν και σε άλλα κράτη εκτός από τη Βενετία, ήταν κοινός τόπος στη διάρκεια του 19ου αιώνα.

Το θέμα του μυθιστορήματος δεν αφορά τόσο τη σύγκρουση των Βενετών και των Ελλήνων στο Αιγαίο αλλά τον τρόπο που η ερωτική επιθυμία επηρεάζει τις ζωές των ανθρώπων. Είναι από τις σπάνιες φορές που ο Παπαδιαμάντης καταπιάνεται με τον έρωτα ως σαρκική επιθυμία. Η Αυγούστα εγκαταλείπει τον σύζυγό της ξέροντας πως δεν θα ζήσει καλύτερα μαζί με τον Σανούτο. Παρουσιάζεται ως μια αδιαπραγμάτευτα θρησκευόμενη και ηθική γυναίκα, η οποία κατανικήθηκε από τον πόθο και οδηγήθηκε στη δυστυχία με έντονα ενοχικά συμπτώματα. Ο Σανούτος γνωρίζει τον έρωτα μόνο υπό τη μορφή της κατάκτησης. Ο Παπαδιαμάντης δεν ασχολείται απλά με τον έρωτα- γι αυτό και δεν μπορεί να λεχθεί ότι οι «Έμποροι των Εθνών» είναι ένα ερωτικό μυθιστόρημα- αλλά με τη διαστρέβλωση του έρωτα υπό το πρίσμα της σαρκικής επιθυμίας και την επίπτωση που έχει στις ζωές των ανθρώπων. Οι αναγνώσεις του κειμένου αυτού είναι ποικίλες. Θα μπορούσε κανείς να εκλάβει τον τυχοδιωκτισμό του Σανούτου και ως τον επεκτατισμό της Βενετίας. Άλλωστε το πρίσμα της πολιτικής είναι διάσπαρτο στο κείμενο (βλ. γενεαλογία της πολιτικής).

Πρόκειται, λοιπόν, για ένα κείμενο έντονα ψυχογραφικό και γραμμένο με ενδοσκοπική διάθεση. Τα όρια ανάμεσα στην αφήγηση και τη φωνή του Παπαδιαμάντη είναι πολλές φορές δυσδιάκριτα, ενώ η φωνή του Παπαδιαμάντη

ακούγεται καθαρά στους εσωτερικούς μονολόγους. Η επιλογή του συγκεκριμένου μυθιστορήματος ως υλικό μελέτης για την παρούσα εργασία έγινε με αυτόν τον γνώμονα. Το κείμενο αυτό αποτελεί εύφορο έδαφος για την ανάπτυξη της ρητορικής του συγγραφέα, καθώς πραγματεύεται καίρια ζητήματα για τον ίδιο και βρίθει σχημάτων λόγου, τα οποία θα ανιχνευθούν και θα αναλυθούν στην πορεία.

1.4. Μέθοδος μελέτης

Το πεδίο μελέτης της παρούσας εργασίας αποτελεί η αφηγηματική ρητορική του Παπαδιαμάντη στο μυθιστόρημά του «Οι Έμποροι των Εθνών». Η μέθοδος που ακολουθήθηκε στηρίχθηκε στην ανίχνευση, την καταγραφή και την ανάλυση των σχημάτων λόγου της μεταφοράς, του ασύνδετου, της συνωνυμικής παράταξης και της επαναφοράς, που χρησιμοποιήθηκαν από τον συγγραφέα με μεγάλη συχνότητα και διατρέχουν το μυθιστόρημα αυτό.

Τα δεδομένα που καταγράφηκαν παρουσιάζονται σε πίνακες. Δημιουργήθηκαν τέσσερις ξεχωριστοί πίνακες, ένας για κάθε σχήμα λόγου, στους οποίους τα δεδομένα παρουσιάζονται με βάση το κεφάλαιο στο οποίο βρίσκονται. Θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ταξινόμηση με διαφορετικά κριτήρια (πχ στην επαναφορά τα δεδομένα θα μπορούσαν να ταξινομηθούν ανάλογα με το είδος της επαναφοράς, στην οποία ανήκουν). Ωστόσο, θεωρήθηκε περισσότερο βοηθητικό τα σχήματα λόγου να ταξινομηθούν με βάση τα κεφάλαια, στα οποία καταγράφονται, για να μελετηθεί η κατανομή τους σε ολόκληρο το μυθιστόρημα. Τους πίνακες της επαναφοράς και της συνωνυμικής παράταξης συνοδεύει στήλη με συνοπτικό σχολιασμό σύμφωνα με τις ταξινομήσεις του Νάκα. Η κατανόηση των δεδομένων διευκολύνεται με διαφόρων ειδών υπογραμμίσεις. Μετά από κάθε πίνακα ακολουθεί σχολιασμός των αποτελεσμάτων με βάση τις προσεγγίσεις των Νάκα, Μαντά, Καλοσπύρου και Κοπιδάκη. Παράλληλα, τα δεδομένα χρησιμοποιούνται για να αποδείξουν και να τεκμηριώσουν την καταγωγή και τη σύνδεση της ρητορικής του Παπαδιαμάντη με την κλασική ρητορική και την αρχαία και εκκλησιαστική γραμματεία.

Παρόλο που η συχνότητα εμφάνισης των συγκεκριμένων σχημάτων λόγου αποτελεί τον πυρήνα που καθορίζει το ύφος του Παπαδιαμάντη, επιλέχθηκε η μη μαθηματική και στατιστική εμφάνιση των αποτελεσμάτων, για την μη επισκίαση της ερμηνευτικής αξίας των αποτελεσμάτων, καθώς και για το γεγονός ότι η παρούσα εργασία δεν αξιώνει την καταγραφή όλων ανεξαιρέτως των σχημάτων λόγου χωρίς

περιθώρια παράλειψης. Ωστόσο, η συχνότητα παρουσίασης των επιλεγμένων σχημάτων λόγου (μεταφορά, ασύνδετο, επαναφορά, συνωνυμική παράταξη) γίνεται απολύτως εμφανής μέσα από τις καταγραφές τους στους αντίστοιχους πίνακες.

2^ο Κεφάλαιο: Θεωρητικό Μέρος

2.1. Η έννοια της ρητορικής

Πριν εξεταστεί η ρητορική του Παπαδιαμάντη, θα ήταν αναγκαίο να διευκρινιστεί η πρόσληψη της έννοιας της ρητορικής στην παρούσα εργασία. Η αγγλική λέξη «rhetoric» προέρχεται από την ελληνική «rhetorike», η οποία χρησιμοποιήθηκε από το Σωκράτη για πρώτη φορά κατά τον 5ο αιώνα και εμφανίστηκε το 385π.Χ. στον διάλογο του Πλάτωνα Γοργία (Kennedy, 1994, σελ.3). Στον διάλογο αυτό η ρητορική περιγράφεται σαν ένα «είδος κολακείας και απατηλό πανομοιότυπο της δικαιοσύνης» (Kennedy, 1994, σελ.8), ενώ πριν δεν υπάρχει καμιά αναφορά στη λέξη «ρητορική» στην ελληνική γραμματεία (Cole, 1991, σελ.2).

Η ρητορική συνδέθηκε από την αρχή με την πολιτική και με τις αρχές της ελληνικής δημοκρατίας ως «πειστική έννοια», έτσι ώστε να θεωρείται ότι «χωρίς ρητορική η πολιτική είναι άδεια και χωρίς πολιτική η ρητορική είναι τυφλή» (Rotry, 1996, σελ.23), ενώ διατηρούσε σχέση και με τις άλλες τέχνες ως τέχνη της ομιλίας (Haase, 2008, σελ.1-2). Η έννοια της πειθούς στη ρητορική είναι διαχρονική και ένας ρήτορας για να πείσει το ακροατήριο του χρειάζεται να τους διδάξει και να τους συγκινήσει (Abrams, 2001, σελ.39). Άλλωστε, σύμφωνα με τον Kennedy, η ρητορική ως πρακτική είναι συνυφασμένη με τη φύση του ανθρώπου και έχει ως απαρχή της το ένστικτό του να επιβιώνει, να ελέγχει και να επηρεάζει τους άλλους προς το συμφέρον του (1994, σελ.3). Ο Cole σημειώνει ότι «αν και η ρητορική είναι η επιθυμία που προσπαθεί να κάνει το έργο της φαντασίας, ωστόσο, η ρητορική είναι πιθανό και ιστορικά περισσότερο ακριβές να οριστεί ως η γραμμένη λέξη που προσπαθεί να επιτελέσει το έργο της ομιλούμενης λέξης» (1991, σελ.1).

Σύμφωνα με τους αρχαίους συγγραφείς, η ρητορική «εφευρέθηκε» τον 5^ο αι. π.Χ. στις δημοκρατίες των Συρακουσών και της Αθήνας και σκοπό είχε να περιγράψει τα χαρακτηριστικά ενός αποτελεσματικού λόγου, καθώς και να διδάξει τον τρόπο που

τον σχεδιάζει και τον εκφωνεί κάποιος (Kennedy, 1994, σελ.3). Το πρώτο καθαρά θεωρητικό εγχειρίδιο ρητορικής είναι η Ρητορική του Αριστοτέλη. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, η ρητορική είναι η ικανότητα της ανεύρεσης σε κάθε ζήτημα των επιχειρημάτων που είναι δυνατόν να γίνουν πειστικά (Kennedy, 1994, σελ. 57). Στο τρίτο βιβλίο της Ρητορικής του, όμως, θίγει και το θέμα του εσχηματισμένου λόγου ως στοιχείο της ρητορικής και εξετάζονται στοιχεία όπως η μεταφορά, το ύφος, η αντίθεση, το ομοιοτέλετο, η παρήχηση, το λογοπαίγνιο κι άλλα. Ας μην ξεχνάμε πως η διδασκαλία της κλασικής ρητορικής στην πλήρη ανάπτυξή της στηριζόταν σε τρία μέρη η *εύρεσις* (η σύλληψη του θέματος), η *τάξις* (η δομή του λόγου) και η *λέξις* (ο τρόπος εκφοράς του λόγου) (Πατσιάδου, 2002). Πιο συγκεκριμένα, στη *λέξιν*, που σχετίζεται με τη διαμόρφωση του ύφους, την τοποθέτηση των κατάλληλων λέξεων στην κατάλληλη θέση, εκτός από τον Αριστοτέλη έχουν αναφερθεί ο Θεόφραστος στο *Περί Λέξεως* και ο Δημήτριος ο Φαληρεύς στο *Περί Ερμηνείας*.

Η μελέτη της ρητορικής κατά τον 20^ο αιώνα άλλαξε κατεύθυνση. Ποικίλες θεωρίες εμφανίστηκαν, οι οποίες απομακρύνθηκαν από το αρχικό πλαίσιο του όρου. Από τις νεώτερες περί ρητορικής θεωρίες είναι εκείνη του Roman Jakobson, ο οποίος ανήκει στον γλωσσολογικό κύκλο της Πράγας και απηχεί τις θέσεις των Ρώσων φορμαλιστών περί επιστημονικής μελέτης της λογοτεχνίας (Fokkema, 2004, σελ.39-43). Ο ίδιος εισήγαγε ένα περίπλοκο μοντέλο που αντιμετωπίζει τα λογοτεχνικά κείμενα ως τύπο επικοινωνίας, ενώ παράλληλα πρότεινε τη διάκριση ανάμεσα στην έννοια της μεταφοράς και την έννοια της μετωνυμίας. Τις λογοτεχνικές αναλύσεις που επηρεάστηκαν από τη θέση του Jakobson για την αδιατάρακτη συνέχεια γραμματικής και ρητορικής θεωρίας, όπως του Todorov, του Greimas και του Barthes, στηλίτευσε ο Paul de Mann επισημαίνοντας πως με τις θεωρίες αυτές «*οι τρόποι και τα σχήματα αντιμετωπίζονται ως απλή προέκταση γραμματικών μοντέλων, ως ιδιαίτερη υποκατηγορία συντακτικών σχέσεων*» και «*καταλήγει έτσι στην περίπτωση της ρητορικής γραμματικοποίησης της σημειολογίας, όπως ακριβώς στην περίπτωση της γραμματικής ρητορικοποίησης των ελλεκτικών φράσεων, στην ίδια κατάσταση ανυπέβλητης άγνοιας. Κάθε ερώτημα σχετικά με τον ρητορικό τρόπο ενός λογοτεχνικού κειμένου συνιστά πάντοτε ένα ρητορικό ερώτημα, το οποίο ούτε καν γνωρίζει αν πράγματι ερωτά*» (1990, σελ 72, 82 στο Καλοσπύρος, 2011, σελ 259). Άλλες θεωρητικές προσεγγίσεις της ρητορικής κατά τον 20^ο αιώνα είναι του Booth με τη «*ρητορική της φαντασίας*» και τις έννοιες του «*υποννοούμενου αναγνώστη*» και

το «υποννοούμενου συγγραφέα», αλλά και η οπτική αφηγηματολογική θεωρία του Stanzel, που εκπορεύεται από αυτήν.

Ωστόσο, κατά τον 20ο αιώνα υπήρξαν και μελετητές που υποστήριξαν την διαχρονικότητα της αρχαίας ρητορικής θεωρίας, όπως ο Curtius στο έργο του *Europäische Literatur und Lateinisches Mittelalter* (1948). Ακολούθησε ο Perelman (1958) με τη *Rhetorique Nouvelle*, την οποία βάσισε στην αριστοτέλεια θεωρία. Επίσης, ο Lausberg στο έργο του *Handbuch der Literarischen Rhetorik* (1960) μετέφρασε και ταξινόμησε αρχαίες λογοτεχνικές θεωρίες με βάση τον Κοιντιλιανό (Καλοσπύρος, 2011, σελ. 256).

Εδώ, είναι αναγκαίο να γίνει αναφορά στη θέση του Καλοσπύρου σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο θα πρέπει να γίνει η προσέγγιση στην ρητορική του Παπαδιαμάντη- αφού άλλωστε αυτό είναι και το θέμα της παρούσας εργασίας. Ο Καλοσπύρος εκφράζει έντονες επιφυλάξεις σχετικά με το πόσο είναι ταιριαστές και ικανές οι νεώτερες λογοτεχνικές θεωρίες περί ρητορικής να χρησιμοποιηθούν για τη μελέτη της ρητορικής του Παπαδιαμάντη. Με άλλα λόγια, η διάσταση μεταξύ αρχαίας και νεώτερης ρητορικής θεωρίας είναι αναγκαίο να επισημανθεί και να ληφθεί υπόψη στον τρόπο παρουσίασης της ρητορικής του Παπαδιαμάντη. Έτσι, στην παρούσα εργασία υιοθετείται η άποψη ότι « η περίπτωση του Παπαδιαμάντη πλησιάζει την αρχαία ρητορική θεωρία και ως γενετική παρουσίαση, σε συνδυασμό με τα εγγενή στα κλασικά κείμενα στοιχεία προφορικότητας» (Καλοσπύρος, 2011, σελ. 264).

2.2. Η έννοια του ύφους.

Υπό το πρίσμα ότι στην παρούσα εργασία εξετάζεται η ρητορική του Παπαδιαμάντη με την έννοια του ύφους, είναι αναγκαίο να διερευνηθεί ο τρόπος με τον οποίο χρησιμοποιείται εδώ αυτή η έννοια. Αρχικά σκόπιμο είναι να μελετηθεί η διαπίστωση του Enkvist: « Το ύφος είναι ένας απλός δηλωτικός όρος (*notational term*), συντεταγμένη έκφραση μια έννοιας που μπορεί να καθοριστεί βάση άλλων, θεμελιωδών εννοιών. Το ύφος δεν είναι γλωσσική αρχή. Αυτό σημαίνει πως κάθε γλωσσολόγος μελετητής του ύφους πρέπει να εξηγήσει στους αναγνώστες του τι εννοεί με το ύφος και με ποια μεθοδολογία έφθασε στα πορίσματα και τα συμπεράσματά του» (1973, σελ. 147). Έτσι, η παρούσα εργασία προσεγγίζει τον ορισμό που επιχειρεί να

δώσει ο Μπαμπινιώτης, ως υπόθεση εργασίας περισσότερο: «*Ύφος είναι η συνειδητή επιλογή ορισμένων επαναλαμβανόμενων, κατά κανόνα, δομικών σχημάτων, που απαρτίζουν ένα ιδιαίτερο γλωσσικό σύστημα, μια ποιητική γραμματική. Το σύστημα αυτό χαρακτηρίζεται κυρίως από έμφαση στη μορφή- έναντι του περιεχομένου- και στη συγκινησιακή/ βιωματική πλευρά της γλώσσας- αντί στη λογική της έκφραση. Η όλη οργάνωση του ύφους υπηρετεί συγκεκριμένες προθέσεις*» (1984, σελ. 106). Ο όρος «ποιητική γραμματική» συναντάται για πρώτη φορά στον Roman Jakobson, ο οποίος τον χρησιμοποιούσε αντί για τον όρο ύφος εννοώντας το σύνολο των γλωσσικών δομών που συνθέτουν το προσωπικό ύφος του λογοτέχνη (Μπαμπινιώτης, 1984, σελ. 107). Από τον ορισμό του ύφους που προαναφέρθηκε η παρούσα εργασία εστιάζει στην έννοια του ύφους ως συνειδητή επιλογή γλωσσικών μορφών με ορισμένη συχνότητα. Η ταξινόμηση των χαρακτηριστικών του ύφους με βάση τη συχνότητα που παρουσιάζουν συγκεκριμένες γλωσσικές δομές στο έργο κάποιου συγγραφέα αποτελεί μια πρακτική που μπορεί να προσδιορίσει με κάποια ακρίβεια το ίδιο το ύφος του, αν και είναι γνωστές και σε μερικά σημεία βάσιμες οι αντιρρήσεις για τη νομιμότητα της χρήσεως στατιστικών μεθόδων στη φιλολογική μελέτη (Μαντάς, 1994, σελ 9). Ωστόσο, δεν μπορεί να αμφισβητηθεί και η άποψη που στηρίζει τη χρησιμότητα της στατιστικής και μαθηματικής ανάλυσης του ύφους. Το ύφος, λοιπόν, ενός συγγραφέα και η γλώσσα του κειμένου του συνδέονται κατά κανόνα με μια επανάληψη ορισμένων γλωσσικών χαρακτηριστικών, η οποία εμφανίζεται με κυμαινόμενη συχνότητα, ενώ σκόπιμη είναι η ερμηνευτική αξιοποίηση αυτών των συχνοτήτων (Μπαμπινιώτης, 1984, σελ. 10). Η ρητορική του Παπαδιαμάντη ως μελέτη του προσωπικού του ύφους θα εστιάσει στα ρητορικά σχήματα λόγου που εντοπίζονται κατ' επανάληψη στο έργο του *Οι Έμποροι των Εθνών*.

2.3. Παπαδιαμάντης και ρητορική.

2.3.1. Οι σύγχρονες έρευνες- ανασκόπηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας.

Η ρητορικότητα του Παπαδιαμάντη αποτελεί ένα ευρύ πεδίο για επιστημονική έρευνα, η οποία τα τελευταία χρόνια έγινε συστηματικότερη. Από τους πρώτους που έθιξε τη χρήση του «εσχηματισμένου λόγου» στον Παπαδιαμάντη είναι ο Μαντάς στη διδακτορική του διατριβή με τίτλο «Ο τροπικός Παπαδιαμάντης: Συμβολή στη

μελέτη του μεταφορικού λόγου των παπαδιαμαντικών διηγημάτων». Στη διατριβή αυτή γίνεται αρχικά προσέγγιση της έννοιας της μεταφοράς, η οποία αντιμετωπίζεται ως δείκτης ποιητικότητας καθώς βαθμολογεί τη φαντασία του υποκειμένου/συγγραφέα (Μαντάς, 1994, σελ. 4). Σύμφωνα με τον Μαντά, η μεταφορά μέσα από τη μελέτη του συστήματος της κλασικής ρητορικής συμπίεζεται στους τρόπους ή σχήματα κι αποτελεί ένα *a posteriori* στολίδι του λόγου κι έτσι υποβαθμίζεται (1994, σελ 13). Αντίθετα, ενστερνίζεται την άποψη του Richards ότι η μεταφορά είναι λειτουργία της γλώσσας - όχι κατασκευή εικόνων - και είναι η πανταχού παρούσα αρχή (principle) όλης της γλώσσας (Hawkes, 1978, σελ 71, στο Μαντάς, 1994, σελ. 13). Έτσι η μεταφορά αποτελεί το ανώτερο μέσο με το οποίο συνδυάζονται πράγματα ξεχωριστά κι ασυνδύαστα συνεκφέρονται και συνδυάζονται στην ποίηση (Richards, 1924, σελ. 240, στο Μαντάς, 1994, σελ. 15). Στα συμπεράσματα της διατριβής συγκαταλέγεται το ότι ο Παπαδιαμάντης δεν παράγει τη μεταφορά πρωτογενώς αλλά την προσλαμβάνει δευτερογενώς, καθώς ανιχνεύονται συνειρμικές συνδέσεις με την αρχαία ελληνική γραμματεία και τα κείμενα των Ακολουθιών (1994, σελ. 70). Παράλληλα συμπληρώνει ότι « η γραφή του Παπαδιαμάντη είναι μια γραφή σχεδόν οικολογική, συντηρητική, όχι με την ιδεολογική αλλά με τη θεολογική σημασία του όρου: η συντήρηση δεν προκύπτει λόγω φοβίας αλλά από σεβασμό και αγάπη στο υπάρχον, στο βιωμένο από την κοινότητα, από τη συναίσθηση ότι το παραδομένο μπορεί να εξασφαλίσει την ομαλή συνέχεια στη γλώσσα και στον κόσμο» (Μαντάς, 1994, σελ. 83). Επίσης επισημαίνει τη μεταγλωσσική αναφορά στο φαινόμενο της μεταφοράς ως πρόθεση του Παπαδιαμάντη, καθώς και την ύπαρξη σχολίων ερμηνευτικού χαρακτήρα που αποκαλύπτουν μια ορισμένη στάση του απέναντι στο φαινόμενο της μεταφοράς (Μαντάς, 1994, σελ. 86). Στο δεύτερο μέρος της διατριβής παρουσιάζονται αποσπάσματα της παπαδιαμαντικής μεταφοράς ταξινομημένα ανάλογα με τη θεματολογία τους.

Η σημαντικότερη προσπάθεια προσέγγισης του φαινομένου της ρητορικότητας του Παπαδιαμάντη αποτελεί ο τόμος «Ρητορικός Παπαδιαμάντης», που περιλαμβάνει κείμενα- μελέτες των Μ. Ζ.Κοπιδάκη, Γεωργίου Χριστοδούλου, Αθανασίου Νάκα και Νικολάου Καλοσπύρου. Με συστηματικό τρόπο και με ασφαλή κριτήρια οι συγγραφείς του βιβλίου επιχειρούν να προσεγγίσουν, να αιτιολογήσουν ή να επεξηγήσουν τη ρητορικότητα (ή την ποιητικότητα) της αφηγηματικής γραφής του Παπαδιαμάντη, σε αντίθεση με όσους, ιμπρεσιονιστικά, γενικόλογα και

αδιευκρίνιστα, μιλούν για τη ‘γοητεία’ ή τη ‘μαγεία’ της πρόζας του (Νάκας, 2011, σελ. 327). Πιο συγκεκριμένα, ο Κοπιδάκης πραγματεύεται το θέμα του ασύνδετου στο έργο του Παπαδιαμάντη, ως ευδιάκριτο γνώρισμα του ύφους του. Ο Κοπιδάκης -στηριζόμενος και στη μελέτη του Καλοσπύρου *Προφορικότητα και Παράδοση του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη*- υποστηρίζει πως το ασύνδετο του Παπαδιαμάντη έλκει την καταγωγή του από τον προφορικό χαρακτήρα που έχουν τα λατρευτικά εκκλησιαστικά κείμενα και ειδικά όσα διαβάζονται στις Ακολουθίες, καθώς η σχέση του Π. με την ογκώδη αυτή γραμματεία ήταν βιωματική (Κοπιδάκης, 2011, σελ. 24-25).

Στον ίδιο τόμο συγκαταλέγεται και το κείμενο του Χριστοδούλου για την αρχαιοελληνική γλώσσα του Παπαδιαμάντη, όπου και μελετώνται κάποια χαρακτηριστικά παραδείγματα χρήσης αρχαιοελληνικών λέξεων στο έργο του συγγραφέα. Στηριζόμενος α) στο εκτενές δοκίμιο του Καλοσπύρου *Η Αρχαιογνωσία του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη* (Αθήνα, 2002) και β) στη διδακτορική διατριβή του Απόστολου Ζορμπά *Χωρία και Λέξεις της Αγίας Γραφής και των Λειτουργικών Βιβλίων στο Έργο του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη* (Αθήνα, 1991) ο Χριστοδούλου επισημαίνει πως η διαχείριση του γλωσσικού υλικού γίνεται μέσω της μνήμης και της «ιδιοφυίας» του Π. (Χριστοδούλου, 2011, σελ. 33-40).

Ωστόσο, η προσέγγιση του Νάκα στη ρητορικότητα του Παπαδιαμάντη άπτεται κριτηρίων περισσότερο γλωσσοφιλολογικών και οδηγεί σε αντικειμενικά και ασφαλή αποτελέσματα. Η μελέτη και η ταξινόμηση με λεπτομέρεια κι επιστημονικότητα στοιχείων του ύφους του Π. αναδεικνύει την ένταξή του σε μια ρητορική παράδοση που ξεκινάει από την εποχή των αρχαίων κλασικών, χωρίς να λείπουν και στοιχεία, που φέρνουν την προσωπική του σφραγίδα, λόγω του πρωτότυπου χειρισμού και της συχνότητας στο έργο του (Νάκας, 2011, σελ. 242). Ο Νάκας, όπως και οι υπόλοιποι συγγραφείς του τόμου «Ρητορικός Παπαδιαμάντης» συμφωνεί στην άποψη ότι ο Π. εφαρμόζει συνειδητά πολλές από τις τεχνικές και τα σχήματα λόγου, που γνώριζε από κείμενα της αρχαίας ελληνικής αλλά και της εκκλησιαστικής γραμματείας (Νάκας, 2011, σελ. 246). Ξεκινώντας από αυτήν την αφετηρία μελετάει και ταξινομεί, παραθέτοντας αποσπάσματα από το σύνολο του έργου του Παπαδιαμάντη, τον συντακτικό παραλληλισμό και το επαναληπτικό σχήμα της επαναφοράς σε συνδυασμό ή όχι με πολλά άλλα σχήματα λόγου. Καταπιάνεται, λοιπόν, με την πτυχή της ρητορικής που σχετίζεται με το ύφος και τα σχήματα λόγου. Με αναφορές στον

Αριστοτέλη, τον Δημήτριο, τον Λογγίνο αναδεικνύει την ισχύ και την πειθώ που προσδίδει στο ρητορικό κείμενο ο συνδυασμός διαφόρων σχημάτων λόγου. Ιδιαίτερα σημαντική στη μελέτη της ρητορικότητας του Παπαδιαμάντη είναι και η εισήγησή του στο *Γ' Διεθνές Συνέδριο για τον Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη* με θέμα τη συνωνυμική παράταξη ως στοιχείο του ύφους του, όπου με αναφορές επίσης σε αρχαίους τεχνοκράτες όπως ο Αλέξανδρος και ο Κοϊντιλιανός, προβαίνει σε λεπτομερή ταξινόμηση και παρουσίαση παραδειγμάτων από το έργο του συγγραφέα. (2012, σελ. 327- 370). Η ταξινόμηση που προτείνει ο Νάκας των σχημάτων λόγου που συντελούν στη διαμόρφωση του ύφους του Π. θα αναλυθεί στο θεωρητικό κομμάτι της παρούσας εργασίας.

Ιδιαίτερα σημαντική είναι και η μελέτη του Καλοσπύρου για τα desiderata του ρητορικού Παπαδιαμάντη, που περιλαμβάνεται στον τόμο. Με επιστημονική επιχειρηματολογία καταλήγει ότι η περίπτωση του Παπαδιαμάντη πλησιάζει στην αρχαία ελληνική ρητορική θεωρία, καθώς επισημαίνει τη διαφορά ανάμεσα στην αρχαία και νεώτερη ρητορική θεωρία και απορρίπτει κατηγορηματικά τις «νεόκοπες» ρητορικές θεωρίες για την περίπτωση του Π. (Καλοσπύρος, 2011, σελ. 258-264). Σύμφωνα με τον Καλοσπύρο, η ιχνηλασία των ειδικότερων στοιχείων ρητορικής, όπως των σχημάτων λόγου, που απορρέουν από την προφορική δικανική παράδοση των αρχαίων ρητόρων, αξιοποιούνται και προς την κατεύθυνση του βαθμού πρωταρχικής ή δευτερογενούς προφορικότητας σε διακειμενικό επίπεδο (2011, σελ. 264). Έχοντας προηγηθεί οι μελέτες του για την παπαδιαμαντική αρχαιογνωσία και την προφορικότητα στο έργο του Παπαδιαμάντη (*Η αρχαιογνωσία του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη*, 2003 και *Προφορικότητα και Παράδοση του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη*, 2009) στοιχειοθετεί την ευθύγραμμη καταγωγή της ρητορικής του Π. από την αρχαία και βυζαντινή ρητορική τέχνη. Τη δυναμική της αρχαίας λογοτεχνικής θεωρίας και των ρητορικών τεχνικών των αρχαίων συγγραφέων στο έργο του Π. τονίζει επίσης με την εισήγησή του στο *Γ' Διεθνές Συνέδριο για τον Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη* με τίτλο «*Amoenitas sancta: Για την τεχνική της εκφράσεως του Αλ. Παπαδιαμάντη*». Ο Καλοσπύρος επικαλούμενος τη ρητορική ορολογία των αυτοκρατορικών χρόνων, ορίζει την έκφραση, ως την περιγραφή που αποσκοπεί στην ενάργεια, δηλαδή την περιγραφή που αποσκοπεί να φέρει και να παρουσιάσει έκτυπον το περιγραφόμενο αντικείμενο μπροστά στα μάτια των αναγνωστών (2012, σελ. 158). Με παραδείγματα από το έργο του Παπαδιαμάντη κι

ανατρέχοντας σε ομηρικά περιγραφές, ο Καλοσπύρος καταλήγει πως οι περιγραφές του παίρνουν σε υφολογικό επίπεδο τη μορφή της εκφράσεως, καθώς οπτικοποιούν κατ' αρχήν το αντικείμενο χωρίς να αντικειμενοποιούν το ορώμενο (2012, σελ. 152-155). Έτσι, η διαφοροποίηση της παπαδιαμαντικής εκφράσεως από την περιγραφική τέχνη έγκειται στην υψηλή ρητορική περιεκτικότητά της και την οπτική ρητορική που δημιουργεί (Καλοσπύρος, 2012, σελ. 166).

2.3.2. Η «καταγωγή» της ρητορικής του Παπαδιαμάντη.

Για τη μελέτη της ρητορικής του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη είναι αναγκαία η ανίχνευση της καταγωγής της. Η καταγωγή αυτή ταυτίζεται τόσο με τις επιρροές που έχει δεχτεί όσο και με την όλη κοσμοθεωρία του. Η σύγχρονη έρευνα έχει την απάντησή της στο ερώτημα της καταγωγής αυτής. Σύμφωνα με τους μελετητές η ρητορική του Παπαδιαμάντη έλκει την καταγωγή της από την αρχαία Ελλάδα, την εκκλησιαστική βυζαντινή ρητορική, τη ρητορική που ανιχνεύεται στην εκκλησιαστική γραμματεία και τα ιερά κείμενα των Ακολουθιών.

Πιο συγκεκριμένα, και όσον αφορά την επιρροή του από την αρχαία ρητορική, το γεγονός ότι φοίτησε, έστω και χωρίς να αποφοιτήσει, στην φιλοσοφική είναι ένα δείγμα. Στη μελέτη του Καλοσπύρου σχετικά με την παπαδιαμαντική αρχαιογνωσία (*Η Αρχαιογνωσία του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη*, 2002) επισημαίνεται ότι, σύμφωνα με τις μελέτες του Δ. Αντωνίου για τα προγράμματα Μέσης Εκπαίδευσης από το 1833, ο Παπαδιαμάντης στα σχολικά του χρόνια ήρθε σε επαφή με έναν μακρύ κατάλογο αρχαίων συγγραφέων, μεταξύ των οποίων και με τους ρήτορες Αιχνίνη, Δημοσθένη, Ισοκράτη και Λυκούργο (Χριστοδούλου, 2011, σελ. 39). Το γεγονός, όμως, της επίδρασης επαληθεύεται ισχυρότερα με την παραδοχή της ίδια μελέτης, ότι δηλαδή στο έργο του Παπαδιαμάντη ανιχνεύονται σε πολλά αποσπάσματα επιδράσεις μεγάλου αριθμού συγγραφέων της αρχαιότητας ξεκινώντας από τον Όμηρο, τους τρεις τραγικούς, τον Μένανδρο και τον Λουκιανό ((Χριστοδούλου, 2011, σελ. 33). Οι επιδράσεις αυτές δεν εξαντλούνται μόνο σε ορισμένα σημεία, αλλά –κι αυτό ενδιαφέρει περισσότερο την παρούσα εργασία- επεκτείνονται στον τρόπο χρήσης του εσηματισμένου λόγου, όπως πχ. η χρήση του ασύνδετου σχήματος, η οποία προέρχεται από την αρχαία προφορική δικανική παράδοση των αρχαίων ρητόρων. Επίσης, σύμφωνα με τον Καλοσπύρο, η λειτουργία της εκφράσεως ως ρητορικό εργαλείο ορισμού του αντικειμένου στον Παπαδιαμάντη συνδέεται με τη χρήση

ρητορικών εγχειριδίων από τους πρώτους μεταχριστιανικούς αιώνες, ενώ η περιγραφή της εκφράσεως μελετήθηκε αρχικά σε σχέση με ομηρικά χαρακτηριστικά (2012, σελ 156-158).

Η επιρροή της βυζαντινής ρητορικής στον Παπαδιαμάντη αρχικά εντοπίζεται στη λειτουργία της. Η ρητορική για τους Βυζαντινούς σημαίνει κυρίως παιδευτική σπουδή, καθώς η θεολογική μελέτη υψώνει τη ρητορική σε υπερβατική γνώση (Καλοσπύρος, 2011, σελ. 267). Αφού, λοιπόν, ρητορική στο Βυζάντιο σημαίνει παιδεία, ο λόγος είναι η λογική διαρθρωμένη έκφραση των σκέψεων και παραστάσεων του ανθρώπινου εσωτερικού κόσμου, αλλά κατ' επέκταση είναι και *«σαρκωθείς λόγος του Κυρίου και επειδή ο θεός λόγος μίλησε με φωνή ανθρώπου, εξασφαλίζεται με αυτόν τον τρόπο η απόλυτη συμφωνία του αιωνίου με τον ανθρώπινο λόγο»* (Beck, 1965, σελ. 107). Σύμφωνα με τον Beck, ενώ το γένος της πειθούς έχασε τη σπουδαιότητά του, όπως και το αποδεικτικό γένος εξαφανίστηκε, η ρητορική ανέλαβε στο Βυζάντιο την αναπαράσταση και την ερμηνεία ολόκληρου του κόσμου (1965, σελ. 107). Η ερμηνεία αυτή πραγματοποιείται δια των μέσων της ρητορικής, τους τρόπους και σχήματα λέξεως και διανοίας, κι όχι μέσω ενός φιλοσοφικού συστήματος. Έτσι, *«πρέπει να είναι κανείς a priori πεπεισμένος ότι τα ρητορικά γυμνάσματα και σχήματα δεν είναι μόνο μορφολογικά στοιχεία της σύνθεσης, αλλά έχουν τις ρίζες τους στις φιλοσοφικές υποστατικές κατηγορίες»* (Beck, 1965, σελ.107).

Στον απόηχο της βυζαντινής ρητορικής ανήκουν και τα εκκλησιαστικά κείμενα και τα κείμενα των Ακολουθιών. Ο Παπαδιαμάντης όχι μόνο γνωρίζει σε βάθος τη γραμματεία αυτή αλλά και η σχέση του μαζί της είναι βιωματική, καθώς μελετούσε, έψελνε, υμνογραφούσε και διόρθωνε πολλές φορές λάθη στα Μηναία και στο Ωρολόγιον (Κοπιδάκης, 2011, σελ. 24-25). Οι επιδράσεις της εκκλησιαστικής γραμματείας είναι παραπάνω από εμφανής στο έργο του, τη γλώσσα του, το λεξιλόγιο, τη σύνταξη και την κοσμοθεωρία του. Τα περισσότερα από τα σχήματα λόγου που χρησιμοποιεί, όπως το ασύνδετο και ο σημασιοσυντακτικός παραλληλισμός, συνδέονται συνειρμικά με τη γραμματεία αυτή. Τόσο η Παλαιά Διαθήκη, η οποία χαρακτηρίζεται από τον Κοπιδάκη ως «το βασίλειο του ασύνδετου», όσο και η Καινή Διαθήκη, η οποία ενστερνίζεται την ελληνική ρητορική παράδοση, επηρεάζουν καθοριστικά το ύφος του. Η προφορικότητα, για την οποία γίνεται λόγος ως χαρακτηριστικό του έργου του, εκτός από τις ρίζες της στην αρχαία δικανική παράδοση, ανιχνεύεται και χαρακτηρίζει τα κείμενα των Ακολουθιών, κείμενα με επαναλαμβανόμενες επαλληλίες, ασύνδετα, αρμαθιές συνωνύμων και

απαριθμήσεις, τα οποία απευθύνονται σε ακροατές παρά σε αναγνώστες, ώστε να μην είναι δυσπαρακολούθητα (Κοπιδάκης, 2011, σελ. 26). Σημαντική είναι και η επίδραση του γένους του ύμνου στα πλαίσια της ρητορικής του Παπαδιαμάντη. Η βιβλική εβραϊκή ποίηση αντανακλάται στο Ιερόν Ψαλτήριον και στη μετέπειτα βυζαντινή υμνογραφία, η επιρροή των οποίων είναι εμφανής στο έργο του Παπαδιαμάντη. Το τριαδικό σχήμα στην συνωνυμική παράταξη και ο παραλληλισμός των μελών είναι χαρακτηριστικά της εβραϊκής ποίησης, τα οποία χρησιμοποιούνται συχνά στη παπαδιαμαντική ρητορική. Ιδιαίτερα ο παραλληλισμός των μελών (*parallelismus mebrozum*), που πρώτος υπογράμμισε ο Ωριγένης και μελέτησε ο Lowth στην πραγματεία του *De Sacra Poesi Hebraeorum*, αποτελεί το χαρακτηριστικό πάνω στο οποίο στηρίζεται η εβραϊκή ποίηση και που θεωρείται από τους φορμαλιστές ως ο βασικός μηχανισμός της ποίησης (Κοπιδάκης, 2011, σελ. 25). Ένα ακόμα χαρακτηριστικό της ρητορικής της εκκλησιαστικής γραμματείας που ανιχνεύεται στο έργο του Παπαδιαμάντη είναι ο λογαοιδικός τρόπος με τον οποίο γίνεται η ανάγνωση των λειτουργικών κειμένων, πιο συγκεκριμένα, η μουσική και εμμελής απαγγελία. Σύμφωνα με το σχετικό λήμμα στο λεξικό Liddel Scott ο λογαοιδικός τρόπος είναι η φωνή εκείνη που μπορεί να ισορροπεί ανάμεσα στον λόγο και την αιδή, στο πεζό και στο ποίημα (1889, σελ. 52 στο Μαντάς, 1994, σελ. 63-64). Σύμφωνα με τον Μαντά, η μουσικότητα κι ο ρυθμός της γλώσσας και της σύνταξης του Παπαδιαμάντη προσιδιάζει στον λογαοιδικό τρόπο και επίσης η τεκμηρίωση της αρχαιοελληνικής προέλευσης της βυζαντινής εκκλησιαστικής μουσικής είναι ένα θέμα που τον απασχολεί (1994, σελ. 64). Παίρνοντας ως βάση ότι «η μουσική και ο λογαοιδικός τρόπος είναι ο συνδετικός ιστός της αρχαίας και της χριστιανικής γραμματείας» η αποκρυπτογράφηση του εσωτερικού ρυθμού και του εσχηματισμένου λόγου στη παπαδιαμαντική ρητορική γίνεται ευκολότερη, καθώς συνάδει με την κοσμοθεωρία του συγγραφέα και τον θεολογικό του ρεαλισμό (Μαντάς, 1994, σελ.64).

2.4. Τα προς εξέταση σχήματα λόγου.

2.4.1. Μεταφορά

Η μεταφορά μελετήθηκε για πρώτη φορά από τον Αριστοτέλη κι αποτέλεσε την απαρχή της κλασικής θεωρίας για τη μεταφορά. Πιο συγκεκριμένα, αναπτύσσει τη θεωρία του στο τρίτο κεφάλαιο της Ρητορικής και στα κεφάλαια 21-25 της ποιητικής. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, η μεταφορά είναι η απόδοση σε κάποιο πράγμα ονόματος που ανήκει σε ένα άλλο πράγμα (Μαντάς, 1994, σελ 12). Η μεταφορά, δηλαδή, αντιμετωπίζεται ως ένα είδος σύγκρισης βασισμένης σε υπάρχουσες ομοιότητες. Επιπλέον, σύμφωνα με την κλασική θεωρία, η μεταφορά θεωρείται ως ένα τέχνασμα που εισάγεται στο ήδη υπάρχον γλωσσικό σώμα με σκοπό να επιτύχει προκαθορισμένα αποτελέσματα (Hawkes, 1978, σελ. 134 στο Μαντάς, 1994, σελ 12). Αν και ο Αριστοτέλης έδωσε ευρύτερο περιεχόμενο στην έννοια της μεταφοράς, με αποτέλεσμα να θεωρεί μεταφορές παραδείγματα που κατατάσσονται στη μετωνυμία, η συμβολή του παραμένει καθοριστική, καθώς πρώτος συσχέτισε τη μεταφορά με την παρομοίωση (Νάκας, 2003, σελ. 353). Από τους αρχαίους τεχνογράφους ασχολήθηκαν αρκετοί με τη μεταφορά, όπως ο Κοιντιλιανός, ο Γρηγόριος ο Κορίνθιος και ο Γεώργιος ο Χοιροβοσκός, οι οποίοι ασχολήθηκαν κυρίως με την ταξινόμηση των μεταφορών, και ο Δημήτριος ο Φαληρεύς, ο οποίος αναφέρεται στη διαφορά της μεταφοράς από την παρομοίωση. Σύμφωνα με τον Μαντά, από τη μελέτη του συστήματος της κλασικής ρητορικής αποκομίζει κάποιος την εντύπωση ότι η μεταφορά συμπίεζεται ανάμεσα στους τρόπους και τα σχήματα και αποτελεί απλώς ένα στολίδι του λόγου, με αποτέλεσμα να υποβαθμίζεται. Από τον 20ο αιώνα οι προσεγγίσεις στο φαινόμενο της μεταφοράς εξελίσσονται κι αλλάζουν, αρχικά από τον I. A. Richards, σύμφωνα με τον οποίο η μεταφορά πρέπει να αντιμετωπίζεται ως λειτουργία της γλώσσας, όχι ως κατασκευή εικόνων, και είναι η πανταχού παρούσα αρχή (principle) όλης της γλώσσας (Hawkes, 1978, σελ. 91). Η μεταφορά, λοιπόν, αποτελεί το ανώτερο μέσο με το οποίο πράγματα ξεχωριστά κι ασυνδύαστα συνεκφέρονται και συνδυάζονται στην ποίηση (Richards, 1924, σελ. 240 στο Μαντάς, 1994, σελ. 15). Επίσης, σημαντική είναι η προσέγγιση του Roman Jakobson, ο οποίος εισάγει το διπολικό σχήμα μεταφορά- μετωνυμία και χρησιμοποιεί τη διαζευκτική αυτή ταξινόμηση των λογοτεχνικών ειδών αλλά και των επικοινωνιακών φαινομένων. Οι προσεγγίσεις σχετικά με το φαινόμενο της

μεταφοράς είναι πολλές, ποικίλουν και διαφέρουν και δεν δύναται να αναλυθούν διεξοδικά στην παρούσα εργασία.

Από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα σημειώνεται ποικιλία στην ταξινόμηση και την ορολογία της μεταφοράς. Η ταξινόμηση που πρώτος πρότεινε ο Αριστοτέλης βασίζεται στο σημασιολογικό περιεχόμενο και όχι στη μορφή της μεταφοράς. Έτσι, ονομάζει τέσσερα είδη μεταφοράς: α) από του γένους επί είδος, β) από είδους επί το γένος, γ) από είδους επί είδος και δ) κατά το ανάλογον (βλ. διατριβή Μαντά). Αργότερα ο Κοιντιλιανός συσχέτισε τα είδη της μεταφοράς με τις ιδιότητες του έμψυχου και του άψυχου και κατέληξε στη ταξινόμηση α) από άψυχο στο έμψυχο, β) από έμψυχο στο άψυχο, γ) από άψυχο σε άψυχο και δ) από έμψυχο σε έμψυχο (Hawkes, 1978, σελ. 24-25). Ο Νάκας συνοψίζοντας την παραδοσιακή βιβλιογραφία παρουσιάζει τέσσερα εννοιολογικά είδη μεταφοράς: α) συγκεκριμενολογική, β) ανιμιστική, γ) ανθρωπομορφική και δ) συναισθησιακή, ενώ αναγνωρίζει την ύπαρξη και των ειδών που υπέδειξαν ο Αριστοτέλης, ο Κοιντιλιανός και άλλοι αρχαίοι ρητοροδιδάσκαλοι ε) από έμψυχα σε έμψυχα, στ) από άψυχα σε άψυχα και ζ) από άψυχα σε έμψυχα (2003, σελ. 352). Άλλη μια ταξινόμηση των μεταφορών, την οποία ο Μαντάς θεωρεί θεμελιώδη είναι η διάκριση ανάμεσα σε νεκρές και ζωντανές μεταφορές. Νεκρές θεωρούνται οι μεταφορές που δεν προκαλούν την αίσθηση της ρήξης ανάμεσα στο νόημα της λέξης ή της πρότασης και σε εκείνο του ομιλητή – συγγραφέα, ενώ παλιότερα την προκαλούσε (Μαντάς, 1994, σελ 35). Εκτός από τις εννοιολογικές ταξινομήσεις της μεταφοράς έχουν προταθεί και ταξινομήσεις με βάση τον τρόπο εκφοράς της μεταφοράς, όπως της Brooke- Rose¹.

Ωστόσο, η σχέση του Παπαδιαμάντη με τη μεταφορά είναι σύνθετη. Η θέση της παρούσας εργασίας συμφωνεί με την άποψη που διατυπώνεται στη διδακτορική διατριβή του Μαντά «Ο τροπικός Παπαδιαμάντης». Σύμφωνα με τον Μαντά, δεν μπορούμε να θέσουμε επιλεκτικά κάποια από τις προσεγγίσεις ταξινόμησης ως βάση για την ερμηνευτική και κριτική προσέγγιση της μεταφοράς στο έργο του Παπαδιαμάντη και είναι σκοπιμότερο να αντιμετωπίσουμε τη μεταφορικότητα του μέσα από τη θεωρητική προοπτική που προσιδιάζει στο έργο του (1994, σελ. 40-41). Το κλειδί για την κατανόηση της χρήσης της μεταφοράς στο έργο του είναι η ίδια η κοσμοθεωρία του Παπαδιαμάντη. Άλλωστε, η ποιητικότητα του παπαδιαμαντικού

¹ Η Brooke- Rose ταξινομεί τις μεταφορές ανάλογα με το μέρος του λόγου που χρησιμοποιείται και επισημαίνει ότι είναι σημαντικότερες οι μεταφορές που στηρίζονται στο ουσιαστικό και στο ρήμα. Παρόμοια είναι και η ταξινόμηση του Bruno Snell (Μαντάς, 1994, σελ. 39).

έργου, όπως σημειώνει η Πολίτου-Μαρμαρινού, στηρίζεται στον διαφορετικό τρόπο με τον οποίο ο συγγραφέας θεάται τον κόσμο (1987, σελ. 56). Ο Μαντάς εισάγει τον όρο «θεολογικός ρεαλισμός» για την ερμηνευτική προσέγγιση της μεταφοράς στο έργο του, όρο με τον οποίο περιγράφεται η διαδικασία παραγωγής του νοήματος αλλά και το είδος της αναφορικότητας του παπαδιαμαντικού κειμένου (1994, σελ 48-49). Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, οι μεταφορές του Παπαδιαμάντη έχουν συμβολικό χαρακτήρα, καθώς δεν παράγει την μεταφορά πρωτογενώς αλλά την προσλαμβάνει δευτερογενώς (Μαντάς, 1994, σελ 59, 70). Οι συνειρμικές συνδέσεις των μεταφορών του Παπαδιαμάντη με την αρχαία ελληνική γραμματεία και τα ιερά κείμενα των ακολουθιών είναι διάχυτα στο έργο του και έχουν επαληθευτεί μέσα από χωρία που παραθέτει στη διατριβή του ο Μαντάς.

Με γνωστό το γεγονός ότι ο Παπαδιαμάντης χρησιμοποιεί ευρέως τη μεταφορά στις περιγραφές του, είναι αναγκαίο να αναφερθεί η τεχνική της εκφράσεως στο έργο του. Την έκφραση στο έργο του Παπαδιαμάντη έχει μελετήσει, όπως έχει ήδη αναφερθεί, ο Καλοσπύρος. Στη ρητορική ορολογία των αυτοκρατορικών χρόνων η έκφρασις είναι η περιγραφή που αποσκοπεί στην ενάργεια, δηλαδή είναι περιγραφή που αποσκοπεί να φέρει και να παρουσιάσει έκτυπον το περιγραφόμενο αντικείμενο μπροστά στα μάτια των αναγνωστών (Καλοσπύρος, 2012, σελ. 158). Η τέχνη της εκφράσεως μελετήθηκε αρχικά σε σχέση με ομηρικά χαρακτηριστικά και παραδείγματα, ενώ στα ρητορικά εγχειρίδια, τα προγυμνάσματα, η έκφρασις αποτελούσε μορφή άσκησης και κατέστη αυτοτελές genre κατά τη Β΄ Σοφιστική (2^{ος}-5^{ος} αι. μ.Χ) (Schmitz, 1997 στο Καλοσπύρος, 2012, σελ 158-159). Σύμφωνα με τον Καλοσπύρο, οι περιγραφές του Παπαδιαμάντη συντάσσουν εκφράσεις και διαφοροποιούνται από την περιγραφική τεχνική, καθώς παρουσιάζουν υψηλή ρητορική περιεκτικότητα και χρησιμοποιούν την οπτική ρητορική (2012, σελ. 166). Έτσι, αυτό που θεωρούνταν διακοσμητική περιγραφή πλέον θεωρείται σημαντικό τμήμα της αφηγηματικής λειτουργίας μέσω μεταφορικών ή μετωνυμικών συνδέσεων με το στοιχείο της πλοκής.

2.4.2. Το ασύνδετο σχήμα.

Το ασύνδετο είναι ένα σχήμα βραχυλογίας και παρουσιάζεται διαχρονικά και με μεγάλη ποικιλία σε όλες τις λογοτεχνίες (Κοπιδάκης, 2011, σελ. 23). Ο Αριστοτέλης στη Ρητορική του υποστηρίζει ότι το ασύνδετο ταιριάζει περισσότερο στον ρητορικό-

με την έννοια του προφορικού- λόγου και όχι στον γραπτό, για τον λόγο ότι ο τελευταίος πρέπει να διέπεται από ακρίβεια, ενώ προσθέτει ότι ασύνδετη σύνταξη δίνει τη δυνατότητα να προσδίδει ποικιλία και πληθωρικότητα (Anderson, 2000, σελ 33). Ο Δημήτριος στο *Περί Ερμηνείας* συνδέει το ασύνδετο με το μεγαλοπρεπές ύφος και τη δεινότητα, ενώ ο Λογγίνος περιγράφει τον συνδυασμό του ασύνδετου με άλλα σχήματα λόγου, όπως την επαναφορά (Anderson, 2000, σελ 33-34). Επίσης κι άλλοι αρχαίοι τεχνοκριτικοί υποστηρίζουν ότι το ασύνδετο «εργάζεται μέγεθος και ήθος, αλλά και ότι με το ασύνδετο δίνεται η εντύπωση της απλοϊκότητας (Λυσίας I, 6-28), της σεμνολογίας (Πλατ. Πολιτεία 617d-e), της πλησμονής, της γοργότητας, της σφοδρότητας και της αύξησης του πάθους (Δημοσθ. XXI 72) (Κοπιδάκης, 2011, σελ 24).

Σύμφωνα με τον Τζάρτζανο, το ασύνδετο σχήμα είναι ο αρχικός τρόπος του συνειρμού των προτάσεων στη γλώσσα και χρησιμοποιείται συχνά σε πεζογραφήματα και ποιήματα, όταν πρόκειται να εκφραστεί μια σειρά νοημάτων με τρόπο απλό και αφελή ή με γοργότητα και ζωηρότητα, καθώς και όταν πολλά νοήματα πρέπει να παρουσιαστούν ενωμένα σε ένα όλο (1963, σελ. 9). Η σπουδαιότητα του ασύνδετου σχήματος έγκειται και στο γεγονός ότι αποτελεί ένα ευρύ πλαίσιο που επιτρέπει την επιτέχνηση και τη σύνοδο σχημάτων λόγου, όπως η επαναφορά, ο επιμερισμός, η επανάληψη, η αναδίπλωση, η επιφορά, η συμπλοκή και η αντιμεταβολή (Κοπιδάκης, 2011, σελ, 24).

Σύμφωνα με τις σύγχρονες έρευνες, το ασύνδετο σχήμα αποτελεί ένα βασικό και ευδιάκριτο χαρακτηριστικό του ύφους του Παπαδιαμάντη. Αν και οι διάφοροι επικριτές του το θεώρησαν ως μειονέκτημα της γραφής του, το ασύνδετο σχήμα στο έργο του παρουσιάζει ποιότητα που συνδέεται συνειρμικά με την αρχαία και τη βυζαντινή γραμματεία, τα κείμενα των ιερών ακολουθιών και το Ψαλτήριον. Έτσι, παρατηρείται μια έμμεση σχέση με την εβραϊκή ποίηση, η οποία σύμφωνα με τον Robert Lowth (1710-87) στην πραγματεία του *De Sacra Poesi Hebraeorum* βρίθει ασύνδετης σύνταξης και εδράζεται στον «παραλληλισμό των μελών», το σχήμα λόγου που οι φορμαλιστές θεωρούν τον βασικό μηχανισμό της ποίησης, παλαιότερο και από το ρυθμό και από το μέτρο (Κοπιδάκης, 2011, σελ. 25). Ο πρώτος που υπογράμμισε τον παραλληλισμό των μελών ήταν ο Ωριγένης, ωστόσο ο Lowth τον μελέτησε εκτενέστατα και τον διαίρεσε σε τρεις μορφές: τον συνωνυμικό ή εμβληματικό, τον αντιθετικό και τον συνθετικό ή προσθετικό (Καλοσπύρος, 2011, σελ. 271-272). Ο Παπαδιαμάντης έχοντας βιωματική σχέση με την εκκλησιαστική

γραμματεία προσλαμβάνει και ενσωματώνει δημιουργικά τον παραλληλισμό των μελών στο έργο του σε άμεση συνάρτηση και με άλλα σχήματα λόγου, όπως η σημασιοσυντακτική επαναφορά. Παράλληλα, σύμφωνα με τον Καλοσπύρο το ασύνδετο του Παπαδιαμάντη απορρέει από την προφορική δικανική παράσταση των αρχαίων ρητόρων (2011, σελ. 264). Η προφορικότητα είναι ένα χαρακτηριστικό που εμπεριέχεται στα κείμενα των Ακολουθιών, για να μην είναι δυσπαρακολούθητα, καθώς απευθύνονται πρωτίστως σε ακροατές, το εκκλησίασμα (Κοπιδάκης, 2011, σελ. 26).

2.4.3. Η επαναφορά.

Η επαναφορά είναι η επανάληψη ίδιας λέξης ή λέξης ισοδύναμης με αυτή στην αρχή δύο ή περισσότερων στίχων ή κώλων, η οποία λειτουργεί κατά παρόμοιο τρόπο στα επάλληλα κώλα (Lausberg, 1990, σελ. 281-283). Στο λεξικό ρητορικών όρων του Andersen εμφανίζεται υπό το σχήμα /x .../x .../ και ως συνώνυμο της αναφοράς (2000, σελ. 19). Στην (επ)αναφορά έχει αναφερθεί ο Δημήτριος στο *Περί Ερμηνείας* και την κατατάσσει στο *μεγαλοπρεπές, χαρίεν και δεινό ύφος* (παράγραφοι 61-62, 141, 268 στο Anderson, 2000, σελ. 19). Η *Rhetorica ad Herennium*, η γνωστή από τη λατινική γραμματεία πραγματεία αγνώστου συγγραφέα, σημειώνει ότι το σχήμα αυτό προσδίδει *venustas, gravitas* και *acrimonia*, ενώ ο Rutilius Lupus στο *Σχήματα λέξεως και Διανοίας* υπογραμμίζει το σχήμα αυτό για τον εξωραϊσμό και την ενίσχυση που προσφέρει (Rhet.Her. 4.19 και Rut.Lup. 1.7 στο Anderson, 2000, σελ. 19). Σημαντική είναι και η αναφορά του Αλέξανδρου στο *Περί Σχημάτων* για την επαναφορά, όπου και συμπληρώνει ότι στη θέση της επαναλαμβανόμενης λέξης μπορεί να χρησιμοποιηθεί ένα συνώνυμο ή μια πανομοιότυπη λέξη, και παράλληλα επισημαίνει ότι η απλή επαναφορά είναι σχήμα λέξεως, ενώ η διπλή επαναφορά είναι σχήμα διανοίας (Alex. Fig. 1.14 και 2.3 στο Anderson, 2000, σελ. 19). Κατά τον Τζάρτζιανο, η επαναφορά (ή επάνοδος) είναι το σχήμα κατά το οποίο επαναλαμβάνεται η ίδια λέξη ή φράση στην αρχή επάλληλων προτάσεων κι έτσι δυο ή περισσότερες προτάσεις στη σειρά αρχίζουν με την ίδια λέξη ή φράση (Τζάρτζιανος, 1996, σελ. 299).

Όσον αφορά τη σύγχρονη έρευνα, την επαναφορά στο συνολικό έργο του Παπαδιαμάντη έχει μελετήσει και ταξινομήσει ο Νάκας στη μελέτη του «Επαναφορά

κ.α. σχήματα λόγου στον Παπαδιαμάντη (2011, σελ 43- 249). Αντλώντας παραδείγματα σημασιολογικού παραλληλισμού κάνει λόγο για χρήση από τον Παπαδιαμάντη τόσο της Συνωνυμικής επαναφοράς (όπως και ο τεχνολογός Αλέξανδρος), όσο και της Συντακτικής επαναφοράς. Για τον Νάκα, το σχήμα της επαναφοράς είναι το σχήμα της αυτούσιας λεξικής επανάληψης, και μάλιστα επανάληψης αυτόνομων λεξικών μονάδων, που συμμετέχουν με ολόκληρο το σημασιολογικό και το σημαίνον του ανάμεσα σε νοηματικές ενότητες με σημασιολογικό παραλληλισμό (2011, σελ. 48). Ο Νάκας, παραθέτοντας παραδείγματα της «κυρίως ειπείν' επαναφοράς» από το έργο του Παπαδιαμάντη, υποδιαιρεί και ταξινομεί την επαναφορά σε α) συντακτική [αρχική, μεσαία, τελική], β) επιμεριστική ή/και ανακεφαλαιωτική, γ) συνθετικοπαραγωγική [προθηματική, επιθηματική], δ) συμπλοκή [συντακτική/ συνθετικοπαραγωγική], έναν συνδυασμό της επαναφοράς και της συντακτικής επαναφοράς, ε) διπλή, τριπλή πολλαπλή συντακτική επαναφορά, στ) επαλληλία επαναφορών και ζ) συνδυασμούς επαναφοράς και άλλων σχημάτων λόγου (2011, σελ. 48).

2.4.4. Η συνωνυμική παράταξη.

Η συνωνυμική παράταξη ανήκει στα σχήματα του πλεονασμού. Σύμφωνα με το ορισμό του αρχαίου τεχνολογού Αλέξανδρου «*Συνωνυμία δέ ἐστίν ὅταν τῷ χαρακτηρὶ διαφοροῖς ὀνόμασι, τῇ δυνάμει δὲ τὸ αὐτὸ δηλοῦσι, χρώμεθα πλείοσιν, ἔν μὲν καὶ τὸ αὐτὸ βουλόμενοι δηλοῦν, ὡς καὶ Δημοσθένης·*» (Walz, iii, σ. 465 στο Νάκας 2012, σελ. 360). Ο Κοϊντιλιανός αναφέρει πως το συνωνυμικό σχήμα πραγματώνεται και με μονολεκτικά συντάγματα και με πολυλεκτικά (Νάκας, 2012, σελ. 331). Η παράταξη συνωνύμων αποτελεί ένα στοιχείο ρητορικότητας με μακρά παράδοση, που έχει σχολιαστεί τόσο θετικά όσο και αρνητικά. Ο Κακριδής σχολιάζοντας την πολλαπλή διατύπωση σε διάφορα βυζαντινά και νεοελληνικά κείμενα, αναφέρει ότι μοιάζει σαν μια «προσπάθεια ν' αποσκεπαστεί η αδυναμία της λέξης, που έχει μείνει άδεια από κάθε ουσία», έτσι που χρειάζεται «όλη την ώρα και μια δεύτερη μαζί της για δεκανίκι» (1961, σελ. 24 στο Νάκας, 2012, σελ 362). Ωστόσο, ο Lausberg παραθέτει τη θετική άποψη των αρχαίων ρητοροδιδασκάλων για την παράταξη συνωνύμων, σύμφωνα με την οποία προκύπτει ενίσχυση της σημασίας μιας λέξης μέσω των διαφορετικών αποχρώσεων της έννοιας που προσδίδουν τα συνώνυμα (σελ. 293 στο Νάκας, 2012, σελ.363).

Ο Νάκας, στην εισήγησή του στο Γ' Διεθνές Συνέδριο για τον Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη, κάνει μια εκτενή μελέτη για την συνωνυμική παράταξη και προβαίνει σε μια αναλυτική ταξινόμηση των περιπτώσεων συνωνυμικής παράταξης. Αρχικά, οι παρατακτικές σειρές διακρίνονται σε «ομοειδείς» και «ετεροειδείς», ανάλογα με τον αν συνώνυμοι όροι πραγματώνονται με λεκτικές μονάδες της ίδιας γραμματικής κατηγορίας. Επίσης, μια άλλη αρχική ταξινόμηση αφορά το διαχωρισμό σε α) καθαυτό συνώνυμους όρους, β) σε παρασυνώνυμους όρους (όροι που ανήκουν στο ίδιο σημασιολογικό πεδίο) και γ) σε συναφείς όρους (όροι που η συνάφεια καθορίζεται από την ενότητα και την ταυτότητα της οντότητας (Νάκας , 2012, σελ. 328). Στη συνέχεια της εισήγησης παραθέτονται αποσπάσματα του έργου του Παπαδιαμάντη στα οποία η συνωνυμική παράταξη ταξινομείται με τον ακόλουθο τρόπο:

- Α] Ασύνδετη σε διμελείς, τριμελείς, τριμελείς και όχι (όπου ένας από τους τρεις παρατασσόμενους όρους δεν είναι συνώνυμος), πολυμελείς, πολυμελείς και όχι σειρές.
- Β] Συνδετική (και πολυσύνδετη) σε διμελείς (οι οποίες υπερτερούν σχετικά με τις άλλες σειρές), τριμελείς, τριμελείς και όχι, πολυμελείς, πολυμελείς και όχι σειρές.
- Γ] Κλιμακωτή (με νοηματική ή/και άλλη κλιμάκωση) σε i) νοηματική και άξουσα, ii) νοηματική και φθίνουσα, iii) (εσωτερική-)νοηματική και (εξωτερική-) συλλαβική/ συντακτική.
- Δ] Συνδυασμοί
 - διπλό/ πολλαπλό συνωνυμικό (δίνει τη δυνατότητα δημιουργίας απόλυτου σημασιολογικού παραλληλισμού)
 - ii) επαλληλία παρατακτικών σειρών/ σε εξάρτηση μεταξύ τους (εγκλειστική υπόταξη)
 - iii) επαλληλία παρατακτικών σειρών/ χωρίς εξάρτηση μεταξύ τους α. ομοταγώς στο ίδιο συντακτικό επίπεδο με τον ίδιο λειτουργικό ρόλο, β. σε διαδοχικές προτάσεις στο ίδιο συντακτικό επίπεδο ή/ και με τον ίδιο λειτουργικό ρόλο, γ. στο ίδιο συντακτικό επίπεδο με τον ίδιο λειτουργικό ρόλο αλλά πραγματωμένον από διαφορετικό είδος φράσης ή με διαφορετικό σημασιολογικό ρόλο, δ. σε διαφορετικό

συντακτικό επίπεδο και με διαφορετικό λειτουργικό ρόλο – στην ίδια πρόταση, ε) σε διαφορετικό συντακτικό επίπεδο ή/και με διαφορετικό λειτουργικό ρόλο –σε διαδοχικές προτάσεις, στ. στο ίδιο/διαφορετικό συντακτικό επίπεδο, με ίδιο/διαφορετικό λειτουργικό ρόλο –αλλά σε απόσταση]

- iv) συνδυασμός με την «συνωνυμική επαναφορά». Για τη διαφορά της με τη συνωνυμική παράταξη ο Νάκας παραθέτει τη σχηματοποίηση του Lausberg (για περισσότερα βλ. Νάκας, 2012, σελ. 330- 362).

Η συχότητα με την οποία ο Παπαδιαμάντης χρησιμοποιεί στο έργο του την συνωνυμική παράταξη είναι ικανή να την εντάξει στα υφολογικά του χαρακτηριστικά. Ο Παπαδιαμάντης χρησιμοποιεί τη συνωνυμική παράταξη συχνά και στο μεταφραστικό του έργο, από την οποία γίνεται πολλές φορές αναγνωρίσιμος. Για την ανεύρεση των συνωνύμων ο Παπαδιαμάντης ανατρέχει σε όλα τα στρώματα και της φάσεις της ελληνικής γλώσσας, ενώ χρησιμοποιεί παράλληλα « έτοιμα σχήματα», στερεοτυπικές σειρές συνωνύμων, που ανατρέχουν σε μια μακρά παράδοση προφορικού και γραπτού λόγου (Νάκας, 2012, σελ. 364-365).

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

1^ο Κεφάλαιο: Παρουσίαση και σχολιασμός αποτελεσμάτων.

1.1. Η μεταφορά στους Εμπόρους των Εθνών.

1.1.1. Συγκεντρωτικές καταγραφές της μεταφοράς.

Ἀλλὰ καθ' ἣν στιγμήν ἡ πρώτη ψῦξις τῆς ἀποθαρρύνσεως εἰσέδν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Μούγρα, ἠκούσθη ἀπροσδόκητος καὶ ἀλλόκοτός τις κρότος ὑπὸ τὸ κατάστρωμα. Αἱ ἐλπίδες τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ἐπιδρομέων ἀνεπετερώθησαν, καὶ ἐστράφη πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος

Πρόλογος κεφ. Β΄

Διότι ἀπὸ τοῦ θαλάμου τοῦ πλοιάρχου ἐφάνησαν ἐν ἀκαρεῖ πέντε ἢ ἕξ ἄνδρες ἀναβαίνοντες, ὀπλισμένοι μέχρι τῶν ὀδόντων καὶ ἀπειλητικοί.

Πρόλογος κεφ. Β΄

Οὗτος ἦτο νέος καὶ ἐβενόχρους Αἰθίοψ, ὀνόματι Μιρχάν. Εἶχε τὸ χρῶμα καὶ τὸν τύπον τῆς καθαρωτάτης ἀφρικανικῆς φυλῆς· οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ οἱ ὀδόντες του ἔστιλβον φωτίζοντες τὸ σκότος.

Πρόλογος κεφ. Γ΄

— Καὶ ἡμεῖς! ἔκραζεν ὁ ἄνθρωπος κοιτάζων μὲ αἰμοβαφεὲς βλέμμα τὰ δεσμά του.

Πρόλογος Κεφ Γ΄

Ἐντεῦθεν ἐσχηματίζετο φοβερὸς κρημνός, εἰς οὗ τὴν καταμέτρησιν ἀπέκαμνε τὸ βλέμμα καὶ ἰλιγγία ἢ κεφαλή.

Πρόλογος κεφ. Δ΄

Ἡ ἀνατέλλουσα σελήνη ἐπηργύρου τὰ φωσφορίζοντα κύματα καὶ τοὺς ἀπειλητικὸς βράχους. Ἦκούετο ὁ πάταγος τῶν κυμάτων θραυομένων κατὰ τῆς ἀποκρήνου ἀκτῆς.

Ὁ γογγυσμὸς τῶν νυκτικοράκων ἀντήχει ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν μελαγχολικὸς καὶ μονότονος ἀπὸ τοῦ ἐγγυὲς δάσους.

Πρόλογος κεφ. Δ΄

Τῷ ὄντι, ἐκεῖθεν τῆς ἀντικρὺ ἀκτῆς, ἔνθα ἐσχηματίζετο ὄρμος, ἐφαίνοντο ἴστοι πλοίου ὑψηλότεροι ὄντες τοῦ χθαμαλοῦ μέρους τοῦ ἰσθμοῦ. Ἀλλ' ἦτο δυσδιάκριτον, ἂν ἦσαν δύο ἢ τρεῖς ἢ τέσσαρες, διότι ἡ ἀνεπαρκὴς λάμπις τῆς μηνοειδοῦς σελήνης δὲν ἠδύνατο νὰ φωτίσῃ καλῶς. Ἀλλ' ἦτο ὡς εἰρωνεῖα τις τοῦ σκότους· Ἡ σελήνη εἶναι τὸ μειδιάμα τῆς νυκτός, μειδιάμα σαρκαστικὸν καὶ πολλακίς ἀπαίσιον.

Πρόλογος κεφ. Δ΄

Καὶ ἐξ ὅλων τῶν καρπῶν ὁ μόνος, ὅστις δὲν χρήζει οὔτε καιροῦ οὔτε ὥρας διὰ νὰ ὠριμάσῃ, εἶναι ὁ σατανικὸς ἔρως, τέκνον μου. Οἱ ἄλλοι καρποὶ ὠριμάζουν ἐν ὥρᾳ καὶ χρόνῳ. Καὶ εἶναι ὡσαύτως ὁ μόνος καρπός, ὅστις δὲν ἔχει ἀνάγκην οὐδὲ τῆς θερμότητος τοῦ ἡλίου, ἀλλ' ἀναπτύσσει θερμότητα ἀφ' ἑαυτοῦ. Καὶ ὑπὸ τὴν δρόσον καὶ ἐν τῷ σκότει, καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνδῆρου καὶ ἐπὶ τῆς στέγης, πάντοτε ὠριμάζει εἰς μίαν στιγμὴν.

Πρόλογος, κεφ. ΣΤ΄

Ἦμεινεν ἐνταῦθα παρατηροῦσα τὸ ἔδαφος τοῦ ἀνδῆρου, ὡς νὰ ἀπῆται ἐξήγησίν τινα παρὰ τῶν ψυχρῶν λίθων, ἔπειτα ἔκυσεν ἐπὶ τοῦ θριγκοῦ καὶ ἐβύθισε τὸ βλέμμα εἰς τὸ κατωφερὲς τοῦ κρημοῦ.

Πρόλογος κεφ. ΣΤ'

Τὸ ὕψος τοῦ κατηρεφοῦς κρημνοῦ, ἡ κυανῆ **θάλασσα μειδιῶσα καὶ παίζουσα** ἐνίοτε ἐπὶ τῶν βράχων παρὰ τὸ αἰγιαλόν, μυστηριώδης, βαθεῖα καὶ ἀκαταμέτρητος ἐν τῷ πελάγει.

Πρόλογος κεφ. ΣΤ'

Κατελήφθη ὑπ' ὀργῆς καὶ **τὸ αἷμα ἀνέβη**
εἰς τὴν κεφαλὴν της.

Πρόλογος κεφ. Ε'

Εἶχεν οὕτως εἰπεῖν **σκιερόν** τι καὶ **λοκαυγὲς προαίσθημα** ἐν τῇ καρδίᾳ.

Πρόλογος κεφ. Η'

— Δὲν πίνετε, κυρία, εἶπεν ὁ Σανουῦτος· ἀλλ' ἔχετε δίκαιον, αὐτὸς ὁ **οἶνος** δυνατὸν νὰ σᾶς εἶναι **ὀλίγον τραχύς.**

Πρόλογος κεφ. Η'

Ἀπόγειος νυκτερινὴ αὔρα εἶχεν ἀρχίσει νὰ πνέη, ἣν ὁ **Βενετὸς ἐπίστευσε** πεμπομένην ὑπὸ τῆς ἀγαθῆς καὶ προστάτιδος του **Μοίρας.**

Πρόλογος κεφ. Η'

Ἡ Βενετία ἐφαίνετο ἔρημος. Ἄλλως δὲ ἦτο μετὰ τὰς ἡμέρας τῆς **Ἀπόκρεω,** καὶ οὐδὲν εἶναι τόσον **βαρὸν καὶ ἀόχμηρόν** ὅσον ὁ **ὕπνος** μετὰ τὰ ὄργια.

Ἀ' μέρος κεφ. Α'

— *Λυποῦμαι πολὺ, κύριε, εἶπεν ὁ Μαῦρος· καὶ ἐπὶ τῆς ἄκρας τῶν χειλέων ἔδειξεν ὕπουλον μειδίαμα.*

Α' μέρος κεφ. Α'

— *Ἡξεύρω ὅτι ἡ γυνὴ αὕτη εἶχε πολὺ **τρυφερὰν καρδίαν**, καὶ ἂν ὁ αὐθέντης ἐφέρετο προφυλακτικῶς πρὸς αὐτήν καὶ δὲν **ἐκέντα τὴν ζηλοτυπίαν τῆς**, ἐκείνη θὰ τῷ ἀνῆκε μέχρι τῆς σήμερον.*

Α' μέρος κεφ. Α'

— *Ὁ οἶνος τῆς Κύπρου εἶναι **κεφαλοκρούστης**.*

Α' μέρος κεφ. Γ'

*Ἦτο γυνή, ἥς τὸ **βλέμμα** προτείνεται πάντοτε **κοπτερόν** πρὸς τοὺς ἀγνώστους, οἵτινες εἰσῆρχοντο τυχαίως εἰς τὸ καπηλεῖόν τῆς, χωρὶς νὰ εἶναι τακτικοὶ θαμῶνες.*

Α' μέρος κεφ. Ε'

*Ἀδύνατον νὰ μεταγραφῇ ἐνταῦθα πᾶσα ἡ **φλυαρία ἐκείνης τῆς νυκτός**. Ἀρκεῖ νὰ εἶπω ὅτι τὰ ὄψα ἦσαν ἐκλεκτά, τὰ δὲ καρυκεύματα ἐγαργάλιζον τὸν λάρυγγα, καὶ ὅτι ὁ οἶνος κατέκλυσεν ἐπὶ τέλους πάσας τὰς κεφαλὰς ἐκείνας.*

Α' μέρος κεφ. ΣΤ'

Γραῖα τις γυνὴ ἐκάθητο ἐπὶ ταπεινοῦ σκαμνίου παρὰ τὴν ἐστίαν, ὅπου ἔκαιεν ἀσθενὲς πῦρ, καὶ νυσταλέος λύγνος ὑπέφεγγε κρεμάμενος ὑπὲρ τὸν κεκρύφαλον

αὐτῆς.

A' μέρος κεφ. Η'

Κυριακὴν τινα Ἀπριλίου, καθ' ἣν ὄραν ὁ ὑψούμενος ἥλιος ἀπερρόφα τὴν δρόσον ἐκ τῶν φύλλων τῶν δένδρων καὶ αἱ χελιδόνες ἐπέτων ἀπὸ στέγης εἰς στέγην κομίζουσαι τροφήν εἰς τοὺς ψελλίζοντας νεοσσούς των, οἵτινες ἰστάμενοι ἐν ταῖς παρυφαῖς τῶν φωλεῶν ἤνοιγον τὰ στόματα καὶ ἐδείκνυον τὰς ἐρυθρὰς κλειτορίδας τῶν φαρύγγων των, οἱ μοναχοί, φέροντες τὰ κουκούλια μέχρι τῶν ὀφθαλμῶν καταβιβασμένα ἐξήρχοντο βραδέως ἐκ τοῦ μεγάλου ναοῦ τῆς ἐν Πάτμῳ ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου.

B' μέρος κεφ. Α'

Ἡ Ἀγάπη ἐταράχθη καὶ ἠπόρησεν ἐκ τοῦ ἀρπακτικοῦ ἐκείνου βλέμματος, δὲν ἐνεθυμεῖτο δὲ ἂν εἶχεν ἰδεῖ ποτε τὴν γυναῖκα ταύτην.

B μέρος κεφ. Β'

Σήμερον ὅμως μοι ἐπανέρχονται διὰ πρώτην φοράν οἱ λόγοι οὗτοι· μοι φαίνεται ὅτι λαμβάνουσιν ὀστᾶ καὶ σάρκα, γίνονται μορμολύκεια καὶ μὲ φοβίζουσι.

B' μέρος κεφ. Γ'

Τῇ ἐφαίνετο ὅτι οἱ τέσσαρες τοῖχοι συνεσφίχθησαν, συνηντήθησαν καὶ ἀπετέλεσαν ἓνα, ὅτι ἡ στέγη εἶχε ταπεινωθῆ, καταρρεύσει καὶ συναντήσῃ τὸ ἔδαφος καὶ δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ σκέπη αὐτήν. Ἡ κλίνη τῆς εἶχε γίνῃ σιδηρᾶ καὶ πεπυρακτωμένη ἐσχάρα, ὁμοία μ' ἐκείνην, ἐφ' ἧς ὠπτήθη ζῶν ὁ ἅγιος Λαυρέντιος· τὸ προσκεφάλαιον δὲν ἀνέπαυε πλέον τὴν κεφαλὴ τῆς, ἀλλ' ἔκαιεν αὐτὴν ἐκατέρωθεν καὶ καθίστα φλογερὸν καὶ πυρετικὸν τὸ ἔρευθος τῶν παρειῶν τῆς, δὲν παρεῖχε πλέον ὕπνον, ἀλλ' ἐκνοφόρει ὄνειρα, ὄνειρα συνεχῆ, ἀλλόκοτα καὶ ληρώδη. Ἡ τελευταία λέξις, ἣν τῇ εἶχεν εἰπεῖ ἡ Βενετῆ, ἔγινεν ἄλυσις

περισφίγγουσα διὰ μυρίων κρίκων τὴν καρδίαν της.

B' μέρος κεφ β'

Ἡ ὄλη αὐτὴ εἶναι ζῶν πῦρ, σχηματίζεται, σαρκοῦται καὶ ἐμψυχοῦται, κινεῖται καὶ ἐμπνέεται, λαμβάνει φωνὴν καὶ φαίνεται κραυγάζουσα πρὸς τὸν σύνετον τὸν νομίζοντα ὅτι κρατεῖ αὐτήν, καίτοι ἐκφεύγουσαν ἀπὸ τῶν χειρῶν του καὶ ἀφανιζομένην: «Μὴ μου ἄπτου!»

B' μέρος κεφ. Γ'

Ἔφερε τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ στήθους, καὶ αἱ λέξεις ἐφαίνοντο πνιγόμεναι ἐντὸς του, ὑπὸ τοῦ κύματος τῆς ψυχικῆς ταραχῆς.

B' μέρος κεφ. Δ'

Τῇ στιγμῇ ταύτῃ ἠκούσθη κρότος κώδωνος ἐκ τοῦ ὕψους τῶν τειχῶν τοῦ μοναστηρίου. Ἐκρούσθη πενθίμως, γλυκέως, μυστηριωδῶς ἐν τῇ σιγῇ τῆς νυκτός. Ὅτε δὲ ἔπαυσεν ἀφῆκε σιγανὴν τινα ἠχὸν καταβαίνουσαν ὡς στεναγμὸν ἀνέμου μέχρι τῆς ἀκοῆς τῶν δύο γυναικῶν. Ἡ ἠγουμένη ἔκαμε τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, ἡ δ' ἑτέρα γυνὴ ἔμεινε σιωπηλὴ ἐπ' ὀλίγον καὶ ἠσθάνθη ρῖγος θρησκευτικοῦ σεβασμοῦ διατρέχον τὰς φλέβας της.

B' μέρος κεφ. Η'

Ἡ παραλία ἦτο ἔρημος. Ὁ βενετικὸς στόλος εἶχε καταπλεύσει πρὸ πολλῶν ἡμερῶν εἰς τὴν νῆσον, (καὶ) ἦτο προσωρμισμένος κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὸν λιμένα τοῦ Νεοχωρίου, δύο ἢ τρία στάδια ἀπέχοντα ἀπὸ τοῦ ὄρμου τοῦ Ἁγίου Κοσμᾶ, ἀλλὰ κρυπτόμενον ὀπισθεν μικρᾶς προεξοχῆς γῆς, σχηματιζούσης ἀπορρῶγα ἀκτὴν, εἰς ἣς τὰ ὕψη γλαῦκες καὶ λάροι ἠμιλλῶντο καὶ ἤριζον, τίνες πρῶτοι νὰ στήσωσι τὴν φωλέαν των, ὡς ἐν μεταχειμῶ τῆς θαλάσσης καὶ τῆς ξηρᾶς. Οἱ χλευαστικοὶ κρότοι τῆς τρικυμίας ἠκούοντο ἐκεῖθεν ἐνούμενοι μὲ τοὺς θρηνώδεις κοασμοὺς τῶν ἀγρίων πτηνῶν καὶ μὲ τὴν μεμακρυσμένην ὕλακὴν τῶν ἀνέμων. Σαρκαστικὴ

σιγή ἐβασίλευεν, ἐκεῖ, ὡς νὰ προεκάλει τὸ πολυθόρυβον τῆς ἡμέρας ἐν ταῖς πόλεσι καὶ νὰ ἔλεγεν ἐγέρθητι ἂν τολμᾷς! Ἡ νῦξ ἐκείνη εἶχε τι ἐξόχως μυστηριώδες καὶ πένθιμον, καὶ ἐφαίνετο ὡς νὰ ἐνέκλειεν προφητείαν ἢ γριφόν τινα, μέλλοντα νὰ ἐξηγηθῇ ὅσον οὐπω.

Β' μέρος κεφ. Θ'

Καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῆς σιγῆς καὶ τῆς ἐρημίας τῆς νυκτὸς ἐκείνης ἠκούσθη βαθύς, θλιβερός καὶ σπαραξικάρδιος λυγμός· ὠμοίαζε μὲ γογγυσμὸν τοῦ ἐρημικοῦ ὀρνέου. Ἦτο ἡ ἐκφραστικωτάτη λαλιὰ τῆς νυκτὸς ἐκείνης. Ἐφαίνετο ὅτι οἱ διάφοροι μυστηριώδεις κρότοι, ὁ φλοῖστος τῶν κυμάτων, τὸ φύσημα τῆς αὔρας, ὁ θροῦς τῶν φύλλων, ἡ μακρινὴ ἠχὴ τῶν κακκαβισμῶν τοῦ νυκτεροβίου πτηνοῦ, συνηντήθησαν, ἠνώθησαν καὶ ἀπετέλεσαν ἓνα ἦχον, μίαν φωνήν, ἐν σύριγμα, ὄπερ μετεφράσθη προχείρως διὰ τοῦ ὀξέος καὶ αἰχμηροῦ ἐκείνου λυγμοῦ.

Β' μέρος κεφ. Θ'

Πόσους σπαραγμοὺς ἠσθάνθη ἐντὸς τῆς; Φεῦ, ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ, πᾶς βράχος ἦτο ἄφωνος θεατῆς τῆς ἀγνῆς ἐκείνης εὐτυχίας. Ἐν τῇ παραλία ταύτῃ, πᾶν κῶμα ἦτο λάλος μάρτυς τῆς σεπτῆς ἐκείνης ἀθωότητος. Καὶ τι ἠδύνατο ἢ Αὐγούστα ν' ἀπολογηθῇ πρὸς τοὺς ἀφόνους τούτους μάρτυρας; Καὶ πῶς ἠδύνατο νὰ σιγήσῃ πρὸς τοὺς ψιθυρίζοντας τούτους καταμηνυτάς;

Β' μέρος κεφ. Θ'

Κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἀνεγινώσκετο ἐν τῷ χορῷ ὁ ἐξάψαλμος. Σκότος ὑπῆρχεν ἐντὸς τοῦ ναοῦ, αἱ δὲ θρυαλλίδες τῶν κανδηλίων, καταβιβασμένοι καὶ ἀσθενὲς φῶς ἔχουσαι, μόλις ἔφεγγον. Διεκρίνοντο εἰς τὸ ἀμυδρὸν τοῦτο φῶς ἀσθενεῖς τινες ἀνταύγεια τῶν ἁγίων εἰκόνων, χεῖρες εὐλογοῦσαι, ἄγγελοι πτερωτοί, ἀργυροὶ στέφανοι. Ἐπὶ τῶν στασιδίων ἐφαίνοντο τῆδε κάκεισε ἀνθρώπινοί τινες ὑπάρξεις καλογραιῶν, ἀκίνητοι ὡς ἀγάλματα, μὲ τὰ κουκούλια καταβιβασμένα ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν, ἄνευ ἀναπνοῆς, ἄνευ βλέμματος, ἄνευ φαινομένης ζωῆς. Καὶ ὅμως τίς οἶδε ποῖαι λῦπαι καὶ ποῖα πάθη ἐκρύπτοντο ὑπὸ τὰ κουκούλια ἐκεῖνα.

Β' μέρος κεφ. ΙΒ'

Ἡ φωνὴ ἐκείνη ἦτο σοβαρά, μονότονος, μελαγχολικὴ καὶ ἠκούετο ὡς ὁ φλοῖσβος τοῦ ρύακος ἐν μέσῳ ἄκρας σιγῆς καὶ ἡρεμίας.

Β' μέρος κεφ. ΙΓ'

Ἦτο ἡ σκιὰ αὐτοῦ. Σκιὰ τεθλιμμένη καὶ γογγύζουσα, ἣτις εἶχεν ἐκφύγει ἐκ τοῦ Ἄδου, καὶ περιεπλανᾶτο ἐπὶ τῆς γῆς, ἀκολουθουμένη ὑπὸ τοῦ προστάτου αὐτῆς ἀγγέλου, ἢ μᾶλλον ξεναγωγομένη παρ' αὐτοῦ, εἰς τοὺς τόπους, μεθ' ὧν δυστυχία τις συνέδεε τὰς ἀναμνήσεις της.

Β' μέρος κεφ. ΙΔ'

Ὅτε ἡ Ἥως ἀνέτειλε ροδίζουσα τὸν ὀρίζοντα, οὐδὲν ἐφώτισε πλέον ἐν τῷ ὄρμῳ τῆς Νάζου εἰμὴ γῆν καὶ θάλασσαν.

Β' μέρος κεφ. ΙΔ'

Μετέβησαν ἐπὶ τῆς λέμβου εἰς τὰ λοιπὰ πλοῖα, καὶ τότε οἱ γογγυσμοὶ τοῦ Σκιάχτη καὶ τὰ παράπονα τοῦ Φιάμμη ἐπνίγησαν ἐντὸς τοῦ φλογίνου ἐκείνου καταρράκτου, ὅστις εἶχε περιζώσει καὶ καταπλημμυρήσει πάντα τὰ ξύλινα σκάφη. Ἡ ναυαρχίς, ἣτις πρώτη εἶχεν ἀναφλεχθῆ, ἐσχημάτισεν ἐντὸς ὀλίγου φωτεινὴν πυραμίδα καταφωτίζουσαν πάντα τὰ πέριξ, θάλασσαν, γῆν καὶ οὐρανόν. Τὸ ἔρπετόν τερας εἶχεν ἐντὸς μικροῦ χρόνου εἰσδύσει πανταχοῦ, καὶ ἐφαίνετο εὐρὸν θῆμα, ὅπερ ἐκ τῶν παρατεταμένων ἀχμῶν τοῦ θέρους ἦτο πρὸ πολλοῦ δι' αὐτὸ προωρισμένον. Ἐντὸς ὀλίγων στιγμῶν κατεκυρίευσε τὰς σανίδας ἐκείνης, τὰς σχεδίας, τὰ σκάφη, τοὺς κάλους, τοὺς ἰστούς. Ὁ πύρινος ὄφιν ἐσύριζε, συνεσπειροῦτο, διεκλάτο, ἀνέβαινε καὶ κατέβαινε καὶ δὲν ἤθελε ν' ἀφήσῃ τὴν λείαν του. Οὐδεμία σωτηρία ἦτο πλέον δυνατὴ διὰ τὰ σκάφη ἐκεῖνα, πλὴν ἂν ἡ θάλασσα ἦτο δυνατὸν ν' ἀναβῆ εἰς τὴν κορυφὴν τῶν ἰστῶν καὶ τὰ πλοῖα νὰ ὑποκύψωσιν ὑπ' αὐτήν, ὡς ὁ πυθμὴν της. Ἀλλ' οὐδὲν ἄλλο ἔπιπτεν εἰς τὴν

ἐξουσίαν αὐτῆς, πλὴν τῶν θραυομένων καὶ κατακαιομένων ἰστῶν, τῶν μαδερίων καὶ τῶν ἐξαρτίων, ἅτινα μετὰ πατάγου μὴ ἀκουομένου πλέον, ἐν μέσῳ τοῦ φοβεροῦ βρόμου τοῦ πυρός, **ἐβυθίζοντο καὶ ἐσβήνοντο εἰς τὸ κῶμα**, καὶ τῶν ἀλύσεων, αἵτινες πυρούμεναι, ἔπιπτον, ἅμα ὡς αἱ θυρίδες καὶ τὰ ὀπαῖα, ἐφ' ὧν ἦσαν προσδεδεμένοι, κατεφλέγοντο. Παμμυγῆς βοῆ βροντωδῶν ἐκπυρσοκροτήσεων ἀνεφέρετο εἰς τὸν αἰθέρα καὶ μέλας σίφων καπνοῦ διασχιζόμενος ὑπὸ δραγμῶν σπινθήρων, οἷτινες ὡς διάττοντες ἐφαίνοντο ἅμα καὶ ἐσβήνοντο, κατεκάλυψε τὸν ὀρίζοντα. **Τὸ πῦρ ἐγλωσσοῦτο, ἐσωματοῦτο, ἐνεπνέετο, ἐψυχοῦτο, ἐλύσσα, ἐφρούατε. Ἡ θάλασσα ἔβραζε** σχεδὸν ὑπ' αὐτό, ὡς εἶχε κομπορρημονήσει ὁ Μαῦρος. **Ἐν μέσῳ τῆς ἠφαιστείου ἐκείνης συντελείας, ἐν μέσῳ τοῦ κυκλωπέου ἐκείνου τυφῶνος, ὑπὸ τοὺς μυκηθμοὺς τοῦ χθονίου κεραυνοῦ, ἐνώπιον τῆς φρίκης τοῦ σχάζοντος καὶ διεγειρομένου πελάγους, τίς ἠδύνατο νὰ διακρίνη, ἢ νὰ μαντεύσῃ, ἢ νὰ φαντασθῇ, ὅτι ὑπῆρχεν ἐν ψυχorrάγημα, ἀγωνία ψυχῆς ἀνθρωπίνης;...**

Β' μέρος κεφ. ΙΕ'

1.1.2. Σχολιασμός των αποτελεσμάτων της μεταφοράς.

Η ρητορική του Παπαδιαμάντη μέσα από τις μεταφορές που υπάρχουν στο μυθιστόρημά του «Ἐμποροὶ τῶν Ἐθνῶν» θα μπορούσε να αναλυθεῖ σε διάφορα επίπεδα. Στην παρούσα εργασία τα δεδομένα που προέκυψαν από την έρευνα θα παρουσιαστούν σε δυο επίπεδα: α) με γλωσσοϋφολογικά κριτήρια και β) υπό τη θεωρητική σκέπη του ὄρου «θεολογικός ρεαλισμός» που εισήγαγε ο Μαντάς.

Ὅσον αφορά τη μελέτη των γλωσσοϋφολογικῶν στοιχείων στις μεταφορές που εντοπίστηκαν στους Ἐμπόρους τῶν Ἐθνῶν, εἶναι αξιοσημείωτο ὅτι ἡ μεταφορὰ χρησιμοποιεῖται τόσο σε ἐπίπεδο πρότασης, ονοματικής και ρηματικής φράσης, ὅσο και σε ευρύτερο ἐπίπεδο, στα πλαίσια περιγραφῆς που ἐπεκτείνεται σε ἐπᾶλληλες προτάσεις. Τα ἐπίθετα και οἱ μετοχές αξιοποιούνται με μεγάλη συχνότητα για να προσδώσουν διαφορετικῆς υφῆς χαρακτηριστικά κυρίως σε ἄψυχα, ἀλλά και ἀνθρώπινες ιδιότητες [*νυσταλέος λύχνος* σπαραξικάρδιος λυγμός* αἰμοβαφές βλέμμα* φωσφορίζοντα κύματα* τοὺς ἀπειλητικοὺς βράχους* θάλασσα μειδιῶσα καὶ παίζουσα* σκιερὸν τι καὶ λυκαυγῆς προαίσθημα* ὕπουλον μειδίημα*]. Η ρητορική του Παπαδιαμάντη ὁμως δεν ἐξαντλεῖται στη χρῆση της μεταφορᾶς σε

μεμονωμένες φράσεις. Συχνά οι δονήσεις που προκαλούν οι ονοματικές αυτές φράσεις εισάγονται σε ευρύτερο πλαίσιο και συνδυάζονται σε μεγαλύτερες ενότητες. Η επέκταση των μεταφορών σε μεγαλύτερες ενότητες διευρύνονται σε ρηματικές φράσεις με χρήση καίριων για τη μεταφορά ρημάτων και ουσιαστικών. Αυτό είναι ένα χαρακτηριστικό που εμφανίζεται με αρκετή συχνότητα και αποτελεί έναν δείκτη ποιότητας της ρητορικής του, καθώς η μεταφορά συνδυάζεται και με άλλα σχήματα λόγου δίνοντας εξαιρετικά δείγματα ποιητικότητας [*Ἡ σελήνη εἶναι τὸ μειδιάμα τῆς νυκτός, μειδιάμα σαρκαστικὸν καὶ πολλάκις ἀπαίσιον* (συνδυασμός με επαναστροφή)* *Τῇ ἐφαίνετο ὅτι οἱ τέσσαρες τοῖχοι συνεσφίγθησαν, συνηντήθησαν καὶ ἀπετέλεσαν ἓνα, ὅτι ἡ στέγη εἶχε ταπεινωθῆ, καταρρεύσει καὶ συναντήσει τὸ ἔδαφος καὶ δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ σκέπη αὐτήν. Ἡ κλίνη τῆς εἶχε γίνει σιδηρᾶ καὶ πεπυρακτωμένη ἐσχάρα.* (συνδυασμός με ασύνδετο, κλιμάκωση και συνωνυμική παράταξη)* *ἀλλ' ἐκνοφῶρει ὄνειρα, ὄνειρα συνεχῆ, ἀλλόκοτα καὶ ληρώδη* (συνδυασμός με επαναστροφή και τριμελή συνδετική σειρά συναφών ὀρων)* *Ἐν μέσῳ τῆς ἠφαιστείου ἐκείνης συντελείας, ἐν μέσῳ τοῦ κυκλωπείου ἐκείνου τυφῶνος, ὑπὸ τοὺς μυκηθμοὺς τοῦ χθονίου κεραυνοῦ, ἐνώπιον τῆς φρίκης τοῦ σχάζοντος καὶ διεγειρομένου πελάγους, τίς ἠδύνατο νὰ διακρίνη, ἢ νὰ μαντεύσῃ, ἢ νὰ φαντασθῆ, ὅτι ὑπῆρχεν ἐν ψυχορράγημα, ἀγωνία ψυχῆς ἀνθρωπίνης* (συνδυασμός με συντακτική επαναφορά και σειρές συνωνυμικής παράταξης).

Σχετικά με την κατανομή των μεταφορών στο συγκεκριμένο μυθιστόρημα, παρατηρήθηκε μια αυξημένη συχνότητα αλλά και ευρύτητα μεταφορών (μεταφορές που ανάγονται σε εικονοποιία) σε κεφάλαια με περισσότερο δραματικό χαρακτήρα, στα οποία και περιγράφονται σκηνές έντονης ψυχικής «δραστηριότητας». Έτσι, η συχνότητα και η ευρύτητα των μεταφορών αυξάνεται στα τελευταία κεφάλαια του μυθιστορήματος, καθώς το δράμα προχωράει στην κορύφωσή του με τον πυρπολισμό της ναυαρχίδας του Σανούτου και τον βίαιο θάνατο της Αυγούστας. Συγκεκριμένα, παρουσιάζεται συχνότητα στα κεφάλαια του Β' μέρους Η' - ΙΕ'.

Για την ανάλυση της μεταφοράς στους Εμπόρους των *Εθνών* υπό την θεωρητική σκέπη του ὀρου «θεολογικός ρεαλισμός», είναι αναγκαίο να επισημανθεί εκ νέου η σημασία του ὀρου αυτού. Ο ρεαλισμός αυτός στηρίζεται στην εμπειρία και συγκεκριμένα στην εμπειρία της κοινότητας. Με το επίθετο «θεολογικός» επισημαίνεται η βάση και η θέαση του κόσμου υπό το πρίσμα μιας συγκεκριμένης κοσμοθεωρίας. Ο Παπαδιαμάντης, για να δομήσει τις μεταφορές του, ανατρέχει στην εμπειρία της κοινότητας και στηρίζεται σε χρήσεις της μεταφοράς που απαντώνται

στην αρχαιότητα και τη λατρευτική ζωή. Πιο συγκεκριμένα, όπως έχει επισημάνει και ο Μαντάς, ο Παπαδιαμάντης δεν παράγει τη μεταφορά πρωτογενώς, αλλά την προσλαμβάνει δευτερογενώς (1994, σελ. 70). Η θεωρητική αυτή προσέγγιση επαληθεύεται σε μεγάλο βαθμό στην παρούσα εργασία, καθώς σε μερικές από τις μεταφορές που καταγράφηκαν υπάρχει συνειρμική σύνδεση με τα κείμενα της αρχαίας ελληνικής και της εκκλησιαστικής γραμματείας. Ο Παπαδιαμάντης αντλεί έτσι από την εμπειρία της κοινότητας και μετασχηματίζει τις μεταφορές του σύμφωνα με την ποιητική του γραφή. Πιο συγκεκριμένα, οι ομηρικές καταβολές της χρήσης της μεταφοράς δηλώνονται εμφανώς στη φράση «Ότε ἡ Ἥως ἀνέτειλε ροδίζουσα τὸν ὀρίζοντα», καθώς αποτελεί έναν από τους στίχους που επαναλαμβάνονται στην Οδύσσεια. Η ομοιότητα με τον ομηρικό στίχο «Ἴημος δ' ἠριγένεια φάνη ῥοδοδάκτυλος Ἥως» (ραψ. Β', στ. 1) είναι εκπληκτική. Όπως επίσης και η μεταφορά του Παπαδιαμάντη «Ἠκούετο ὁ πάταγος τῶν κυμάτων θραυομένων κατὰ τῆς ἀποκρήμνου ἀκτῆς» μοιάζει αρκετά με τον ομηρικό στίχο της Οδύσσειας «καὶ δὴ δοῦπον ἄκουσε ποτὶ σπιδάδεσσι θαλάσσης· ῥόχθει γὰρ μέγα κῦμα ποτὶ ξερὸν ἠπίριοιο δεινὸν ἐρευγόμενον, εἴλυτο δὲ πάνθ' ἄλως ἄχνη» (ραψ. Ε, 'στ. 401-403). Ειδικότερα, η τελευταία μεταφορική φράση του Παπαδιαμάντη εντάσσεται σε μια ευρύτερη περιγραφική εικόνα με μεταφορικό πλούτο: *Ἡ ἀνατέλλουσα σελήνη ἐπηργύρου τὰ φωσφορίζοντα κύματα καὶ τοὺς ἀπειλητικὸς βράχους. Ἠκούετο ὁ πάταγος τῶν κυμάτων θραυομένων κατὰ τῆς ἀποκρήμνου ἀκτῆς. Ὁ γογγυσμὸς τῶν νυκτικοράκων ἀντήχει ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν μελαγχολικὸς καὶ μονότονος ἀπὸ τοῦ ἐγγὺς δάσους.* Στην περιγραφική αυτή η σκηνή ο Παπαδιαμάντης συντάσσει μια *ἐκφραση*, μια εικόνα που ξεφεύγει από τα όρια της περιγραφής και με υψηλή ρητορική περιεκτικότητα. Η οπτική ρητορική που δημιουργείται συνάδει και με την ενεργοποίηση της αίσθησης της ακοῆς. Ἐκφρασις θα μπορούσε να αποτελέσει και η παρακάτω μεταφορά, η οποία συνδέεται και με την εκκλησιαστική γραμματεία (*Μή μου ἄπτου*, η φράση που είπε ο Χριστός στην Μαρία τη Μαγδαληνή): *Ἡ ὄλη αὕτη εἶναι ζῶν πῶρ, σχηματίζεται, σαρκούται καὶ ἐμψυχοῦται, κινεῖται καὶ ἐμπνέεται, λαμβάνει φωνὴν καὶ φαίνεται κραυγάζουσα πρὸς τὸν σύνετον τὸν νομίζοντα ὅτι κρατεῖ αὐτήν, καίτοι ἐκφεύγουσαν ἀπὸ τῶν χειρῶν του καὶ ἀφανιζομένην: «Μή μου ἄπτου!»²*

² «λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· Μή μου ἄπτου· οὐπω γὰρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν πατέρα μου· πορεύου δὲ πρὸς τοὺς ἀδελφούς μου καὶ εἰπὲ αὐτοῖς· ἀναβαίνω πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεὸν μου καὶ Θεὸν ὑμῶν» Κατὰ Ἰωάννην (20, 17)

Ένα χαρακτηριστικό στοιχείο των μεταφορών του Παπαδιαμάντη είναι η προσωποποίηση της Φύσης και των στοιχείων της. Αυτό επαληθεύεται σε πολλές από τις παραπάνω καταγραφές. Πέρα από τις ομηρικές επιρροές είναι αξιοσημείωτη η χρήση της μεταφοράς μέσω της προσωποποίησης της Φύσης στην εκκλησιαστική γραμματεία. Συνειρμικές είναι οι συνδέσεις των μεταφορών του Παπαδιαμάντη με τα κείμενα των Ψαλμών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το απόσπασμα «*Οι ουρανοί διηγούνται δόξαν Θεού, ποιήσιν δε χειρών αυτού αναγγέλλει το στερέωμα. Ημέρα τη ημέρα ερεύγεται ρήμα και νύξ νυκτί αναγγέλλει γνώσιν.*» από τον Ψαλμό ΙΗ΄. Επίσης χαρακτηριστικό παράδειγμα προσωποποίησης της Φύσης στην εκκλησιαστική γραμματεία αποτελεί και το απόσπασμα «*Εὐλογεῖτε, ἥλιος καὶ σελήνη, ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ, τὸν Κύριον· ὑμνεῖτε καὶ ὑπερυψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας. Εὐλογεῖτε, φῶς καὶ σκότος, νύκτες καὶ ἡμέραι, τὸν Κύριον· ὑμνεῖτε καὶ ὑπερυψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας. Εὐλογεῖτε, πᾶς ὄμβρος καὶ δρόσος, πάντα τὰ πνεύματα, τὸν Κύριον· ὑμνεῖτε καὶ ὑπερυψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.*»³

³ Πρόκειται για τον Ύμνο των Τριών Παίδων από το κεφ. Γ΄ του Δανιήλ στην Παλαιά Διαθήκη που διαβάζεται στον Ὁρθρο του Μ. Σαββάτου.

Εὐλογεῖτε, πῦρ καὶ καῦμα, ψῦχος καὶ καύσων, τὸν Κύριον· ὑμνεῖτε καὶ ὑπερυψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.

Εὐλογεῖτε δρόσοι καὶ νιφετοί, πάγοι καὶ ψῦχος, τὸν Κύριον· ὑμνεῖτε καὶ ὑπερυψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.

Εὐλογεῖτε, πάχνη καὶ χιόνες, ἀστραπαὶ καὶ νεφέλαι τὸν Κύριον· ὑμνεῖτε καὶ ὑπερυψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας. .

Εὐλογεῖτε, γῆ, ὄρη καὶ βουνοί, καὶ πάντα τὰ φυόμενα ἐν αὐτῇ, τὸν Κύριον· ὑμνεῖτε καὶ ὑπερυψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.

Εὐλογεῖτε, πηγαί, θάλασσα, καὶ ποταμοί, κήτη, καὶ πάντα τὰ κινούμενα ἐν τοῖς ὕδασι, τὸν Κύριον· ὑμνεῖτε καὶ ὑπερυψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.

Εὐλογεῖτε, πάντα τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, τὰ θηρία καὶ πάντα τὰ κτήνη, τὸν Κύριον· ὑμνεῖτε καὶ ὑπερυψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.

Εὐλογεῖτε, υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων, εὐλογεῖτω Ἰσραὴλ τὸν Κύριον· ὑμνεῖτε καὶ ὑπερυψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.

Εὐλογεῖτε, Ἱερεῖς Κυρίου, δοῦλοι Κυρίου, τὸν Κύριον· ὑμνεῖτε καὶ ὑπερυψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.

Εὐλογεῖτε, πνεύματα καὶ ψυχαὶ Δικαίων, ὅσοι καὶ ταπεινοὶ τῇ καρδίᾳ, τὸν Κύριον· ὑμνεῖτε καὶ ὑπερυψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας. .

Εὐλογεῖτε, Ἀνανία, Ἀζαρία, καὶ Μισαήλ, τὸν Κύριον· ὑμνεῖτε καὶ ὑπερυψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.

Εὐλογεῖτε, Ἀπόστολοι, Προφῆται, καὶ Μάρτυρες Κυρίου, τὸν Κύριον· ὑμνεῖτε καὶ ὑπερυψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.

Εὐλογοῦμεν Πατέρα Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα. Ὑμνοῦμεν καὶ ὑπερυψοῦμεν αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.

Αἰνοῦμεν, εὐλογοῦμεν, καὶ προσκυνοῦμεν τὸν Κύριον.

Τὸν Κύριον ὑμνοῦμεν, καὶ δοξολογοῦμεν εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Τὸν Κύριον ὑμνεῖτε, καὶ ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

1.2. Το ασύνδετο σχήμα στους Εμπόρους των Εθνών.

1.2.1. Συγκεντρωτικές καταγραφές του ασύνδετου σχήματος⁴.

Αί ἀποθῆκαι τῆς οἰκίας ἔγεμον σίτου καὶ ἐδωδίμων, οἱ σταῦλοι χόρτου καὶ κριθῆς

Πρόλογος κεφ. Α΄

*Μετὰ προφυλάξεως καὶ κυκλικῶν βλεμμάτων, **κωφαίνων** τὸν κρότον τῶν βημάτων του, **βωβαίνων** τὸν ἦχον τῆς ἀναπνοῆς του, κατέβη εἰς τὸν παρὰ τὴν πρύμνην θάλαμον τοῦ ἀρχιπειρατοῦ, ἀνῆψε κηρίον, ἀνέφξε κιβώτιόν τι*

Πρόλογος κεφ Γ΄

Μεγαλοπρεπῆς ἦτο ἡ θεὰ ἀπὸ τοῦ ὕψους τούτου. Τὸ ὕψος τοῦ κατηρεφοῦς κρημοῦ, ἡ κυανῆ θάλασσα μειδιῶσα καὶ παίζουσα ἐνίστε ἐπὶ τῶν βράχων παρὰ τὸν αἰγιαλόν, μυστηριώδης, βαθεῖα καὶ ἀκαταμέτρητος ἐν τῷ πελάγει. Ἡ ἀπορρῶξ καὶ τραχεῖα ἀκτὴ ἐξαπλουμένη παρὰ τὴν βάσιν τοῦ πύργου, κατάφυτοι καὶ χλοάζοντες λόφοι πέριξ καὶ ἀντικρῦ. Ἐντεῦθεν τὸ δάσος, ἐκεῖθεν τὰ ὄρη, ἐκατέρωθεν ἡ θάλασσα, ἄνωθεν ὁ οὐρανός, πανταχόθεν τὸ ἄπειρον! Ἦτο τὸ ὑψηλὸν μεμειγμένον ἐν συμπλέγματι μετὰ τοῦ χαρίεντος καὶ τοῦ ἀγρίου.

Πρόλογος κεφ. ΣΤ΄

Ἦκροάσθη τὴν ἀναπνοὴν των, ἔψαυσε τὴν καρδίαν των, ἔσεισε τοὺς ὄμους των ἰσχυρῶς.

Πρόλογος κεφ. Η΄

⁴ Λόγου του πλήθους μερικά από τα ασύνδετα σχήματα που συνδυάζουν και άλλο σχήμα λόγου και έχουν καταγραφεί σε άλλους πίνακες, παραλείφθηκαν.

Καὶ εὐθὺς εἰσῆλθεν ἀνὴρ κυρτός, μεσηλιξ, χαιρετίζων ὑποκλινῶς κατὰ πᾶσαν στιγμήν.

Α' μέρος κεφ. Β'

Αἱ γυναῖκες αὗται εἶχον ἡμιγύμνους τοὺς ὄμους καὶ τὰ στήθη, ἔφερον τινὲς ἐξ αὐτῶν προσωπίδας μελαίνας, ὡς σκότος ἐπὶ τῆς μορφῆς, ἐφόρουν ποικίλας ἐσθῆτας, ἦσαν ὠραῖαι καὶ εἶχον ὑποκύανον κύκλον περὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ διαυγῆ ὠχρότητα περὶ τοὺς κροτάφους.

Α' μέρος κεφ. ΣΤ'

Θὰ κατακλιθῶ· πονῶ· εἶναι ἐκ τῆς μέθης· ζαλίζομαι· ὦ πονῶ, πονῶ! εἶπε φέρων ἐπὶ τοῦ στήθους τὴν χεῖρα. Αἰσθάνομαι φλόγα ἐδῶ. Μαῦρε, Μαῦρε, ποῦ εἶσαι; Ἄ κατηραμένε Μαῦρε, διατί νὰ φέρῃς ἐδῶ τὸ μορμολύκειον τοῦτο; Σὺ πταίεις!

Α' μέρος κεφ. Ζ'

Μοὶ ἤρπασε τὸν θησαυρόν μου, τὴν τιμὴν μου, τὴν εὐτυχίαν μου.

Α' μέρος κεφ. Η'

Εἶχεν ἀντιμετωπίσει εἰκοσάκις, κατὰ τὸ μακρὸν κομβοσχοίνιον τῶν ἐτῶν τῆς ἡλικίας της, τὴν λώβην, τὴν πανώλη καὶ τὴν εὐλογιάν, εἶχε νοσηλεύσει τυφικούς, χολερικούς καὶ ὄστρακιῶντας.

Α' μέρος κεφ. Η'

Ἐγνώρισα, σοὶ εἶπα, τὸν τύφον, τὴν πανώλη, τὴν χολέραν, τὴν λοιμικὴν...

Α' μέρος κεφ. Η'

Εἰς μάτην, πάτερ μου, ἐκτελῶ παρατεταμένης νηστείας, εἰς μάτην κάμνω καθ' ἐκάστην χιλίας γονυκλισίας. Ἡ σὰρξ δὲν δύναται νὰ καταβληθῆ, ὁ ἔρωσ δὲν δύναται νὰ ὑποχωρήσῃ.

Β' μέρος κεφ. Α'

Ἀλλὰ τί ὁμολογοῦσιν αὗται; Τὴν κακολογίαν, τὸ ψεῦδος, τὰς πρὸς τοὺς συζύγους των λογομαχίας, ἐνίοτε τὸν φθόνον, οὐδέποτε τὴν κλοπὴν.

Β' μέρος κεφ. Α'

Τότε θρησκεία, βίος, ἔρωσ, ἀπάτη, ἀμαρτήματα, θλίψεις, ὄνειρα, τὰ πάντα παρίσταντο εἰς τὴν φαντασίαν της, ὡς συγκεχυμένη καὶ παμμειγῆς εἰκόν.

Β' μέρος κεφ Α'

Νὰ γίνῃ **ἀσκήτρια, ἐρημίτις, νυκτερίς, κουκουβάγια.**

[Β' μέρος κεφ. Β']

Νὰ καταδικάσῃ αὐτὴ ἑαυτὴν εἰς ισόβιον ἀγωνίαν, εἰς βραδὺ ψυχορράγημα, εἰς ὑστερικὸν θάνατον

[B' μέρος κεφ. B']

Φαντασθήτε νεαράν τινα κόρην ἢ γυναῖκα μελαγχροινὴν ἢ ξανθὴν, φιλόκοσμον, φιλόδοξον, ἐρωτομανῆ.

B' μέρος κεφ B'

Νὰ εἶσαι ἀνὴρ τίμιος, ἀγαθός, ἄμεμπτος, νὰ ἀγαπᾷς περιπαθῶς γυναῖκά τινα, ἥτις νὰ εἶναι σύζυγός σου, νὰ τὴν νομίζῃς εὐτυχίαν σου, κόσμημά σου, θησαυρόν σου, καταφυγὴν σου, ἐλπίδα σου εἰς τοῦτον τὸν κόσμον!

B' μέρος κεφ. Γ'

Ν' ἀφυπνισθῆς πρωίαν τινὰ ἐγκαταλελειμμένος, προδομένος, κατησχυμμένος, κατάρατος!

B' μέρος κεφ. Γ'

Ἔβλεπε τὰς φιάλας, τὰ ποτήρια, τὰ τρυβλία, τὰς χύτρας, τοὺς πίθους.

B' μέρος κεφ. Ε'

Αἱ χεῖρές των ἑπαλλον τὰ ἐγχειρίδια μανικῶς, σπασμωδικῶς, ἀκαμάτως. Τὰ πρόσωπα αὐτῶν κάθιδρα, ἐναγωνίως ἀσθμαίνοντες, πλήττοντες, πληττόμενοι, καθημαγμένοι.

B' μέρος κεφ. Ε'

Ἐρωτας, πάθη, ὄργια, ἐκδικήσεις, ὠμότητας, τὰ πάντα εἶχεν ὑπηρετήσῃ ὁ Μαῦρος ὑπὲρ τοῦ Σανούτου.

B' μέρος κεφ. ΣΤ'

Ἀλλὰ τί ὁμολογοῦσιν αὐταί; Τὴν κακολογίαν, τὸ ψεῦδος, τὰς πρὸς τοὺς συζύγους των λογομαχίας, ἐνίστε τὸν φθόνον, οὐδέποτε τὴν κλοπὴν· συχνότατα ἐξιστοροῦσι μετὰ στόμφου τὰς ἀρετὰς των ἢ κακολογοῦσι τὴν γειτόνισσαν καὶ τὴν φίλην, ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι ἐξομολογοῦνται δῆθεν·

B' μέρος κεφ. Α'

Τότε θρησκεία, βίος, ἔρωσ, ἀπάτη, ἀμαρτήματα, θλίψεις, ὄνειρα, τὰ πάντα παρίσταντο εἰς τὴν φαντασίαν της, ὡς συγκεχυμένη καὶ παμμιγῆς εἰκόν.

B' μέρος κεφ. Α'

Φαντασθῆτε νεαράν τινα κόρην ἢ γυναῖκα μελαγχροινὴν ἢ ξανθὴν, φιλόκοσμον, φιλόδοξον, ἐρωτομανῆ... ἥτις ἀναγκάζεται, κατὰ παραχώρησιν Θεοῦ, νὰ φορέσῃ τὸ μοναχικὸν σχῆμα.

B' μέρος κεφ. Β'

— Πολὺ καλὸς ἄνθρωπος μοὶ ἐφάνη, κύριέ μου· μισοκαιρίτης, ὠραία φυσιογνωμία, χαρούμενος, πρέπει νὰ εἶναι καλὸς ναύτης.

B' μέρος κεφ. Δ'

Ἄλλ' ἔλεος, ἔλεος, δι' ἀγάπην Θεοῦ, θάρρος, κτυπᾶτε, κτυπᾶτε, γενναιότης, τέκνα μου, καρδιά, ἀνδρεία, θάρρος, θάρρος!

B' μέρος κεφ. Ε'

Εἶφη, βραχίονες, κῶπαι, κεφαλαί, κάμακες, στήθη, φιάλαι, τράπεζαι, σκίμποδες, κρότοι, δοῦποι, οἰμωγαί, ἀραί, βλασφημίαι, ἀναθέματα, κραυγαὶ λύσεως καὶ ἀγωνίας, ἐξ ὧν διεκρίνοντο μόνον ἡ λέξις, αὐτόνομοι! καὶ ἡ λέξις κτυπᾶτε!

Β μέρος κεφ. Ε΄

Ἠγωνίσθη, ἀντέστη, ἐβασανίσθη, ἐμαρτύρησεν.

Β΄ μέρος κεφ. Θ΄

Τὸν Σανοῦτον εἶχον ἀκολουθήσει εἰς τὴν ἐκστρατείαν πολλοὶ εὐπατρίδαι, οἷον ὁ Μαρῖνος Δάνδολος, ὁ Λεονάρδος Φόσκολος, ὁ Ἰάκωβος Βαρότσης, ὁ Ἰωάννης Κουϊρίνης, ὁ Φιλόκαλος Ναυίγαγιουῶζος, ὁ Ἀνδρέας Γίζης, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἰερεμίας καὶ ἄλλοι.

Β΄ μέρος κεφ. Ι΄

Διεκρίνοντο εἰς τὸ ἀμυδρὸν τοῦτο φῶς ἀσθενεῖς τινες ἀνταύγεια τῶν ἁγίων εἰκόνων, χεῖρες εὐλογοῦσαι, ἄγγελοι πτερωτοί, ἀργυροὶ στέφανοι.

Β΄ μέρος κεφ. ΙΒ΄

Ἐντὸς ὀλίγων στιγμῶν κατεκυρίευσεν τὰς σανίδας ἐκείνης, τὰς σχεδίας, τὰ σκάφη, τοὺς κάλους, τοὺς ἰστούς. Ὁ πύρινος ὄφις ἐσύριζε, συνεσπειροῦτο, διεκλάτο, ἀνέβαινε καὶ κατέβαινε καὶ δὲν ἤθελε ν' ἀφήσῃ τὴν λείαν του.

Β΄ μέρος κεφ. ΙΕ΄

1.2.2. Σχολιασμός των αποτελεσμάτων του ασύνδετου σχήματος

Το ασύνδετο σχήμα είναι ένα συχνό υφολογικό γνώρισμα του Παπαδιαμάντη. Η χρήση του φαίνεται πως αποτελεί συνειδητή επιλογή του συγγραφέα και προσδίδει στον λόγο του ρυθμό και ποιητικότητα. Στους *Εμπόρους των Εθνών* το ασύνδετο σχήμα βρίσκεται διάσπαρτο και συχνά γίνεται ο καμβάς για την δημιουργία του εσχηματισμένου λόγου που παράγει ρητορική υψηλής ποιότητας.

Μεγάλη συχνότητα παρουσιάζει ο συνδυασμός του ασύνδετου σχήματος με το σχήμα λόγου της συνωνυμικής παράταξης [*Αί χεῖρες των ἑπαλλων τὰ ἐγχειρίδια μανικῶς, σπασμωδικῶς, ἀκαμάτως. Τὰ πρόσωπα αὐτῶν κάθιδρα, ἐναγωνίως ἀσθμαίνοντες, πλήττοντες, πληττόμενοι, καθημαγμένοι** Ἐντὸς ὀλίγων στιγμῶν κατεκυρίευσε τὰς σανίδας ἐκείνης, τὰς σχεδιάς, τὰ σκάφη, τοὺς κάλους, τοὺς ἰστούς]. Ἐνα ἄλλο σχήμα λόγου που «ευνοεῖ» την ασύνδετη σύνταξη είναι η επαναφορά. Η μελέτη της επαναφοράς στους *Εμπόρους των Εθνών* καταδεικνύει τη χρήση του ασύνδετου [*Καὶ ἔχω τόσην ζάλην, τόσην σκοτούραν εἰς τὴν κεφαλὴν μου * Εἰς μάτην λοιπὸν τὸν ἐνεπιστεύθην, εἰς μάτην τῷ ὠμίλησα τόσον μυστηριωδῶς, πρὸς ἀστεῖσμον τῷ ἔδωκα τὴν ναρκωτικὴν ἐκείνην κόνιν, διὰ νὰ μεθύσῃ τοὺς ναύτας*]. Επίσης σημειώνεται συχνά η χρήση του ασύνδετου με την κλιμάκωση, ένα στοιχείο που διατρέχει το μυθιστόρημα και δημιουργεῖ στο λόγο ένταση, ενώ παράλληλα συμβάλλει στην εξέλιξη της δράσης [*Ν' ἀφυπνισθῆς πρωίαν τινὰ ἐγκαταλελειμμένος, προδομένος, κατησχυμμένος, κατάρατος* Ἦγωνίσθη, ἀντέστη, ἐβασανίσθη, ἐμαρτύρησεν* Νὰ γίνῃ ἀσκήτρια, ἐρημίτις, νυκτερίς, κουκουβάγια*]. Παράλληλα παρατηρεῖται σε μικρότερη συχνότητα και η συνύπαρξη του ασύνδετου με την επαναδίπλωση [*Θὰ κατακλιθῶ· πονῶ· εἶναι ἐκ τῆς μέθης· ζαλίζομαι· ὦ πονῶ, πονῶ! εἶπε φέρων ἐπὶ τοῦ στήθους τὴν χεῖρα. Αἰσθάνομαι φλόγα ἐδῶ. Μαῦρε, Μαῦρε, ποῦ εἶσαι;* Ἄλλ' ἔλεος, ἔλεος, δι' ἀγάπην Θεοῦ, θάρρος, κτυπᾶτε, κτυπᾶτε, γενναιότης, τέκνα μου, καρδιά, ἀνδρεία, θάρρος, θάρρος!*].

Τα συγκεκριμένα παραδείγματα με την επαναδίπλωση σταχυολογήθηκαν από διαλόγους ιδιαίτερης έντασης. Δεν θα πρέπει να παραλειφθεῖ η συνήθεια του Παπαδιαμάντη να σχετίζει το ασύνδετο σχήμα με σκηνές ψυχολογικής έντασης των προσώπων αλλά κι έντονης δράσης. Το ασύνδετο «*Ξίφη, βραχίονες, κῶπαι, κεφαλαί, κάμακες, στήθη, φιάλαι, τράπεζαι, σκίμποδες, κρότοι, δοῦποι, οἰμωγαί, ἀραί,*

βλασφημίας, ἀναθέματα, κραυγαὶ λύσσης καὶ ἀγωνίας, ἐξ ὧν διεκρίνοντο μόνον ἢ λέξεις, αὐτόνομοι! καὶ ἢ λέξεις κτυπᾶτε!» παρουσιάζεται σαν κάτι πολύ περισσότερο από μια απλή περιγραφή. Οι λέξεις που χρησιμοποιούνται, η ρυθμικότητα και το χαοτικό της κατάστασης δεν θα μπορούσαν να εκφραστούν αρτιότερα. Ο αναγνώστης γίνεται μέτοχος μέσω της οπτικής ρητορικής που αναδεικνύεται περισσότερο με την ασύνδετη σύνταξη.

Ένα επιπλέον στοιχείο του εσχηματισμένου λόγου που σχετίζεται με την ασύνδετη σύνταξη είναι ο λεγόμενος παραλληλισμός των μελών. Χαρακτηριστικά παραδείγματα χρήσης του στους Εμπόρους των Εθνών είναι τα παρακάτω: *Αἰ ἀποθῆκαι τῆς οἰκίας ἔγεμον σίτου καὶ ἐδωδύμων, οἱ σταῦλοι χόρτου καὶ κριθῆς* Μετὰ προφυλάξεως καὶ κυκλικῶν βλεμμάτων, κωφαίνων τὸν κρότον τῶν βημάτων του, βωβαίνων τὸν ἦχον τῆς ἀναπνοῆς του** Ἡ σὰρξ δὲν δύναται νὰ καταβληθῆ, ὁ ἔρωσ δὲν δύναται νὰ ὑποχωρήσῃ. Η μουσικότητα, η ποιητικότητα και η ρυθμικότητα των ασύνδετων μελών θα χανόταν με την παρουσία συνδέσμου.

Από τη χρήση του ασύνδετου σχήματος στους *Εμπορους των Εθνών* δεν λείπει κι ο συνδυασμός με την απαρίθμηση. Η απαρίθμηση συμβάλλει στη λειτουργία της οπτικής ρητορικής και στη σύνταξη εκφράσεων [*Διεκρίνοντο εἰς τὸ ἀμυδρὸν τοῦτο φῶς ἀσθενεῖς τινες ἀνταύγειαι τῶν ἀγίων εἰκόνων, χεῖρες εὐλογοῦσαι, ἄγγελοι πτερωτοί, ἀργυροὶ στέφανοι** Ἐντὸς ὀλίγων στιγμῶν κατεκυρίευσε τὰς σανίδας ἐκείνης, τὰς σχεδίας, τὰ σκάφη, τοὺς κάλους, τοὺς ἰστούς * Τότε θρησκεία, βίος, ἔρωσ, ἀπάτη, ἁμαρτήματα, θλίψεις, ὄνειρα, τὰ πάντα παρίσταντο εἰς τὴν φαντασίαν της, ὡς συγκεχυμένη καὶ παμμυγῆς εἰκόν* Ἐβλεπε τὰς φιάλας, τὰ ποτήρια, τὰ τρυβλία, τὰς χύτρας, τοὺς πίθους.] Επίσης η καταλογογράφηση, όπως χρησιμοποιήθηκε από τα ομηρικά έπη, έχει κι εδώ την παρουσία της: *Τὸν Σανοῦτον εἶχον ἀκολουθήσει εἰς τὴν ἐκστρατείαν πολλοὶ εὐπατρίδαι, οἷον ὁ Μαρῖνος Δάνδολος, ὁ Λεονάρδος Φόσκολος, ὁ Ἰάκωβος Βαρότσης, ὁ Ἰωάννης Κουῖρίνης, ὁ Φιλόκαλος Ναυῖγαγιούζος, ὁ Ἄνδρέας Γίζης, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἰερεμίας καὶ ἄλλοι.* Συνειρμικά ανακαλείται ο κατάλογος των πλοίων που πήραν μέρος στον τρωική εκστρατεία, όπως καταγράφεται στην Β'ραψωδία της Ιλιάδας και του στίχους 490-877.

1.3. Η επαναφορά στους Εμπόρους των Εθνών

1.3.1. Συγκεντρωτικές καταγραφές της επαναφοράς⁵

<p><i>Οὐδαμοῦ ἠκούσθη ποτὲ ὅτι ἐκ τῆς οἰκίας τοῦ Ἰωάννου Μούχρα ἀπεπέμφθη πτωχὸς μὲ κενὰς τὰς χεῖρας ἢ ἀπεβλήθη ξένος ζητῶν φιλοξενίαν.</i></p> <p><i>Πρόλογος κεφ. Α΄</i></p>	Συνωνυμική επαναφορά.
<p><i>Δὲν ἠδύνατό τις νὰ διακρίνη <u>τίς</u> ἐκτύπα <u>καὶ</u> <u>τίς</u> ἔπιπτε, <u>τίς</u> ἐξέπεμπε κραυγὴν ὀδύνης <u>καὶ</u> <u>τίς</u> ὀλολυγμὸν ὀργῆς.</i></p> <p><i>Πρόλογος κεφ. Β΄</i></p>	Επαναφορά λόγιας ερωτηματικής αντωνυμίας με επανάληψη του <i>καὶ</i> .
<p><i>Μετὰ προφυλάξεως καὶ κυκλικῶν βλεμμάτων, <u>κωφαίνων</u> τὸν κρότον τῶν <u>βημάτων</u> του, <u>βωβαίνων</u> τὸν ἦχον τῆς ἀναπνοῆς του, κατέβη εἰς τὸν παρὰ τὴν πρύμνην θάλαμον τοῦ ἀρχιπειρατοῦ, ἀνῆψε κηρίον, ἀνέωξε κιβώτιόν τι, ἔλαβε μεγίστην κλεῖδα καὶ προσήρμωσεν αὐτὴν εἰς κρυφίαν θύραν.</i></p> <p><i>Πρόλογος κεφ Γ΄</i></p>	Συνωνυμική επαναφορά και παραλληλισμός των μελών.
<p><i>— Ἦτο λοιπὸν μέθυσος;</i> <i>— Ἐπινε <u>διὰ</u> πέντε <u>διαβόλους</u>, <u>διὰ</u> δέκα <u>διαβόλους</u>.</i></p> <p><i>Πρόλογος κεφ. Γ΄</i></p>	Επαναφορά σε συνδυασμό και με επιφορά.
<p><i>Δὲν προσέδραμεν εἰς τὴν πρώτην κροῦσιν τοῦ ρόπτρου; Δὲν ἤνοιξε τὴν ὀρσοθύραν εἰς τὸν κύριόν της καὶ εἰς τὸν ξένον του; Δὲν ἐπανεκλείσεν αὐτὴν</i></p>	Επαναφορά του αποφατικού μορίου <i>δεν</i> σε επάλληλες ρητορικές ερωτήσεις.

⁵ Ὅπου αναφέρεται απλά ο ὀρος επαναφορά, εννοείται η συντακτικὴ επαναφορά.

<p>ἐπιμελῶς;</p> <p>Πρόλογος κεφ. Δ'</p>	
<p>— Ἀλλὰ τὴν στιγμὴν αὐτὴν θὰ ἔλθῃ ἐδῶ ἡ θαλαμηπόλος μου, κύριε. Τί θὰ εἶπω πρὸς αὐτήν, τί θὰ τῆς εἶπητε, ἀφοῦ δὲν σᾶς γνωρίζει, ἀφοῦ δὲν σᾶς γνωρίζω, ἀφοῦ δὲν με γνωρίζετε;</p> <p>Πρόλογος κεφ Ε'</p>	<p>Σε συνδυασμό με πολυμορφικό σχήμα.</p>
<p>Εἰς τὸν καιρὸν αὐτὸν δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὀριστικῶς ἂν ἀνήκωμεν εἰς τὸ κράτος τῶν Ρωμαίων, εἰς τὴν αὐθεντίαν τῶν Φράγκων ἢ εἰς τὴν πολιτείαν τῶν Βενετῶν.</p> <p>Πρόλογος κεφ ΣΤ'</p>	<p>Επαναφορά της λόγιας πρόθεσης εις.</p>
<p>Καὶ ἔχω τόσην ζάλην, τόσην σκοτούραν εἰς τὴν κεφαλὴν μου.</p> <p>Πρόλογος κεφ. ΣΤ'</p>	<p>Συντακτικὴ ἐπαναφορά τοῦ τόσην σε συνδυασμό με συνωνυμικὴ ἐπιφορά.</p>
<p>Ὅστις δὲν προσέχει, <u>παραπατεῖ</u>, ὅστις ὑπερηφανεύεται, <u>προσκρούει</u>.</p> <p>Πρόλογος κεφ στ'</p>	<p>Συντακτικὴ ἐπαναφορά αναφορικῆς ἀντωνυμίας καὶ συνωνυμικὴ ἐπιφορά.</p> <p>Σημασιοσυντακτικὸς παραλληλισμὸς σε κῶλα με ἐννοιολογικὴ συνάφεια.</p>
<p>— Καὶ ὅτι δὲν ὑπάρχει οὔτε δικαιοσύνη, οὔτε προφήτης, οὔτε Ἀλλάχ.</p> <p>— Ποτέ μου δὲν ἐπίστευσα τὰς βλακειὰς ταύτας, εἶπεν ὁ Μιρχάν.</p> <p>Πρόλογος κεφ Ζ'</p>	
<p>— Δὲν εἶμαι ἄξιος νὰ σᾶς περιποιηθῶ, ὅσον ὀφείλω καὶ ὅσον ἐπιθυμῶ, ἀρχηγέ μου, εἶπεν ὁ</p>	

<p>Σανούτος.</p> <p>Πρόλογος κεφ. Η'</p>	
<p>Ἦτο ἀνὴρ τριάκοντα καὶ δύο ἐτῶν. Μέχρι τῆς ἡλικίας ταύτης <u>εἶγε</u> περιέλθει δεκάκις τὴν Ἀνατολήν, <u>εἶγεν</u> ἐκστρατεύσει ἐνδεκάκις, <u>εἶγε</u> πολεμήσει εἰκοσάκις, <u>εἶγε</u> τραυματισθῆ τρις ἐπικινδύνως καὶ ὀκτάκις ἐλαφρῶς, <u>εἶγεν</u> αἰχμαλωτισθῆ δίς.</p> <p>Πρόλογος κεφ. Η'</p>	<p>Επαναφορά σε συνδυασμό με ομοιοτέλετο.</p>
<p>— <u>Τί</u> ἔχω; ἔλεγε· <u>τί</u> πάσχω; <u>Τί</u> ἔπαθες Σανούτε; <u>Μήπως</u> μετανοεῖς; Ποῦ εἶναι ἡ σταθερὰ ἀπόφασις; <u>Τί</u> ἔγινεν ἡ φλογερὰ ἐπιθυμία; <u>Μήπως</u> εἶσαι γυνή, καὶ διστάζεις; Καὶ τώρα <u>τί</u> νὰ πράξω;</p> <p>Πρόλογος Κεφ Η'</p>	<p>Επαναφορά των ερωτηματικών <u>τι</u> και <u>μήπως</u> σε περιβάλλον επάλληλων ερωτήσεων και εσωτερικού μονολόγου μεγάλης ψυχικής έντασης.</p>
<p><u>Νὰ</u> ἀποβιβάσω τοὺς δύο τούτους ἀνθρώπους εἰς τὴν ξηρὰν καὶ νὰ ἀποπλεύσω μετὰ τοῦ αἰσχους μου καὶ τῆς μὴ ἱκανοποιηθείσης φιλοδοξίας μου; <u>Ἀλλὰ τί</u> <u>θὰ</u> εἶπῃ ὁ κόσμος; Ὅτι τοὺς ἐμέθυσσα διὰ νὰ τοὺς ληστεύσω, διὰ νὰ τοὺς ἀρπάσω τὸ πλοῖον τοῦτο καὶ τὰ χρήματά των ἴσως. <u>Νὰ</u> τοὺς ἀφήσω ἐνταῦθα νὰ κοιμηθῶσιν εἰρηνικῶς μέχρι τῆς πρωίας καὶ νὰ μὴ ἀποπλεύσω, ἀλλὰ νὰ μείνω φρουρὸς τοῦ ὕπνου των ἀγρυπνῶν; <u>Ἀλλὰ τί</u> <u>θὰ</u> πιστεύσωσιν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι; Ὅτι ἠθέλησα νὰ τοὺς δηλητηριάσω καὶ ἀπέτυχον. <u>Νὰ</u> κρατήσω καὶ τοὺς δύο ἐντὸς τοῦ πλοίου καὶ ν' ἀποπλεύσω; <u>Ἀλλ'</u> αὔριο πρέπει <u>γὰ</u> μονομαχήσω μὲ τὸν Μούχραν, <u>γὰ</u> τὸν φονεύσω καὶ <u>γὰ</u> τὸν ρίψω εἰς τὴν θάλασσαν.</p>	<p>Επάλληλες ρητορικές ερωτοαποκρίσεις με τριπλή επαναφορά σε απόσταση.</p>

<p>Πρόλογος κεφ. Η'</p>	
<p>Μήπως παρεφρόνησα; Μήπως δὲν εἶμαι πλέον ἄνθρωπος; Μήπως μετεμορφώθην εἰς θηρίον;</p> <p>Πρόλογος Κεφ Η'</p>	<p>Επαναφορά του <i>Μήπως</i> σε επάλληλες ρητορικές ερωτήσεις και περιβάλλον συναισθηματικής φόρτισης.</p>
<p>Εἰς μάτην λοιπὸν τὸν ἐνεπιστεύθην, εἰς μάτην τῷ ὠμίλησα τόσον μυστηριωδῶς, πρὸς ἀστεῖσμὸν τῷ ἔδωκα τὴν ναρκωτικὴν <u>ἐκείνην κόνιν</u>, διὰ τὴν μεθύση τοὺς ναύτας. <u>Τὴν κόνιν ἐκείνην τὴν τόσον ἐντέχνως.</u></p> <p>Πρόλογος κεφ. Η'</p>	<p>Σε συνδυασμό με επαναστροφή .</p>
<p>Ἀγχόνῃ εἰς ὄλους τοὺς <u>Βενετούς</u>, ἀγχόνῃ εἰς ὄλους τοὺς <u>εὐπατρίδας</u>, ἂν ἀκουσθῇ ὅτι <u>εὐπατρίδης</u> καὶ <u>Βενετὸς</u> ἀπεφάσισε καὶ μετεμελήθη καὶ ὅτι εἷς Μαῦρος τὸν περιεφρόνησε.</p> <p>Πρόλογος κεφ. Η'</p>	<p>Επαναφορά ένα με δύο (διασπώνται και διχοτομούνται δυο ιδιότητες που συνδυάζονται στο ίδιο πρόσωπο)</p>
<p>Ἦδύνατο νὰ ὑποστῇ τὰς ἐσχάτας συμφορὰς καὶ καταδιώξεις, <u>καὶ νὰ μὴ καταβληθῇ.</u> Ἦδύνατο νὰ ἐκτελέσῃ τὰς ὠμοτάτας ἀπανθρωπίας <u>καὶ νὰ μὴ ἀποκάμῃ.</u> <u>Τὰ παθήματά του ἦσαν ἐφ'ὀμίλλῃ πρὸς τὰς σκληρότητάς του· τὰ ὄργιά του κατ' οὐδὲν ἦσαν ἥττονα τῆς τόλμης του καὶ τῆς θρασύτητος.</u></p> <p>Πρόλογος κεφ. Η'</p>	<p>Συνδυασμός επαναφοράς και συνωνυμικής επιφοράς. Ακολουθεῖ παραλληλισμός που ενισχύεται με σχῆμα λιτότητας.</p>
<p>— Φαντάσου, Μαῦρε, ἂν δύνασαι νὰ φαντασθῆς μὲ τὴν ἀφρικανικὴν κεφαλὴν σου, νὰ εἶναι τις Βενετὸς, πολίτης τῆς κραταιοτάτης Πολιτείας, νὰ εἶναι πλούσιος, εὐγενής, ἰσχυρός, ἀνδρεῖος, ἐπιφανής: νὰ ἔχη γυρίσει χιλιάκις τὸν κόσμον, νὰ</p>	<p>Διπλή συντακτική επαναφορά σε συνδυασμό με συναθροισμό συνωνύμων</p>

<p><i>εἶναι φοβερὸς καὶ ἐπίφθονος! ἀκούεις, Μαῦρε;</i></p> <p><i>Α' μέρος κεφ. Α'</i></p>	
<p>— Φρονῶ ὅτι οὐδεμία νόσος εἶναι ἀθεράπευτος.</p> <p>— Διὰ σὲ μάλιστα· <i>εἶσαι</i> νέος, <i>εἶσαι</i> ἰσχυρός.</p> <p><i>Α' μέρος κεφ. Α'</i></p>	
<p>— Τὴν χάριν, αὐτὴν μόνον τὴν χάριν ζητῶ, σύντροφέ μου, ἔλεγε· <i>νὰ μοὶ τὸν παραδώσης, νὰ μοὶ τὸν ἀφήσης εἰς τὰς χεῖράς μου.</i></p> <p><i>Α' μέρος κεφ. Δ'</i></p>	<p>Συντακτικὴ ἐπαναφορά σε συνδυασμὸ με συνωνυμικὴ ἐπιφορά.</p>
<p>— <i>Πίνω ὑπὲρ</i> τοῦ αἰσίου τῆς ἐκστρατείας σου, φίλτατε κόμη.</p> <p>— <i>Πίνω ὑπὲρ</i> τῶν ὠραίων σου ὀφθαλμῶν, κόμη.</p> <p>— <i>Πίνω ὑπὲρ</i> τῆς λοφιάς τοῦ πολεμικοῦ σου κράνου, Μάρκε.</p> <p>— <i>Πίνω ὑπὲρ</i> τοῦ ἀνδρείου σου μύστακος, φίλε μου!</p> <p>— Καὶ ἐγὼ <i>πίνω</i> διὰ τὸ λευκὸν μεσοφούστανόν σου, φίλτάτη μου.</p> <p><i>Α' μέρος κεφ. ΣΤ'</i></p>	<p>Σχῆμα ἐπαναφοράς σε ετεροεπανάληψη καὶ διαλογικὸ μέρος.</p>
<p>— Καὶ τῷ ὄντι, δὲν ἦτο μικρὸν πρᾶγμα τὸ νὰ μοὶ δώσης τὴν εὐκαιρίαν νὰ σουβλίσω τὸν ἄψαλτον ἐκεῖνον καὶ ἀμνημόνευτον Καρέτσιο. Εἶδες, Μιρχάν, πῶς τοῦ ἐτρύπησα τὸν λαιμὸν μὲ τέχνην.</p> <p><i>Α' μέρος κεφ. Ζ'</i></p>	<p>Συνθετικοπαραγωγικὴ συμπλοκὴ</p>
<p>— Ἦθελα νὰ τοῦ ἐμπήξω τὴν μάχαιράν μου εἰς τὴν καρδίαν του, ἐπανελάβε καὶ πάλιν ὁ πυρέσσων. Ἄλλ' ἐκεῖνος μοῦ ἐβύθισε τὸ γιαταγάνι εἰς τὸ στήθος, εἰς τὴν κεφαλὴν, εἰς τὸ σῶμα καὶ εἰς τὴν</p>	<p>Επαλληλία ἐπαναφορῶν.</p>

<p>ψυχὴν. Μ' ἐφόνευσεν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ εἰς τὴν θάλασσαν, εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὴν Δύσιν, εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ εἰς τὴν γῆν. Μ' ἐφόνευσεν εἰς τὸν νῦν αἰῶνα καὶ εἰς τὸν μέλλοντα!</p> <p>—ὦ, ὁ ἄνθρωπος! Ὁ ἄνθρωπος οὗτος εἶναι τέρας ἔχον ὀκτὼ κεφαλὰς καὶ κέρατα δέκα! Ἐπὶ ὀκτὼ ἔτη, ὀκτὼ μακρὰ ἔτη, τὸν ἐζήτουν ἀπὸ τῆς Βενετίας μέχρι τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὸν ἐζήτουν εἰς τὴν φωλεάν του καὶ εἰς τὴν τρώγλην του, εἰς τὴν μάνδραν του καὶ εἰς τὸ σφαγεῖόν του! Ἀλλὰ δὲν τὸν εὔρον, δὲν τὸν εὔρον διὰ νὰ τὸν φονεύσω. Τὸν εὔρον, ἀλλὰ μ' ἐφόνευσε.</p> <p>Μ' ἐφόνευσε καὶ αἱ πληγαὶ του ἔσχισαν βαθέως τὸ στήθος μου. Ἄχ, δὲν μοὶ πονεῖ τόσον ἢ μαχαιριά του, ὅσον μοὶ ἐπόνεσε ἢ κατάρατος ἐκείνη προδοσία του. Μοὶ ἤρπασε τὸν θησαυρόν μου, τὴν τιμὴν μου, τὴν εὐτυχίαν μου! Ἐπικατάρατος νὰ εἶναι ἡ νύξ, καθ' ἣν ἐπρόσφερα εἰς τὸν Βενετὸν τὴν φιλοξενίαν μου. Ἐπικατάρατος ἢ στέγη, ἣτις τὸν ἐστέγασεν, ἐπικατάρατος ἢ τράπεζα, εἰς ἣν ἐδειπνήσεν, ἐπικατάρατος ἢ ἐστία, εἰς ἣν ἐθερμάνθη. Ποῦ θὰ τὸν ἐπανεύρω; Πῶς θὰ τὸν ἐκδικηθῶ; Μὲ φεύγει ὡς σκιά, ὡς ὄνειρον, ὡς φάντασμα. Ἰδοῦ, ἰδοῦ αὐτός. Ἦλθε πάλιν. Ἦλθε καὶ μὲ ἐμπαίζει. Γελᾷ μὲ τοὺς ὀδόντας του. Ἰδοῦ, πάλιν φεύγει! Ἀλλὰ θὰ σὲ συλλάβω, Βενετέ!</p> <p><i>Α' μέρος κεφ. Η'</i></p>	<p>Σε συνδυασμό με λεξικές αντιθέσεις.</p> <p>Σε συνδυασμό με χαλαρὴ συνωνυμικὴ παράταξη.</p> <p>Διπλὴ ἐπαναφορὰ</p> <p>Ἐπαναφορὰ του <i>ὡς</i> σε συνδυασμό με συνωνυμικὴ παράταξη σε κλιμάκωση.</p>
<p>—Ὡς φαίνεται, ἔλεγε, δὲν τῆς ἐπερίσσευσεν ἄλλη τέχνη, διὰ νὰ μοὶ δώσῃ. Διότι ἄλλη ἔγινε μαστροπός, ἄλλη Ἡγουμένη, ἄλλη ἑταίρα, ἄλλη ἀρχόντισσα καὶ ἄλλη κλέπτρια· ἐμέ, τί ἄλλο ἠδύνατο νὰ μὲ κάμῃ ἢ νοσοκόμον διὰ τοὺς</p>	<p>Επιμεριστικὴ ἐπαναφορὰ</p>

<p>ἀρρώστους; Ἀλλ' ἄς ἤμουν τούλάχιστον νοσοκόμος διὰ τοὺς ὑγιεῖς! Γραπτὸν εἰς τὴν κεφαλὴν μου ἦτο καὶ τοῦτο!</p> <p>Α' μέρος κεφ. Η'</p>	
<p>Καὶ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ μᾶλλον ἔνοχος εἶμαι ἐγώ, ἣτις ἠκολούθησα τὸν Βενετόν, ἢ οὗτος, ὅστις μὲ ἀπήγαγε. Διότι αὐτὸς μὲ ἤρπασεν ἐνδοὺς εἰς μέθην παροδικήν, εἰς πάθος βίαιον καὶ τυραννικόν.</p> <p>Β' μέρος κεφ. Α'</p>	<p>Συνδυασμός συντακτικῆς επαναφοράς με συνωνυμικὴ παράταξη</p>
<p>Ἀγαπῶ ἐκεῖνον, ὅστις κατέστρεψε τὴν οἰκιακὴν μου εὐδαιμονίαν καὶ κατεσπάραξε τὴν καρδίαν τοῦ συζύγου μου, τὸν ἀγαπῶ τοσοῦτον διαπύρως καὶ τοσοῦτον ἐμμανῶς, ὥστε ὁ ἔρως οὗτος εἶναι δαιμόνιον κατοικοῦν εἰς τὴν σάρκα μου, εἶναι λεγεὼν ὅλη δαιμόνων ἐξηπλωμένη, ὡς πολύπους μὲ τοὺς πλοκάμους του, εἰς τὰς φλέβας μου, ἐκμυζῶσα τὸ αἷμά μου καὶ ἀπορροφῶσα τὴν πνοήν μου.</p> <p>Β' μέρος κεφ. Α'</p>	<p>Επαλληλία επαναφορῶν</p> <p>Συνδυασμός με συνωνυμικὴ ἐπιφορά</p> <p>Διπλὴ επαναφορά</p>
<p>Εἰς μάτην, πάτερ μου, ἐκτελῶ παρατεταμένας νηστείας, εἰς μάτην κάμνω καθ' ἐκάστην χιλίαν γονυκλισίας. Ἡ σὰρξ δὲν δύναται νὰ καταβληθῇ, ὁ ἔρως δὲν δύναται νὰ ὑποχωρήσῃ. Τὰ μὲν χεῖλη μου ψιθυρίζουσι μηχανικῶς τὰς τυπικὰς προσευχάς, ἄς παιδιόθεν ἀπεστήθισα, ἡ δὲ καρδία μου ἀντηχεῖ τὸ ὄνομα ἐκείνου...</p> <p>Β' μέρος κεφ. Α'</p>	<p>Επαναφορά τοῦ εἰς μάτην σε συνδυασμό με συνωνυμικὴ επαναφορά (εκτελῶ= κάμνω).</p> <p>Ακολουθεῖ μεσαία επαναφορά (δὲν δύναται) καὶ παραλληλισμός μελών . Ἀσύνδετο σχῆμα σε ὅλο το ἀπόσπασμα.</p>

<p>ἀναφέρουσιν ὅτι ἔπιον ὕδωρ πρὸ τοῦ ἀντιδώρου, ὅτι συνωμίλησαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ὅτι εἶχον τὰ συνήθια τῶν, καὶ τὰ λοιπά. Ταῦτα τὰ ὁμολογοῦσιν.</p> <p>B' μέρος κεφ. A'</p>	
<p>— Τότε θὰ σᾶς εἶπω εἰλικρινῶς, ὅτι ποτὲ δὲν θὰ ἐδεχόμην νὰ γίνω μοναχὴ, εἶπεν ἡ Καικιλία. Μὲ τόσῃν καλλονῇν καὶ νεότητι, ὡς τὴν ἰδικὴν σας, καὶ νὰ ὑπάγῃ νὰ ταφῇ τις! <u>Νὰ γίνῃ ἀσκήτρια, ἐρημίτις, νυκτερίς, κουκουβάγια!</u> <u>Νὰ μὴ βλέπῃ κόσμον, νὰ μὴ ἀκούῃ ζωὴν!</u> <u>Νὰ καταδικάσῃ αὐτὴ ἑαυτὴν εἰς ἰσόβιον ἀγωνίαν, εἰς βραδὺ ψυχορράγημα, εἰς ὑστερικὸν θάνατον;</u></p> <p>B' μέρος κεφ. B'</p>	<p>Επαλληλία επαναφορῶν Σε συνδυασμό Α)με συνωνυμικό συναρθροισμό Β) διπλή συνωνυμική παράταξη με κλιμάκωση</p>
<p>— <u>Νὰ εἶναι νέα, ὠραία, τρυφερά, πλήρης θελητήρων, νὰ εἶναι ὅλη χαρὰ καὶ δρόσος, ὅλη δρόσος καὶ ἐλπίς.</u> Καὶ νὰ γίνῃ θῦμα ἔρωτος!</p> <p>B ' μέρος κεφ. B'</p>	<p>Επανάφορά σε συνδυασμό με συνωνυμικό συναρθροισμό και επαναστροφή του .</p>
<p><u>Ποῖος ἤξεύρει ποῖον</u> μέγα πάθος τὴν ἀπεπλάνησε, καὶ <u>ποία</u> σκληρὰ ἀνάγκη τὴν ὠδήγησεν εἰς τὸ μοναστήριον;</p> <p>B' μέρος κεφ. B'</p>	<p>Συνδυασμός επαναφοράς ερωτηματικής αντωνυμίας με ρητορικές ερωτήσεις.</p>
<p><u>Πόσαι</u> ἄρα θὰ ὑπάρχουν τοιαῦτα! <u>Καὶ πόσα</u> βάσανα ἐνδόμυχα καὶ πάθη <u>καὶ πόσας</u> ἐπιθυμίας καὶ μαρτύρια θὰ σκεπάζουν τὰ ράσα!</p> <p>B' μέρος κεφ. B'</p>	<p>Επανάφορά αντωνυμίας σε περίπτωση απορρηματικού λόγου (Νάκας, 2011, σελ 129)</p>
<p><u>Νὰ εἶσαι ἀνὴρ τίμιος, ἀγαθός, ἄμεμπτος, νὰ</u></p>	

<p>ἀγαπᾶς περιπαθῶς γυναῖκά τινα, ἣτις νὰ εἶναι σύζυγός σου, νὰ τὴν νομίζης εὐτυχίαν σου, κόσμημά σου, θησαυρόν σου, καταφυγὴν σου, ἐλπίδα σου εἰς τοῦτον τὸν κόσμον! Καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν οἰκίαν σου ξένος τις, ὃν νὰ φιλοξενήσῃς μετὰ προθυμίας, καὶ νὰ σοῦ ἀρπάσῃ τὴν γυναῖκα ταύτην καὶ νὰ φύγῃ μετ' αὐτῆς! Ὡ, κόλασις! Ν' ἀφουπνισθῆς πρωΐαν τινὰ ἐγκαταλελειμμένος, προδεδωμένος, κατησχυμμένος, κατάρατος! Καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐπίστευον ὁ ἄφρων, ὁ νήπιος, ὅτι αὕτη ὑπῆρξε θῦμα καὶ τὸν ἠκολούθησεν ἀκουσίως.</p> <p><i>Β' μέρος κεφ. Γ'</i></p>	<p>Επαναφορά σε συνδυασμό με τέσσερις συνωνυμικές ασύνδετες σειρές.</p>
<p>Δὲν ἦτο καλύτερον νὰ μὴ ἐπανίδωσιν ἀλλήλους ποτέ, δὲν ἦτο αἰρετώτερον νὰ μὴ εἶχον ποτέ ἰδεῖ ἀλλήλους; Δὲν ἦτο ἀνεκτότερον νὰ εἶχον ἤδη ἀποθάνει, δὲν ἦτο εὐκτότερον νὰ μὴ εἶχον ποτὲ γεννηθῆ; Ὅποια σπαρακτικὴ <u>συνάντησις</u>, ὁποῖος κεραυνοβόλος ἀντικρυσμός, καθ' ὃν ἡ μὲν κεφαλὴ τοῦ ἐνὸς ἐφαίνετο ὅτι ἔμελλε νὰ γίνῃ κεφαλὴ Μεδούσης, ὁ δὲ κορμὸς τῆς ἐτέρας στήλη ἀλός!</p> <p><i>Β' μέρος κεφ. Γ'</i></p>	<p>Διπλὴ ἐπαναφορά</p> <p>Επαναφορά σε συνδυασμό με συνωνυμικὴ ἐπιφορά.</p>
<p><u>Ὁ Ἰωάννης Βενδίκης</u> (τὸ ὄνομα τοῦτο εἶχε δώσει ὁ Μηνᾶς, ὡς ἐνθυμοῦνται οἱ ἀναγνώσται, εἰς τὸν τραυματίαν τὸν νοσηλευόμενον ὑπὸ τῆς γραίας Φορκίνας) εἶχε λάβει τὸ ὄνομα τοῦτο, ὅτε ἀπῆλθεν εἰς Βενετίαν πρό τινων μηνῶν, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ πιστοῦ αὐτοῦ ἐταίρου Μηνᾶ. Καὶ εἰς ἄλλους μὲν τὸ ὄνομα τοῦτο ἐφαίνετο παραγόμενον ἐκ τοῦ βενεδίκο, εὐλογῶ, εἰς ἄλλους δὲ ἐκ τοῦ βίνδικο, ἐκδικοῦμαι. [] Ὁ αὐτὸς Ἰωάννης Βενδίκης εἶχεν εὔρεθῆ ὑπ' εὐσπλάγχνου τινὸς ἀλιέως πρωΐαν τινὰ τετραυματισμένος καὶ ἡμιθανὴς ἐπὶ τινος ἐρήμου</p>	<p>Επαναφορά οριστικῆς αντωνυμίας ἀκολουθούμενη ἀπὸ το ὄνομα ὡς ἐπεξηγηματικὸς προσδιορισμὸς.</p>

<p>παρὰ τῆς οὐχὶ μακρὰν τῆς Βενετίας καὶ εἶχε τύχει περιθάλλμεως παρ' αὐτοῦ. Ὁ αὐτὸς εἶχε κρούσει νύκτα τινὰ τὴν θύραν τῆς γνωρίμου του, τῆς χειρομάντιδος καὶ νοσοκόμου Φορκίνας, καὶ εἶχε νοσηλευθῆ ὑπ' αὐτῆς ἐπὶ τινὰς ἡμέρας. Ὁ αὐτὸς <u>Ἰωάννης Βενδίκης</u> ἦτο, φαίνεται, ὁ ἀνὴρ ὅστις ἐπάλαισε κατὰ τινὰ νύκτα μὲ τὸν Μᾶρκον Σανοῦτον τὴν τρομερὰν ἐκείνην πάλην, ἐξ ἧς ἀμφοτέροι ἐξῆλθον, ὡς ἐκ θαύματος, ζῶντες εἰσέτι, ἀφοῦ ἔδειξαν ἀντοχὴν καὶ καρτερίαν ἀπίστευτον.</p> <p>Β' μέρος κεφ. Γ'</p>	
<p><u>Τίς δύναται γ' ἀτενίσῃ πρὸς τοιαῦτα θεάματα, χωρὶς νὰ θαμβωθῆ τὰς ὄψεις; Τίς δύναται νὰ προσψαύσῃ τὴν λάβαν ταύτην, χωρὶς νὰ καῖ τὰς χεῖρας;</u></p> <p>Β' μέρος κεφ. Γ'</p>	<p>Διπλὴ ἐπαναφορὰ καὶ παραλληλισμὸς μελῶν</p>
<p><u>Δὲν εἶναι χορδαὶ κιθάρας, ἢ δὲν εὐρέθη ἡ χεὶρ ἣτις θὰ ψαύσῃ αὐτάς, καὶ τὸ πληκτρον ὅπερ θὰ τὰς κρούσῃ. Δὲν εἶναι χορδαὶ κιθάρας, εἶναι αἱ χορδαὶ τῆς καρδίας σας.</u></p> <p>Β' μέρος κεφ. Γ'</p>	<p>Σε συνδυασμὸ με σχῆμα κατ' ἄρσιν καὶ θέση.</p>
<p><u>Τὸ τιμόνι γυρίζει, ἢ πλώρη γυρίζει, ἢ πρύμνη γυρίζει. Μόνον τὸ κεφάλι τοῦ γερο-Γιάκωμου δὲν γυρίζει.</u></p> <p>Β' μέρος κεφ. Δ'</p>	<p>Συντακτικὴ ἐπιφορὰ.</p>
<p><u>Αὐτοὶ ἔχουν τὰς λειτουργίας, αὐτοὶ τὰ ψυχικά, αὐτοὶ τὰ γλυκὰ κρασιά, αὐτοὶ καὶ τὰς ὠραίας γυναῖκας.</u></p>	

<p><i>B' μέρος κεφ. Δ'</i></p>	
<p><i>Ἄλλ' ὁ νυγμὸς οὗτος εἶναι <u>σπαραγμὸς</u> διὰ τὴν καρδίαν τοῦ Ἰωάννου. <u>Εἶναι σφαγή</u>, <u>εἶναι ἰὸς ἀσπίδος</u>, <u>εἶναι ξίφος</u> βαθύ, αἰχμηρόν, ἀπαίσιον.</i></p> <p><i>B' μέρος κεφ. Δ'</i></p>	<p>Επαναφορά σε συνδυασμό με κλιμακωτό σχήμα.</p>
<p><i>Μὲ ποῖον πρόσωπον θὰ παρουσιασθῶ ἐγὼ εἰς τὸν κόμητα; Μὲ ποῖον ὄμμα θ' ἀτενίσω τὴν σημαίαν τοῦ Ἁγίου Μάρκου; Ἄλλ' <u>ἔλεος</u>, <u>ἔλεος</u>, δι' ἀγάπην Θεοῦ, <u>θάρρος</u>, <u>κτυπᾶτε</u>, <u>κτυπᾶτε</u>, <u>γενναιότης</u>, τέκνα μου, <u>καρδιά</u>, <u>ἀνδρεία</u>, <u>θάρρος</u>, <u>θάρρος!</u></i></p> <p><i>B' μέρος κεφ. Ε'</i></p>	<p>Σημασιοσυντακτική επαναφορά και Παραλληλισμός μελών σε συνδυασμό με επαναδιπλώσεις . Συνδυασμός του ερωτηματικού λόγου με τον επιφωνηματικό. Σημείο μεγάλης ψυχικής έντασης.</p>
<p><i>Ἦτο φιλοχρήματος; Ἦτο φιλόδοξος; Οὐδέτερον. Ἦτο φιλόκαινος; Ἦτο ρομαντικὸς ἀφρικανός; Ἠγάπα τὸν περιπετειώδη καὶ τυχοδιωκτικὸν βίον; Ἰσως.</i></p> <p><i>B ' μέρος κεφ ΣΤ'</i></p>	<p>Συνδυασμός συντακτικής επαναφοράς (Ἦτο) με προθηματική συνθετικοπαραγωγική.</p>
<p><i><u>Ἐκφρασίς τις μελαγχολίας, σῆμά τι λύπης</u> καὶ τύψεως ἐφαίνετο ἐξερχόμενον ἐκ τῶν κλειστῶν ὀφθαλμῶν της, χρῖον, οὕτως εἶπεῖν, τὰ βλέφαρα καὶ τὰς ὀφρῦς· ρυτίς τις ἐγκαρσία ἦτο μεταξὺ τῶν ὀφρύων της, ὡς σφραγίς τις, ὡς συμβολικὴ μονογραφία τοῦ ἄλγους καὶ τῆς θλίψεως.</i></p> <p><i>B ' μέρος κεφ. Η'</i></p>	<p>Διπλή συνωνυμική επαναφορά</p>
<p><i>Τὸ θέλημα εἶναι <u>τὸ ἄγνωστον</u> αὐτό, <u>τὸ ὁποῖον</u> ἔκαμε τόσας μυριάδας ἀνθρώπων νὰ θυσιασθῶσι χάριν αὐτοῦ, <u>τὸ ἄγνωστον τὸ ὁποῖον</u> ἔκαμε <u>τόσους μάρτυρας</u>, <u>τόσους ἁγίους</u>, <u>τόσους</u></i></p>	<p>Διπλή επαναφορά</p> <p>Συνδυασμός με συνωνυμική επιφορά.</p>

<p><u>ἀσκητάς. Τὸ ἄγνωστον τὸ ὁποῖον καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἠξέυρει νὰ δαμάζῃ καὶ νὰ ὑποτάσῃ τόσας ἀγέλας ἀνθρώπων.</u></p> <p>B μέρος κεφ. Η΄</p>	<p>Συνδυασμός με διμελή συνωνυμική συνδετική σειρά.</p>
<p>Εἶχε μόλις νυμφευθῆ πρὸ δύο ἐτῶν. Ὁ σύζυγός της ἦτο ἀνὴρ κατὰ πάντα λόγον ἄξιος συμπαθείας. Ἦτο γενναῖος καὶ ἐνάρετος. Ἦτο κατὰ πέντε ἔτη πρεσβύτερος αὐτῆς, δεκαοκταετοῦς οὔσης κατὰ τὸν γάμον. Ὡς ἀνὴρ ἦτο ὠραῖος· εἶχεν οὐχὶ κανονικοὺς τοὺς χαρακτήρας, τὸ βλέμμα ἀστράπτον καὶ τὴν ἐπιδερμίδα μελαγχροινήν. Ἐδέσποζε τοῦ οἴκου καὶ ἐδεσπόζετο ὑπὸ τῆς γυναικός. Τὴν ἠγάπα ὡς ἠδύνατο νὰ τὴν ἀγαπήσῃ, μετ’ εὐσεβοῦς ἔρωτος. Αὕτη δὲ ἦτο τιμία γυνή. Ἦτο <u>περιπαθῆς, τρυφερά, συνετὴ καὶ φιλόανθρωπος.</u></p> <p>B μέρος κεφ. Θ΄</p>	<p>Συνδυασμός με πολυμελή συνδετική σειρά συναφῶν ὀρων.</p>
<p>Ἦτο <u>περὶ τὰ μεσάνυκτα, ἦτο ἡ ὥρα τῶν φαντασμάτων καὶ τῶν ἐρώτων· τὴν εἶδε· τῇ ἐπροξένησε τρόμον, τῇ ἐνεποίησε συμπάθειαν.</u> Ἠράσθη αὐτῆς.</p> <p>B μέρος κεφ. Θ΄</p>	<p>Επαναφορά που πραγματώνεται ὡς επεξηγηματική Επαναφορά σε συνδυασμό με Σχήμα ἀντίθεσης καὶ παραλληλισμό των μελών .</p>
<p>Καὶ ἔπειτα ὑπὸ τὰ συντρίμματα τῆς καρδίας, ὑπῆρχε τὸ σκοτεινὸν ἄντρον τῆς συνειδήσεως. Τὸ ἄντρον ἐκεῖνο, ἐν ᾧ κατοικεῖ ἡχώ τις. Ἡ ἡχώ αὕτη, ὅσον καὶ ἂν πιεσθῇ, ὅσον καὶ ἂν συμπνιγῇ, λαλεῖ πάντοτε, καὶ σπανίως ἐπιστομίζεται. Τὸ ἄντρον τοῦτο, φεῖ! ὑπῆρχεν ἐν τῷ κοίλῳ τοῦ στήθους τῆς γυναικός ταύτης. Ποῦ διευθύνετο ἡ γυνὴ αὕτη καὶ τί ἐσκόπει; Υπάρχει βῆμα ὀλισθηρότερον τούτου;</p>	<p>Συνδυασμός επαναφοράς με συνωνυμική επιφορά.</p>

<p><i>Ἐπιμένει κρημνὸς κατωφερέστερος; Ἄλλ' ἢ Αὐγούστα εἶχεν ἀπὸ πολλοῦ καταμετρήσει τὸν κρημνὸν τοῦτον, καὶ δὲν ἐπτοεῖτο ἐξ αὐτοῦ.</i></p> <p><i>Β' μέρος κεφ. Θ'</i></p>	<p>Ρηματική επαναφορά σε ρητορικές ερωτήσεις</p>
<p><i>Οὗτος τὴν ἐκυρίευσεν ὡς ἐξ ἐφόδου, τὴν ἔλαβεν ἄνευ ὄρων. Τὴν ἠχμαλώτισε χωρὶς νὰ δέχηται λύτρα. Αὕτη ἔθαψε πᾶσαν ἀνάμνησιν, ἐπέβαλε σιγὴν εἰς πᾶσαν τύψιν, καὶ ἦτο εὐτυχῆς νὰ μένη παρ' αὐτῶ. Ἄλλ' ἐντὸς ὀλίγου ἐνόησεν ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ πληρώσῃ τὸ κενὸν καρδίας πλεούσης ἐν τῷ ἀχανεῖ καὶ ἀκούσης. Ἐνόησεν ὅτι ἐκεῖνος ἦτο ἄπιστος, ὅτι δὲν ἠγάπα, ὅτι ἐφέρετο πανταχόσε. Τότε δὲν ἠδύνατο νὰ μένη παρ' αὐτῶ, δὲν ἠδύνατο ὡσαύτως νὰ ἐπανέλθῃ πρὸς τὸν σύζυγόν της.</i></p> <p><i>Β' μέρος κεφ. Θ'</i></p>	<p>Επαναφορά και συνωνυμική μεσαιά επαναφορά (ἐκυρίευσεν, ἔλαβεν, ἠχμαλώτισε)</p> <p>Επαναφορά του συνδέσμου ὅτι ως καταλογικός χαρακτήρας σχήματος όπου γίνεται ένα είδος υπενθύμισης (Νάκας,2011, σελ. 86)</p>
<p><i>Καὶ διότι ἐσιώπα, καὶ δὲν ἐτόλμα νὰ λαλήσῃ, ἦτο ἐπόμενον ὅτι ἐμελλε νὰ συμβῆ ἔκρηξις ἐν αὐτῇ. Ἡ ἔκρηξις αὕτη ἦτο ἄφευκτος. Ἡ ἔκρηξις αὕτη συνέβη.</i></p> <p><i>Β' μέρος κεφ. Θ'</i></p>	
<p><i>Νίκη τις, ἀκριβὰ ἀγοραζομένη, θρίαμβός τις αἱματηρός, ἐρυθρά τις ἐξ αἵματος ἡμέρα ἢ νύξ, ἐρυθρός τις ἥλιος ἢ ἐρυθρὰ σελήνη, ὅπως ὠνόμαζε τοῦτο, ἠδύνατο νὰ ἐμποιήσῃ νέαν ζωὴν εἰς αὐτόν.</i></p> <p><i>Β' μέρος κεφ. Ι'</i></p>	
<p><i>Ἐπῆρχεν ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰς βασιλεὺς Φράγκος καὶ εἰς ἀρμοστής τοῦ Δόγη τῆς Βενετίας.</i></p>	<p>Επιμεριστική επαναφορά</p>

<p>Ἄδηλον πῶς συνεβιβάζοντο πάντα ταῦτα. Ὑπῆρχε πρὸς τούτοις ἐν αὐτῇ εἷς Πατριάρχης ὀρθόδοξος, ἕτερος ἡμιορθόδοξος καὶ ἡμιλατῖνος, ἕτερος καθαρῶς παπιστής, καὶ τέταρτος ἐκ Βενετίας διοριζόμενος, ὁ Θωμᾶς Μοροζίνης, ἂν δὲν ἀπατῶμαι. Ὡστε <u>οἱ τέσσαρες οὗτοι ἀρχιποίμενες</u> ἤρκουν ἵνα ποιμαίνωσιν οὐχὶ μόνον τὰ πρόβατα καὶ τὰ ἐρίφια, ἀλλὰ καὶ τὰς ὄρνιθας καὶ τὰς χῆνας προσέτι.</p> <p>Β' μέρος κεφ. Γ'</p>	
<p>Ὁ Σκιάχτης εἶχεν ἐργασθῆ μόνος. Αὐτὸς ἀνεδέχθη τὴν ἐργασίαν καὶ συνεφώνησε πρὸς τὸν Μαῦρον. Αὐτὸς προσεκάλεσε τὸν Μορώζην ὡς συνέταιρον, αὐτὸς ἐπρότεινε τὴν νυκτερινὴν ἐκείνην ἐπὶ τῆς λέμβου ἐκδρομὴν καὶ τὴν ἐν δαδουχίᾳ ἐκείνην ὑποβρύχιον ζήτησιν. Αὐτὸς συνέλαβε τὴν ιδέα νὰ φονεύσῃ τὸν Μορώζην, ὅπως εὔρη ὅσον τάχιστα τὸ ζητούμενον πτώμα. Αὐτὸς ἐξετέλεσε μόνος τὴν ιδέα, ἣν συνέλαβε.</p> <p>Β' μέρος κεφ. ΙΑ'</p>	
<p>Δὲν ἤξευρα τί ἔκαμνα, ἤμουν καὶ μεθυσμένος, ἀλλ' εἶχον πολὺ πλείοτερον τὴν μέθην τοῦ πεπρωμένου παρὰ τὴν μέθην τοῦ οἴνου. Καὶ ὕστερα, ὕστερα, ἄκουσε νὰ σοῦ εἰπῶ, Μαῦρε, (ἐπανελάβεν ὁ Σκιάχτης ἐξαπτόμενος αἴφνης, καὶ τὸ βλέμμα του κατέστη βλοσυρὸν καὶ ἄγριον), νομίζεις ὅτι μέλει ἐμένα δι' αὐτά, ὅπου μὲ λέγεις; Νομίζεις ὅτι ἰδρώνει τὸ μάτι μου; <u>Πιστεύεις</u> ὅτι θὰ σὲ φοβηθῶ, καὶ ἂν μὲ ἀπειλήσῃς ὅτι θὰ μὲ καταγγείλῃς;</p> <p>Β' μέρος κεφ. ΙΑ'</p>	<p>Επαναφορά και συνωνυμική επιφορά. Ο συνώνυμος ὀρος υποκαθιστᾶ τον επαναφερόμενο προεκτείνοντας το επαναληπτικὸ σχῆμα , πρόκειται για αντικατάσταση της συντακτικῆς επαναφοράς ἀπὸ τη συνωνυμική (Νάκας, 2011, σελ 73).</p>

<p>Εἰσῆλθε καὶ δὲν ἔβλεπεν οὔτε πρὸς τὸ εἰκονοστάσιον, οὔτε πρὸς τὸν θόλον, οὔτε πρὸς τὸ ἔδαφος, ἀλλὰ περιέφερε τὸ βλέμμα εἰς τὰ στασίδια ἀναζητῶν νὰ ἴδῃ ποῦ ἦτον ὁ Σανουῦτος.</p> <p>Β' μέρος κεφ. IB'</p>	
<p>Φαντασθῆτε τὸ πῦρ ν' ἀνεβαίνει μὲ βρόντον εἰς τοὺς ἴστους καὶ τὰ ἐξάρτια, φαντασθῆτε τὸ φῶς ὁποῦ θὰ φωτίσῃ τὸν πυθμένα τῆς θαλάσσης, φαντασθῆτε τὸν καπνόν, ὅστις θὰ ἀνεβαίνει εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ θὰ ζητῇ νὰ σβήσει τὰ ἄστρα!</p> <p>Β' μέρος κεφ. ΙΓ'</p>	<p>Ὡς ονειροπόληση τοῦ ἥρωα</p>
<p>Ἐρημία ἐβασίλευεν ἐν αὐτῷ καὶ γύμνωσις. Δὲν ὑπῆρχον ἐπιπλα, δὲν ὑπῆρχον στρώματα. Πάντα εἶχον γίνεαι ἄφανα. Ἐν φῶς ὑπῆρχεν εὐτυχῶς, ἀλλὰ γύμνωσιν καὶ κενὸν ἐφώτιζε μόνον.</p> <p>Β' μέρος κεφ. ΙΔ'</p>	<p>Επαναφορά σε συνδυασμὸ με ετυμολογικὸ σχῆμα.</p>
<p>Κατὰ τὴν ἐν Πάτμῳ διαμονὴν του, ἐφρόντισε νὰ πληροφορηθῆ, ἂν καὶ μετὰ σπαραγμοῦ καρδίας, πολλὰ περὶ τῆς Αὐγούστης. Ἐγνώρισε τὸν ἀδελφὸν Νεεμίαν, ὅστις τὴν ὑπερέτει, ἐγνώρισε καὶ τὸν ἀββᾶν Ἀμμοῦν, ὅστις τὴν ἐξωμολόγει. Ἐμαθε παρὰ τοῦ πρώτου <u>περὶ τῆς φυσικῆς νόσου, ἣτις τὴν</u> κατεῖχε, καὶ παρὰ τοῦ δευτέρου, <u>περὶ τῆς ἠθικῆς νόσου, ἣτις τὴν ἐβασάνιζεν.</u></p> <p>Β' μέρος κεφ. ΙΔ'</p>	<p>Πολλαπλῶς παράλληλη ἐπαναφορά</p>
<p>Ἡ ἔρημος αὕτη γαλέρα τῇ ἐφαίνετο ὡς τάφος, ὃν εἶρε τέλος κατόπιν τοσοῦτων περιπλανήσεων ἐν τῷ κόσμῳ. Ἦτο ἡ τελευταία λέξις τῆς ἱστορίας της, τὸ σύμβολον τοῦτο τῆς ἐρημώσεως καὶ τῆς</p>	

<p>καταστροφῆς, ἦτο ἡ λύσις τοῦ αἰνίγματος ὅπερ εἶχε προτείνει αὐτῇ τὸ πεπρωμένον της. Ἦτο ἐκεῖ ὡς ἀπαίσιος εἰρωνεῖα τῆς τύχης της, ἦτο παγὶς συλλαβοῦσα αὐτὴν τέλος καὶ μὴ δυναμένη νὰ τὴν ἀφήσῃ νὰ φύγῃ.</p> <p><i>Β' μέρος κεφ. ΙΔ'</i></p>	
<p>Μὴ δυναμένη δὲ νὰ σκεφθῇ, μὴ τολμῶσα νὰ ἀντιμετωπίσῃ γενναίως τὴν θέσιν της, ἐβυθίσθη εἰς κατάστασιν, ἣτις ἦτο χείρων καὶ τῆς ἐγρηγόρσεως καὶ τοῦ ὕπνου, ἦτο μέσον τι μεταξὺ ὀνειροπολήσεως καὶ ἀποκαρώσεως.</p> <p><i>Β' μέρος κεφ. ΙΔ'</i></p>	<p>Ἡ επαναφορά του ἦτο πραγματώνεται ὡς επεξηγηματικὴ/ διασαφητικὴ (Νάκας, 2011, σελ. 76)</p>
<p>Ὁ Ἰωάννης Βενδίκης καὶ ὁ Μηνᾶς εἶχον καθίσει ἐπὶ βράχου τινὸς κατὰ τὴν παραλίαν, καὶ εἶδον τὴν φελούκαν, ἐν ἣ εὕρισκετο ἡ Αὐγούστα, προσεγγίσασαν εἰς τὴν ναυαρχίδα τοῦ κόμητος Σανούτου. Εἶδον τὴν γυναῖκα ταύτην ἀναβαίνουσαν τὴν κλίμακα καὶ γενομένην ἄφαντον ὀπισθεν τῶν ὑψηλῶν κωπαστῶν τῆς γαλέρας, καὶ εἶδον τὴν φελούκαν μετὰ τῶν δύο ναυτῶν ἀπομακρυνομένην καὶ ἐπιστρέφουσαν διὰ τῆς αὐτῆς καμπύλης ὁδοῦ, ὅπως ἐπανεῖλθῃ εἰς τὴν βρατσέραν, εἰς ἣν ἀνήκε.</p> <p><i>Β' μέρος κεφ. ΙΔ'</i></p>	<p>Επαναφορά του εἶδον συνδέει περιστατικά με ἀμεση διαδοχὴ μεταξύ τους (Νάκας σελ. 66)</p>
<p>Ἦ ἔρημος αὕτη γαλέρα τῇ ἐφαίνετο ὡς τάφος, ὃν εἶρε τέλος κατόπιν τοσοῦτων περιπλανήσεων ἐν τῷ κόσμῳ. Ἦτο ἡ τελευταία λέξις τῆς ἱστορίας της, τὸ σύμβολον τοῦτο τῆς ἐρημώσεως καὶ τῆς καταστροφῆς, ἦτο ἡ λύσις τοῦ αἰνίγματος ὅπερ εἶχε προτείνει αὐτῇ τὸ πεπρωμένον της. Ἦτο ἐκεῖ ὡς</p>	<p>Συνδυασμὸς ρηματικῆς επαναφοράς με ασύνδετο ὡς καταλογικὸ σχῆμα, ἀποτέλεσμα τοῦ ψυχολογικοῦ φόρτου τοῦ μυθιστορηματικοῦ ἥρωα (Νάκας, σελ. 68)</p>

<p>ἀπαίσιος εἰρωνεία τῆς τύχης της, ἦτο παγὶς συλλαβοῦσα αὐτὴν τέλος καὶ μὴ δυναμένη νὰ τὴν ἀφήσῃ νὰ φύγῃ.</p> <p><i>Β' μέρος κεφ. ΙΔ'</i></p>	
<p>Ἡ Αὐγούστα ἠρνήθη ἐπὶ μίαν στιγμὴν πᾶσαν φιλαυτίαν καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι, ἂν ἔμελλε νὰ χαθῆ ἔνταῦθα κατὰ τὴν νύκτα ταύτην, ἂν ἔμελλε νὰ εὕρῃ τὸν θάνατον, τοῦτο ἦτο ἐπὶ τέλους δικαιοσύνη ἀπὸ πολλοῦ καθυστεροῦσα.</p> <p><i>Β' μέρος κεφ. ΙΔ'</i></p>	<p>Συνδυασμός επαναφοράς και συνωνυμικής επανάληψης. ο συνωνυμικός όρος ως συντακτικό εξάρτημα (Νάκας, 2011, σελ 73)</p>
<p>Περιέφλεξαν τὴν χρυσοῦν της κόμην, περιέφλεξαν τὰς χειρὰς της, εἰσέδυσαν εἰς τὰς σάρκας της, καὶ μετέβαλον τὸ ὠραῖον τοῦτο σῶμα εἰς μέλαν καὶ καπνίζον ἐρείπιον ἐμπρησμοῦ.</p> <p><i>Β' μέρος κεφ. ΙΕ'</i></p>	
<p>Καὶ ἄμ' ἔπος ἄμ' ἔργον.</p> <p><i>Επίλογος</i></p>	

1.3.2. Σχολιασμός των αποτελεσμάτων της επαναφοράς.

Η επαναφορά αποτελεί ένα σχήμα λόγου που διατρέχει ολόκληρο το μυθιστόρημα «Οι Έμποροι των Εθνών». Η συχνότητα με την οποία εμφανίζεται την καθιστά ένα αδιαμφισβήτητο στοιχείο της ρητορικής και του ύφους του. Ο Παπαδιαμάντης χρησιμοποιεί την επαναφορά με ποικίλους τρόπους. Η επαναφορά που ξεχωρίζει σε συχνότητα εμφάνισης είναι η συντακτική. Ωστόσο, σημειώνονται αρκετές περιπτώσεις συνωνυμικής επαναφοράς.

Όσον αφορά τη συντακτική επαναφορά σημειώνεται χρήση τόσο ρημάτων, ουσιαστικών, επιθέτων και αντωνυμιών, όσο και διάφορων μορίων και προθέσεων. Συχνή είναι και η εμφάνιση λόγιων και αρχαιοτρόπων τύπων, η οποία επιβεβαιώνει

τη σύνδεση του συγγραφέα με την αρχαιοελληνική και την εκκλησιαστική γραμματεία [Δὲν ἠδύνατό τις νὰ διακρίνη **τίς** ἐκτύπα καὶ τίς ἔπιπτε, **τίς** ἐξέπεμπε κραυγὴν ὀδύνης καὶ τίς ὀλολυγμὸν ὀργῆς* Εἰς τὸν καιρὸν αὐτὸν δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὀριστικῶς ἂν ἀνήκωμεν **εἰς** τὸ κράτος τῶν Ρωμαίων, **εἰς** τὴν αὐθεντίαν τῶν Φράγκων ἢ **εἰς** τὴν πολιτείαν τῶν Βενετῶν* τέλος κατόπιν τοσοῦτων περιπλανήσεων ἐν τῷ κόσμῳ. **Ἦτο** ἡ τελευταία λέξις τῆς ἱστορίας της, τὸ σύμβολον τοῦτο τῆς ἐρημώσεως καὶ τῆς καταστροφῆς, **ἦτο** ἡ λύσις τοῦ αἰνίγματος ὅπερ εἶχε προτείνει αὐτῇ τὸ πεπρωμένον της. **Ἦτο** ἐκεῖ ὡς ἀπαίσιος εἰρωνεῖα τῆς τύχης της, **ἦτο** παρὶς συλλαβοῦσα αὐτὴν τέλος καὶ μὴ δυναμένη νὰ τὴν ἀφήσῃ νὰ φύγῃ].

Ἡ συνωνυμική επαναφορά καταγράφεται τουλάχιστον σε τέσσερις περιπτώσεις [**ἀπεπέμφθη** πτωχὸς μὲ κενὰς τὰς χεῖρας ἢ **ἀπεβλήθη** ξένος ζητῶν φιλοξενίαν] καὶ συνδυάζεται σε μερικές περιπτώσεις με παραλληλισμὸ των μελών [**κωφαίνων τὸν κρότον τῶν βημάτων του, βοβαίνων τὸν ἦχον τῆς ἀναπνοῆς του**]. Ωστόσο, περισσότερο συχνή εἶναι ἡ χρήση τῆς συντακτικῆς επαναφορᾶς σε συδυασμὸ με τὴ συνωνυμική επιφορά [**Καὶ ἔχω τόσην ζάλην, τόσην σκοτούραν εἰς τὴν κεφαλὴν μου* Ἦδύνατο νὰ ὑποστῇ τὰς ἐσχάτας συμφορὰς καὶ καταδιώξεις, καὶ νὰ μὴ καταβληθῇ. Ἦδύνατο νὰ ἐκτελέσῃ τὰς ὀμοτάτας ἀπανθρωπίας καὶ νὰ μὴ ἀποκάμῃ* Ὅστις δὲν προσέχει, παραπατεῖ, ὅστις ὑπερηφανεύεται, προσκρούει * νὰ μοὶ τὸν παραδώσῃς, νὰ μοὶ τὸν ἀφήσῃς εἰς τὰς χεῖράς μου.* τὸν ἀγαπῶ τοσοῦτον διαπύρως καὶ τοσοῦτον ἐμμανῶς]. Ὁ Παπαδιαμάντης ἐτσι δημιουργεῖ ασύνδετες (συχνότερα) σειρές, οἱ οποίες προσδίδουν ἔμφαση καὶ ένταση, ἐνῶ ενισχύουν παράλληλα τὴν ποιότητα τῆς ἀφηγηματικῆς ρητορικῆς του. Ἡ τελική επαναφορά (επιφορά) στους Εμπόρους τῶν Εθνῶν ἐμφανίζεται συχνότερα ὡς συνωνυμική, ἐνῶ ἡ συντακτικὴ επιφορά καταγράφεται μὴ ἑπὶ ἑκαστῆς ἐπιφορᾶς [Τὸ τιμόνι **γυρίζει**, ἢ πλώρη **γυρίζει**, ἢ πρύμνη **γυρίζει**. Μόνον τὸ κεφάλι τοῦ γερο-Γιάκωμου δὲν **γυρίζει**].**

Ἡ ποικιλία με τὴν ὁποία ἐμφανίζεται ἡ επαναφορά δὲν ἐξαντλεῖται στὴ συντακτικὴ, τὴ συνωνυμική καὶ τὸν συδυασμὸ αὐτῶν τῶν δύο. Στους Εμπόρους τῶν Εθνῶν καταγράφονται καὶ περιπτώσεις δύο ἄλλων εἰδῶν επαναφορᾶς. Στὰ ἀποσπάσματα [—Ὡς φαίνεται, ἔλεγε, δὲν τῆς ἐπερίσσευσεν ἄλλη τέχνη, διὰ νὰ μοὶ δώσῃ. Διότι **ἄλλη** ἔγινε μαστροπός, **ἄλλη** Ἡγουμένη, **ἄλλη** ἐταίρα, **ἄλλη** ἀρχόντισσα καὶ **ἄλλη** κλέπτρια· ἐμέ, τί ἄλλο ἠδύνατο νὰ μὲ κάμῃ ἢ νοσοκόμον διὰ τοὺς ἀρρώστους;* Ὑπῆρχε πρὸς τούτοις ἐν αὐτῇ **εἶς** Πατριάρχης ὀρθόδοξος, **ἕτερος** ἡμιορθόδοξος καὶ ἡμιλατῖνος, **ἕτερος** καθαρῶς παπιστής, καὶ τέταρτος ἐκ Βενετίας διοριζόμενος, ὁ Θωμᾶς Μοροζίνης] πραγματώνεται ἡ ἐπιμεριστικὴ επαναφορά, στὴν ὁποία εἶναι ἀπαραίτητη

η επανάληψη των ίδιων λεξικών μονάδων που φανερώνουν επιμερισμό. Ένα άλλο είδος επαναφοράς, το οποίο σε αυτήν την περίπτωση συνδυάζεται με τη συντακτική επαναφορά είναι η συνθετικοπαραγωγική επαναφορά, η οποία στη συγκεκριμένη περίπτωση πραγματώνεται ως προθηματική [*ἦτο φιλοχρήματος; ἦτο φιλόδοξος; Οὐδέτερον. ἦτο φιλόκαινος; ἦτο ρωμαντικός ἀφρικανός; Ἠγάπα τὸν περιπετειώδη καὶ τυχοδιωκτικὸν βίον; Ἴσως.*]. Η συνθετικοπαραγωγική επαναφορά καταγράφεται μία φορά μόνο στους Εμπόρους των Εθνών. Επίσης μία φορά καταγράφεται και η συνθετικοπαραγωγική συμπλοκή, η σύνθεση της αρχικής συνθετικοπαραγωγικής επαναφοράς με την τελική συνθετικοπαραγωγική επαναφορά- επιφορά [*Καὶ τῷ ὄντι, δὲν ἦτο μικρὸν πρᾶγμα τὸ νὰ μοι δώσης τὴν εὐκαιρίαν νὰ σουβλίσω τὸν ἄψαλτον ἐκεῖνον καὶ ἀμνημόνευτον Καρέτσιο*]. Ακόμα ένα είδος επαναφοράς που εμφανίζεται μία φορά είναι η επαναφορά «δύο με ένα», στην οποία διασπώνται και διχοτομούνται δύο ιδιότητες που ανήκουν σε ένα πρόσωπο [*Ἀγχόνη εἰς ὅλους τοὺς Βενετούς, ἀγχόνη εἰς ὅλους τοὺς εὐπατρίδας, ἂν ἀκουσθῆ ὅτι εὐπατρίδης καὶ Βενετὸς ἀπεφάσισε καὶ μετεμελήθη καὶ ὅτι εἶς Μαῦρος τὸν περιεφρόνησε*].

Εκτός από τα ποικίλα είδη επαναφορών που χρησιμοποιούνται στους Εμπόρους των Εθνών, είναι ενδεικτικό για τη ρητορική του Παπαδιαμάντη ο συνδυασμός της επαναφοράς με άλλα σχήματα λόγου. Η επαναφορά σε συνδυασμό με το ασύνδετο σχήμα πραγματώνεται σε πολλές από τις καταγραφές και προσδίδει στο λόγο ρυθμό [*Ἐπικατάρατος ἢ στέγη, ἥτις τὸν ἐστέγασεν, ἐπικατάρατος ἢ τράπεζα, εἰς ἣν ἐδεῖπνησεν, ἐπικατάρατος ἢ ἐστία, εἰς ἣν ἐθερμάνθη. Ποῦ θὰ τὸν ἐπανεύρω; Πῶς θὰ τὸν ἐκδικηθῶ; Μὲ φεύγει ὡς σκιά, ὡς ὄνειρον, ὡς φάντασμα* Μὴ δυναμένη δὲ νὰ σκεφθῆ, μὴ τολμῶσα νὰ ἀντιμετωπίσῃ γενναίως τὴν θέσιν της, ἐβυθίσθη εἰς κατάστασιν, ἥτις ἦτο χείρων καὶ τῆς ἐγρηγόρσεως καὶ τοῦ ὕπνου, ἦτο μέσον τι μεταξὺ ὄνειροπολήσεως καὶ ἀποκαρώσεως*]. Ένας επίσης συχνός συνδυασμός της επαναφοράς είναι ο συνδυασμός της με τη συνωνυμική παράταξη [*Νὰ εἶσαι ἀνήρ τιμῆος, ἀγαθός, ἄμεμπτος, νὰ ἀγαπᾷς περιπαθῶς γυναῖκά τινα, ἥτις νὰ εἶναι σύζυγός σου, νὰ τὴν νομίζῃς εὐτυχίαν σου, κόσμημά σου, θησαυρόν σου, καταφυγὴν σου, ἐλπίδα σου εἰς τοῦτον τὸν κόσμον*] και ιδιαίτερα με το κλιμακωτό σχημα [*Ἄλλ' ὁ νυγμὸς οὗτος εἶναι σπαραγμὸς διὰ τὴν καρδίαν τοῦ Ἰωάννου. Εἶναι σφαγή, εἶναι ἰὸς ἀσπίδος, εἶναι ζῆφος βαθύ, αἰχμηρόν, ἀπαίσιον* Ν' ἀφυπνισθῆς πρωίαν τινὰ ἐγκαταλελειμμένος, προδεδωμένος, κατησχυμμένος, κατάρρατος!*]. Ενδιαφέρον παρουσιάζει για ύφος του Παπαδιαμάντη ο συνδυασμός της επαναφοράς με το ομοιοτέλετο, που προσδίδει ποιητικότητα και προκαλεί συνειρμικές συνδέσεις με την εκκλησιαστική γραμματεία

και την υμνολογία [*Μέχρι τῆς ἡλικίας ταύτης εἶγε* περιέλθει *δεκάκις* τὴν Ἀνατολήν, *εἶγεν* ἐκστρατεύσει *ένδεκάκις*, *εἶγε* πολεμήσει *εἰκοσάκις*, *εἶγε* τραυματισθῆ *τρὶς* ἐπικινδύνως καὶ *όκτάκις* ἐλαφρώς, *εἶγεν* αἰχμαλωτισθῆ *δίς*].

Στους συνδυασμούς της επαναφοράς με άλλα σχήματα λόγου που καταγράφηκαν ἔστω και μία φορά ανήκουν: ο συνδυασμός της επαναφοράς με το πολυμορφικό σχήμα [*Τί* θὰ εἶπω πρὸς αὐτήν, *τί* θὰ τῆς εἶπητε, *ἀφοῦ δὲν σᾶς* γνωρίζει, *ἀφοῦ δὲν σᾶς* γνωρίζω, *ἀφοῦ δὲν* με γνωρίζετε;], η επαναφορά με το σχήμα ‘κατ’ ἄρσιν και θέσιν’ [*Δὲν εἶναι χορδαὶ κιθάρας*, ἢ δὲν εὐρέθη ἡ χεὶρ ἥτις θὰ ψάυση αὐτάς, καὶ τὸ πλήκτρον ὄπερ θὰ τὰς κρούσῃ. *Δὲν εἶναι χορδαὶ κιθάρας*, *εἶναι αἱ χορδαὶ τῆς καρδίας σας*]. η επαναφορά και το ετυμολογικό σχήμα [*Δὲν ὑπήρχον* ἔπιπλα, *δὲν ὑπήρχον* στρώματα. Πάντα εἶχον γίνει ἄφρατα. Ἐν φῶς ὑπήρχεν εὐτυχῶς, ἀλλὰ γύμνωσιν καὶ κενὸν ἐφώτιζε μόνον.], ο συνδυασμός της επαναφοράς με την επαναστροφή [*Νὰ εἶναι νῆα ὠραία*, *τρυφερά*, *πλήρης θελητήρων*, *νὰ εἶναι ὄλη χαρὰ καὶ δρόσος*, *ὄλη δρόσος καὶ ἐλπίς*]. ο συνδυασμός της επαναφοράς με την επαναδίπλωση [*Μὲ ποῖον* πρόσωπον θὰ παρουσιασθῶ ἐγὼ εἰς τὸν κόμητα; *Μὲ ποῖον* ὄμμα θ’ ἀτενίσω τὴν σημαίαν τοῦ Ἁγίου Μάρκου; Ἄλλ’ *ἔλεος*, *ἔλεος*, δι’ ἀγάπην Θεοῦ, θάρρος, *κτυπᾶτε*, *κτυπᾶτε*, *γενναιότης*, τέκνα μου, *καρδιά*, *ἀνδρεία*, *θάρρος*, *θάρρος!*]. και ο συνδυασμός της επαναφοράς με τη λεξική αντίθεση [*Μ’ ἐφόνευσεν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ εἰς τὴν θάλασσαν*, *εἰς τὴν Ἀνατολήν καὶ εἰς τὴν Δύσιν*, *εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ εἰς τὴν γῆν*. *Μ’ ἐφόνευσεν εἰς τὸν νῦν αἰῶνα καὶ εἰς τὸν μέλλοντα!*].

Από τις πιο ενδιαφέρουσες πτυχές του θέματος της επαναφοράς στους Εμπόρους των Εθνών, εκτός από την ποικιλομορφία των επαναφορών, είναι σε ποιες περιπτώσεις καταφεύγει ο Παπαδιαμάντης να τις χρησιμοποιήσει. Ἦδη μελετώντας κανείς τον πίνακα αντιλαμβάνεται πως η χρήση του κατανέμεται σε ολόκληρο σχεδόν το μυθιστόρημα. Ωστόσο, χαρακτηριστική είναι η χρήση της επαναφοράς σε επάλληλες ερωτήσεις συχνά ρητορικού χαρακτήρα, που σε μερικές περιπτώσεις παρουσιάζεται ως εσωτερικός μονόλογος που εκφράζει έντονη ψυχική σύγκρουση [*Δὲν προσέδραμεν εἰς τὴν πρώτην κροῦσιν τοῦ ρόπτρου*; *Δὲν* ἤνοιξε τὴν ὀρσοθύραν εἰς τὸν κύριόν της καὶ εἰς τὸν ξένον του; *Δὲν* ἐπανεκλείσεν αὐτὴν ἐπιμελῶς;* *Τί* ἔχω; ἔλεγε· *τί* πάσχω; *Τί* ἔπαθες Σανοῦτε; *Μήπως* μετανοεῖς; Ποῦ εἶναι ἡ σταθερὰ ἀπόφασις; *Τί* ἔγινεν ἡ φλογερὰ ἐπιθυμία; *Μήπως* εἶσαι γυνή, καὶ διστάζεις; Καὶ τώρα *τί* νὰ πράξω;* *Μήπως* παρεφρόνησα; *Μήπως* δὲν εἶμαι πλέον ἄνθρωπος; *Μήπως* μετεμορφώθην εἰς θηρίον;* *Δὲν ἦτο* καλύτερον *νὰ μὴ* ἐπανίδωσιν ἀλλήλους ποτέ, *δὲν ἦτο* αἰρετώτερον *νὰ μὴ* εἶχον ποτὲ ἰδεῖ ἀλλήλους; *Δὲν ἦτο* ἀνεκτότερον *νὰ* εἶχον ἤδη

ἀποθάνει, δὲν ἦτο εὐκτότερον νὰ μὴ εἶχον ποτὲ γεννηθῆ;* Τίς δύναται ν' ἀτενίσῃ πρὸς τοιαῦτα θεάματα, χωρὶς νὰ θαμβωθῆ τὰς ὄψεις; Τίς δύναται νὰ προσψαύσῃ τὴν λάβαν ταύτην, χωρὶς νὰ καῖ τὰς χεῖρας;].

Ιδιαίτερη μνεῖα ἀξίζει νὰ γίνῃ σε περιπτώσεις που ὁ Παπαδιαμάντης χρησιμοποιοῖ τὴν ἐπαναφορά ἐκτεταμένα καὶ ἐπάλληλα. Ἐτσι ξεχωρίζουν ἀποσπάσματα με χρῆση διπλῶν ἐπαναφορῶν, τριπλῶν ἐπαναφορῶν, καθὼς καὶ ἀποσπάσματα με ἐπαλληλία ἐπαναφορῶν σε συνδυασμό καὶ με ἄλλα σχήματα λόγου -πχ συχνός εἶναι ὁ συνδυασμός με τὴ συνωνυμικὴ παράταξη-, ὅπως ἔχουν ἀναλυθεῖ καὶ στὸν πίνακα. Οἱ περιπτώσεις αὐτές ἀποτελοῦν δείκτη ποιτικότητας τῆς ἀφηγηματικῆς ρητορικῆς τοῦ Παπαδιαμάντη. Χαρακτηριστικὴ περίπτωση ἀποτελεῖ ὁ παραληρηματικὸς μόνολογος τοῦ Ἰωάννη Μούχρα κατὰ τὴ διάρκεια που βρίσκεται τραυματισμένος καὶ ἄρρωστος: —*Ἦθελα νὰ τοῦ ἐμπήξω τὴν μάχαιράν μου εἰς τὴν καρδίαν του, ἐπανάλαβε καὶ πάλιν ὁ πυρέσσων. Ἄλλ' ἐκεῖνος μοῦ ἐβύθισε τὸ γιαταγάνι εἰς τὸ στήθος, εἰς τὴν κεφαλὴν, εἰς τὸ σῶμα καὶ εἰς τὴν ψυχὴν. **Μ'** ἐφόνευσεν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ εἰς τὴν θάλασσαν, εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὴν Δύσιν, εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ εἰς τὴν γῆν. **Μ'** ἐφόνευσεν εἰς τὸν νῦν αἰῶνα καὶ εἰς τὸν μέλλοντα!*

—*ὦ, ὁ ἄνθρωπος! Ὁ ἄνθρωπος οὗτος εἶναι τέρας ἔχον ὀκτὼ κεφαλὰς καὶ κέρατα δέκα! Ἐπὶ ὀκτὼ ἔτη, ὀκτὼ μακρὰ ἔτη, **τὸν ἐζήτουν** ἀπὸ τῆς Βενετίας μέχρι τῆς Κωνσταντινουπόλεως. **Τὸν ἐζήτουν** εἰς τὴν φωλεάν του καὶ εἰς τὴν τρώγλην του, εἰς τὴν μάνδραν του καὶ εἰς τὸ σφαγεῖόν του! Ἀλλὰ δὲν τὸν εὔρον, δὲν τὸν εὔρον διὰ νὰ τὸν φονεύσω. Τὸν εὔρον, ἀλλὰ μ' ἐφόνευσε. **Μ'** ἐφόνευσε καὶ αἱ πληγαὶ του ἔσχισαν βαθέως τὸ στήθος μου. Ἄχ, δὲν μοὶ πονεῖ τόσον ἡ μάχαιριά του, ὅσον μοὶ ἐπόνεσε ἡ κατάρατος ἐκείνη προδοσία του. Μοὶ ἤρπασε τὸν θησαυρόν μου, τὴν τιμὴν μου, τὴν εὐτυχίαν μου! **Ἐπικατάρατος** νὰ εἶναι ἡ νύξ, καθ' ἣν ἐπρόσφερα εἰς τὸν Βενετὸν τὴν φιλοξενίαν μου. **Ἐπικατάρατος** ἡ στέγη, ἣτις τὸν ἐστέγασεν, **ἐπικατάρατος** ἡ τράπεζα, εἰς ἣν ἐδείπνησεν, **ἐπικατάρατος** ἡ ἐστία, εἰς ἣν ἐθερμάνθη. Ποῦ θὰ τὸν ἐπανεύρω; Πῶς θὰ τὸν ἐκδικηθῶ; Μὲ φεύγει ὡς σκιά, ὡς ὄνειρον, ὡς φάντασμα. Ἰδοῦ, ἰδοῦ αὐτός. **Ἦλθε** πάλιν. **Ἦλθε** καὶ με ἐμπαίζει. Γελᾷ με τοὺς ὀδόντας του. **Ἰδοῦ**, πάλιν φεύγει! Ἀλλὰ θὰ σὲ συλλάβω, Βενετέ!*

1.4. Η συνωνυμική παράταξη στους Εμπόρους των Εθνών

1.4.1. Συγκεντρωτικές καταγραφές της συνωνυμικής παράταξης.

<p>Ἐν τινι παρεκκλησίῳ τῆς ἐν... Μονῆς ὕπῆρχε κιβώτιόν τι <u>παλαιὸν καὶ</u> σεσαθρωμένον, πλήρες ἐφθαθμένων βιβλίων. [Πρόλογος]</p>	<p>Διμελής συνδετική σειρά</p>
<p>Ἄλλως δέ, ἦτο φιλόξενος καὶ εὐπροσήγορος πρὸς πάντας. [Πρόλογος κεφ. Α΄]</p>	<p>Διμελής συνδετική σειρά συναφών επιθέτων</p>
<p>Ἀπέμαθε δὲ τὸ νὰ γογγύζη ἢ νὰ μεμψιμοιρῆ κατ' αὐτοῦ. [Πρόλογος κεφ. Α΄]</p>	<p>Διμελής συνδετική σειρά συνωνύμων ρημάτων</p>
<p>πρῶτος τῶν ἀνδρῶν τούτων, ὕψηλός καὶ μεγαλοπρεπῆς νέος [Πρόλογος κεφ. Β΄]</p>	<p>Διμελής συνδετική σειρά συνώνυμων επιθέτων</p>
<p>Τοῖς ἔδωκε ξίφη, πελέκεις, γιαταγάνια, καὶ ὀπλισθέντες ἀνέβησαν δρομαῖοι. [Πρόλογος κεφ. Γ΄]</p>	<p>Τριμελής ασύνδετη σειρά Παρασυνώνυμων ουσιαστικῶν</p>
<p>Ἦκουσα πολλάκις νὰ ὀμιλῶσι περὶ ὑμῶν, ὡς περὶ ἀνδρείου καὶ εὐγενοῦς πολεμιστοῦ. [Πρόλογος, κεφ. Γ΄]</p>	<p>Διμελής συνδετική σειρά Συναφών επιθέτων</p>
<p>Ἡ ἔπαυλις τοῦ Μούχρα ἔκειτο ἐπὶ μεγαλοπρεποῦς καὶ γραφικῆς παραλίας. [Πρόλογος, κεφ. Δ΄]</p>	<p>Διμελής συνδετική σειρά επιθέτων</p>
<p>ἡ παράδοσις αὕτη ἦτο μωρῶν καὶ δεισιδαιμόνων ἀνθρώπων</p>	<p>Διμελής συνδετική σειρά επιθέτων</p>

κατασκεύασμα· [Πρόλογος, κεφ. Δ']	
Ἡ Σεντίνα ἦτο <u>ὕψηλῃ</u> <u>καὶ</u> <u>ὀστεώδης</u> <u>κόρη</u> τριάκοντα καὶ ὀκτὼ ἐτῶν, <u>πελιδνὴ</u> <u>καὶ</u> ἀντιπαθητικὴ [Πρόλογος, κεφ. Δ']	Επάλληλες διμελείς συνδετικές σειρές συναφῶν επιθετῶν
Θέλετε νὰ εἴπητε πῶς ἀνέβην ἐδῶ ἀπρεπῶς <u>καὶ</u> παραώρως. [Πρόλογος, κεφ. Δ']	Διμελής συνδετικὴ σειρά επιρρημάτων
Ἡ Αὐγούστα ἀπήντησε μετρίως <u>καὶ</u> σοβαρῶς [Πρόλογος κεφ. ΣΤ']	Διμελής συνδετικὴ σειρά επιρρημάτων
Καὶ ἔχω <u>τόσην</u> ζάλην , <u>τόσην</u> σκοτούραν εἰς τὴν κεφαλὴν μου. [Πρόλογος κεφ. ΣΤ']	Συνδυασμός με συντακτικὴ ἐπιαναφορὰ τοῦ <u>τόσην</u> .
Ἡ κυανὴ θάλασσα μειδιῶσα <u>καὶ</u> παίζουσα ἐνίστε ἐπὶ τῶν βράχων παρὰ τὸν αἰγιαλόν, μυστηριώδης , βαθεῖα <u>καὶ</u> ἀκαταμέτρητος ἐν τῷ πελάγει. [Πρόλογος κεφ. ΣΤ']	Επαλληλία διμελοῦς καὶ τριμελοῦς σειράς χωρὶς ἐξάρτηση. μειδιῶσα <u>καὶ</u> παίζουσα : διμελής συνδετικὴ σειρά μετοχῆς μυστηριώδης , βαθεῖα <u>καὶ</u> ἀκαταμέτρητος : τριμελής καὶ ὄχι, συνδετικὴ σειρά επιθετῶν
Ἡ γραῖα Μανὼ ἤλθε χωλαίνουσα <u>καὶ</u> γογγύζουσα. [Πρόλογος κεφ. ΣΤ']	Διμελής συνδετικὴ σειρά συναφῶν μετοχῶν

<p>καὶ ἔχω μεγάλην ταραχὴν καὶ φουρτούναν εἰς τὸ κεφάλι μου</p> <p>[Πρόλογος κεφ. ΣΤ']</p>	<p>Διμελής συνδετική σειρά ουσιαστικών</p>
<p>ὥστε δὲν ἔχουσι νὰ φοβηθῶσι πλέον οὔτε κώνωπας, οὔτε κορέους</p> <p>[Πρόλογος κεφ. Ζ']</p>	<p>Συνδυασμός με επαναφορά Διμελής σειρά παρασυνωνύμων ουσιαστικών.</p>
<p>τὰ ὄργια του κατ' οὐδὲν ἦσαν ἥττονα τῆς τόλμης του καὶ τῆς θρασύτητος.</p> <p>[Πρόλογος κεφ. Η']</p>	<p>Διμελής συνδετική σειρά ουσιαστικών</p>
<p>Οἱ ἀθῶοι οὗτοι ἄνθρωποι ἐκοιμῶντο πυκνὸν καὶ βαρύσκιον ὕπνον.</p> <p>[Πρόλογος κεφ. Η']</p>	<p>Διμελής συνδετική σειρά επιθέτων</p>
<p>Εἶχεν οὕτως εἰπεῖν σκιερόν τι καὶ λυκαυγὲς προαίσθημα ἐν τῇ καρδίᾳ·</p> <p>[Πρόλογος κεφ. Η']</p>	<p>Διμελής συνδετική σειρά επιθέτων</p>
<p>Ὁ Μᾶρκος Σανοῦτος καθ' ὅλην ταύτην τὴν σκηνὴν ἴστατο ἀκίνητος, ἄφωνος, ἀτενής, βλέπων τὰ ἀποτελέσματα τοῦ ναρκωτικοῦ του.</p> <p>[Πρόλογος κεφ.η']</p>	<p>Τριμελής ασύνδετη σειρά συναφών επιθέτων (συνδυασμός με παραγωγική επαναφορά)</p>
<p>νὰ εἶναι πλούσιος, εὐγενής, ἰσχυρός, ἀνδρεῖος, ἐπιφανής·</p> <p>[Α' μέρος κεφ. Α']</p>	<p>Πολυμελής ασύνδετη σειρά συναφών επιθέτων</p>
<p>Δὲν ἤξεύρω· ἀνία, ἀκηδία, νάρκη, ἀπομόρανσις·</p>	<p>Πολυμελής ασύνδετη σειρά ουσιαστικών με νοηματική και αύξουσα κλιμάκωση</p>

[Α' μέρος κεφ. Α']	
ἦτο ὑψηλή, ἰσχνή, ξανθή καὶ μελανείμων.	Πολυμελής συνδετικής σειρά συναφών επιθέτων
[Α' μέρος κεφ. Β']	
Πανταχοῦ ὄμιλοι, φωναὶ καὶ <u>συνδιαλέξεις</u> .	Τριμελής συνδετική σειρά ουσιαστικών.
[Α' μέρος κεφ. Γ']	
Ὁ Πέτρος Ζιάννης ἦτο ἀνὴρ πενήκοντα καὶ πέντε ἐτῶν, <u>ροδόχρους καὶ εὖρωστος</u> .	Διμελής συνδετική σειρά επιθέτων
[Α' μέρος κεφ. Γ']	
Ἐφαίνετο δὲ διανοούμενός τι <u>ὑποπτον καὶ ζοφερόν</u> .	Διμελής συνδετική σειρά επιθέτων
[Α' μέρος κεφ. Δ']	
Ὁ Σανούτος <u>παλαίων καὶ ἀμονόμενος</u> ἀδιακόπως.	Διμελής συνδετική σειρά μετοχών
[Α' μέρος κεφ. Δ']	
Ἐφώτιζε τὸν ἄνθρωπον τοῦτον <u>γυμνόν, αἰμοσταγῆ καὶ φρικώδη</u> .	Τριμελής και όχι, συνδετική σειρά επιθέτων
[Α' μέρος κεφ. Ε']	
Μετὰ μίαν ἑβδομάδα ἀπὸ τῶν γεγονότων, ἄτινα διηγήθημεν, <u>ἄσματα, ὀρχήσεις καὶ μουσικὰ ὄργανα</u> ἠκούοντο καθ' ὅλην τὴν νύκτα ἐν τῷ μεγάρῳ τοῦ κόμητος Σανούτου.	Τριμελής συνδετική σειρά παρασυνωνύμων ουσιαστικών
[Α' μέρος κεφ. ΣΤ']	

<p>Ὁ Μαῦρος ἐκοίταξε μὲ <u>φιλύποπτον</u> <u>καὶ</u> <u>βολιδοσκοπικὸν</u> βλέμμα τὸν ἄνθρωπον τοῦτον·</p> <p>[A' μέρος κεφ. Z']</p>	<p>Διμελῆς συνδετική σειρά επιθέτων.</p>
<p>Ἦτο πτώμα ἀνθρώπου <u>δύσμορφον</u>, <u>ἀγνώριστον</u> <u>καὶ</u> <u>σεσηπός</u>...</p> <p>[A' μέρος κεφ. Z']</p>	<p>Τριμελῆς και όχι, συνδετική σειρά επιθέτων</p>
<p>Ὅσον διὰ τὸν Σκιάχτην, ἐξέπεμψε <u>ταχύ</u> <u>καὶ</u> <u>ἀστραπιαῖον</u> βλέμμα.</p> <p>[A' μέρος κεφ. Z']</p>	<p>Διμελῆς συνδετική σειρά επιθέτων</p>
<p>Ἀπερίγραπτος ὑπῆρξεν ἡ <u>κατάπληξις</u> <u>καὶ</u> ὁ <u>τρόμος</u> τῶν ἐν τῇ αἰθούσῃ <u>ἄδουσῶν</u> <u>καὶ</u> <u>κινουσῶν</u> τὰ σκέλη γυναικῶν, ὅτε εἶδον τὸ πτώμα ἐκεῖνο τὸ <u>ἡμίβρωτον</u> <u>καὶ</u> <u>ὀδωδός</u> εἰσφερόμενον εἰς τὴν αἴθουσαν.</p> <p>[A' μέρος κεφ. Z']</p>	<p>Επαλληλία τριῶν παρατακτικῶν σειρῶν χωρὶς εξαρτησι μεταξὺ τους.</p> <p>ἡ <u>κατάπληξις</u> <u>καὶ</u> ὁ <u>τρόμος</u>: διμελῆς συνδετική σειρά ουσιαστικῶν</p> <p><u>ἄδουσῶν</u> <u>καὶ</u> <u>κινουσῶν</u>: διμελῆς συνδετική σειρά συναφῶν μετοχῶν</p> <p><u>ἡμίβρωτον</u> <u>καὶ</u> <u>ὀδωδός</u>: διμελῆς συνδετικῆς σειρά συναφῶν επιθέτων</p>
<p>ἔφθασε <u>τρέχων</u> <u>καὶ</u> <u>σκιρτῶν</u></p> <p>[A' μέρος κεφ. Z']</p>	<p>Διμελῆς συνδετική σειρά μετοχῶν (ομοιοτελευτό)</p>
<p>— Δὲν ἀγαπᾶτε, κυρίαί, τὰς ἀντιθέσεις; ἐπανελάβεν· ἰδοῦ, ὅ,τι ἠδυνάμην, σᾶς προσέφερα ταύτην τὴν ἐσπέραν· <u>γεῦμα</u>, <u>οἶνους</u>, <u>ἄσματα</u>, <u>μουσικήν</u>, <u>παιδιάς</u>, <u>θωπείας</u>, <u>ἐν πτώμα</u> <u>καὶ</u> <u>μίαν ἱστορίαν</u>.</p> <p>[A' μέρος κεφ. Z']</p>	<p>Πολυμελῆς και όχι, συνδετική σειρά παρασυνωνύμων ουσιαστικῶν</p>
<p>Ἦτο δὲ ὄλως <u>ἀπαίσιον</u> <u>καὶ</u> <u>ἀντιπαθές</u></p>	

<p>θέαμα [Α' μέρος κεφ. Ζ']</p>	<p>Διμελής συνδετική σειρά επιθέτων</p>
<p>Ἡσθάνθη οὗτος πόνον, ὠχρίασε, συνέσφιγξε τοὺς ὀδόντας <u>καὶ ἀφῆκεν ὑπόκωφον κραυγῆν.</u> Ἐκλονίσθη, ὠλίσθησε <u>καὶ ἔμελλε</u> νὰ πέση. [Α' μέρος κεφ. Ζ']</p>	<p>Επάλληλια δύο παρατακτικῶν σειρῶν με νοηματική και αύξουσα κλιμάκωση. Ἡσθάνθη οὗτος πόνον, ὠχρίασε, συνέσφιγξε τοὺς ὀδόντας <u>καὶ ἀφῆκεν ὑπόκωφον κραυγῆν:</u> πολυμελή και όχι, συνδετική σειρά ρημάτων. Ἐκλονίσθη, ὠλίσθησε <u>καὶ ἔμελλε</u> νὰ πέση: τριμελής συνδετική σειρά ρημάτων.</p>
<p>Μοὶ ἤρπασε τὸν θησαυρόν μου, τὴν τιμῆν μου, τὴν εὐτυχίαν μου. [Α' μέρος κεφ. Η']</p>	<p>Τριμελής ασύνδετη σειρά συναφῶν ουσιαστικῶν.</p>
<p>Μὲ φεύγει ὡς σκιά, ὡς ὄνειρον, ὡς φάντασμα. [Α' μέρος κεφ. Η']</p>	<p>Τριμελής ασύνδετη σειρά ουσιαστικῶν σε συνδυασμό με την επαναφορά του ὡς.</p>
<p>Καὶ ἀναπηδήσας με βίαιον <u>καὶ σφοδρὸν</u> κίνημα ἐπὶ τῆς στρωμνῆς [Α' μέρος κεφ. Η']</p>	<p>Διμελής συνδετική σειρά επιθέτων</p>
<p>Εἶχεν ἀντιμετωπίσει εἰκοσάκις, κατὰ τὸ μακρὸν κομβοσχοίνιον τῶν ἐτῶν τῆς ἡλικίας της, τὴν λώβην, τὴν πανώλη <u>καὶ τὴν εὐλογιάν</u>, εἶχε νοσηλεύσει τυφικούς, χολερικούς <u>καὶ ὄστρακιῶντας.</u> [Α' μέρος κεφ. Η']</p>	<p>Επαλληλία δυο παρατακτικῶν σειρῶν χωρίς εξάρτηση. τὴν λώβην, τὴν πανώλη <u>καὶ τὴν εὐλογιάν:</u> τριμελής συνδετική σειρά παρασυνωνύμων ουσιαστικῶν. τυφικούς, χολερικούς <u>καὶ ὄστρακιῶντας:</u> τριμελής συνδετική σειρά παρασυνωνύμων ουσιαστικῶν.</p>
<p>Ἡ καλλονὴ της εἶχεν ὠχρόν τι <u>καὶ</u></p>	

<p><i>ἀσθενικόν, ὅπερ διηγεῖτο βασάνους <u>καὶ</u> μαρτύρια. Τὸ μέτωπόν της ἦτο, ὡς στεφάνη ἀγίου, ὠχρὸν <u>καὶ</u> κτανόφλεβον περὶ τοὺς κροτάφους.</i></p> <p>[B' μέρος κεφ. Α']</p>	<p>Επαλληλία τριῶν παρατακτικῶν σειρῶν.</p> <p>ὠχρὸν <u>τι</u> <u>καὶ</u> ἀσθενικόν: διμελῆς συνδετική σειρά επιθέτων</p> <p>βασάνους <u>καὶ</u> μαρτύρια: διμελῆς συνδετική σειρά ουσιαστικῶν</p> <p>ὠχρὸν <u>καὶ</u> κτανόφλεβον : διμελῆς συνδετική σειρά επιθέτων</p>
<p><i>Διότι αὐτὸς μὲ ἤρπασεν ἐνδοὺς εἰς <u>μέθην</u> παροδικήν, εἰς <u>πάθος</u> <u>—</u> [βίαιον καὶ τυραννικόν]. Ἐνῶ ἐγώ, οἴμοι! ἠπάτων ἐμαυτὴν καὶ τοὺς πάντας. Διότι ὑπεκρινόμεν θλίμιν βαθεῖαν καὶ ἡ καρδία μου ἐν παραβύστῳ ἔχαιρε <u>καὶ</u> ἐμεθύσκετο ἐξ ἀγαλλιάσεως ἐρωτικῆς.</i></p> <p>[B' μέρος κεφ. Α']</p>	<p>Επαλληλία σε ἀπόσταση τριῶν παρατακτικῶν σειρῶν.</p> <p><u>εἰς μέθην</u>, <u>εἰς πάθος</u> : διμελῆς ασύνδετη σειρά ουσιαστικῶν σε συνδυασμὸ με την επαναφορά.</p> <p>[βίαιον καὶ τυραννικόν]: διμελῆς συνδετική σειρά επιθέτων σε εγκλειστική υπόταξη.</p> <p>ἔχαιρε <u>καὶ</u> ἐμεθύσκετο: διμελῆς συνδετική σειρά ρημάτων</p>
<p><i>Νόμιζέ με ὡς μεθύουσαν καὶ παραληροῦσαν.</i></p> <p>[B' μέρος κεφ. Α']</p>	<p>Διμελῆς συνδετική σειρά μετοχῶν</p>
<p><i>τὸν ἀγαπῶ <u>τοσοῦτον</u> διαπύρως καὶ <u>τοσοῦτον</u> ἐμμανῶς</i></p> <p>[B' μέρος κεφ. Α']</p>	<p>Διμελῆς συνδετική σειρά επιρρημάτων σε συνδυασμὸ με την επαναφορά.</p>
<p><i>Ἀλλὰ τίς ἐξ αὐτῶν ἔκαμέ ποτε τὰς φοβερὰς <u>καὶ</u> ἀπιστεύτους ὁμολογίας τῆς γυναικὸς ταύτης.</i></p> <p>[B' μέρος κεφ. Α']</p>	<p>Διμελῆς συνδετική σειρά επιθέτων.</p>
<p><i>ἀλλὰ μετ' ἀληθοῦς <u>καὶ</u> ἀνοποκρίτου</i></p>	

<p>είλικρινείας</p> <p>[B' μέρος κεφ. A']</p>	<p>Διμελής συνδετική σειρά επιθέτων.</p>
<p>ἀκολουθουμένη ὑπ' ἀνδρὸς ὕψηλοῦ, δυσμόρφου, ἀντιπαθοῦς καὶ ἀδεξίου</p> <p>[B' μέρος κεφ. B']</p>	<p>Πολυμελής συνδετική σειρά συναφών επιθέτων.</p>
<p>Τὸ βλέμμα της δὲ ἔπεσε βαθύ, ἐρευνητικὸν καὶ διαμπερὲς ἐπὶ τῆς μοναχῆς τῆς κληνῆρους.</p> <p>[B' μέρος κεφ. B']</p>	<p>Τριμελής συνδετική σειρά επιθέτων.</p>
<p>Νὰ γίνῃ ἀσκήτρια, ἐρημίτις, νυκτερίς, κουκουβάγια.</p> <p>[B' μέρος κεφ. B']</p>	<p>Πολυμελής ασύνδετη σειρά συναφών ουσιαστικῶν με νοηματική και αύξουσα κλιμάκωση. Οι ὅροι εἶναι συνώνυμοι ἀνά δύο (ἀσκήτρια-ἐρημίτις, νυκτερίς-κουκουβάγια).</p>
<p>Νὰ καταδικάσῃ αὐτὴ ἑαυτὴν εἰς <u>ἰσόβιον ἀγωνίαν</u>, εἰς <u>βραδὺ ψυχορράγημα</u>, εἰς <u>ὑστερικὸν θάνατον</u></p> <p>[B' μέρος κεφ. B']</p>	<p>Διπλό συνωνυμικό σε συνδυασμό με την επαναφορά και νοηματική και αύξουσα κλιμάκωση.</p>
<p>Ἦλθε μέχρι τῆς θύρας τοῦ κελλίου καὶ ἐστάθη ἐπὶ στιγμᾶς τινας θεωροῦσα τὴν ἀγρίαν ἐκείνην τοποθεσίαν, τὴν περιβαλλομένην πανταχόθεν ὑπὸ φαράγγων, δρυμῶν καὶ ἀπορρώγων βράχων, καὶ τελευτῶσαν εἰς τὸ αἰωνίως</p>	<p>Επαλληλία τριῶν παρατακτικῶν σειρῶν σε ἀπόσταση χωρίς εξάρτηση.</p>

<p><i>κυανοῶν καὶ ἄπειρον τοῦ πελάγους. Πέραν δὲ καὶ εἰς βάθος ἀμέτρου ἀποστάσεως ἐφαίνοντο νῆσοί τινες νεφελοειδεῖς καὶ ἀτμιζόμεναι εἰς τὸ βλέμμα, καὶ τέλος τὰ ὑψητενῆ ὄρη τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀπέφραττον τὴν περαιτέρω θέαν.</i></p> <p>[B' μέρος κεφ. B']</p>	
<p><i>Αὕτη δέ, ἡ δύστηνος, ἀκούσασα τὸ ὄνομα ἐκεῖνο, ἠσθάνθη ἠλεκτρικὸν τιναγμόν, ἠρρυθρίασεν, ὠχρίασε καὶ μικροῦ δεῖν θὰ ἐλιποθύμει.</i></p> <p>[B' μέρος κεφ. B']</p>	<p>Πολυμελής συνδετική σειρά ρημάτων με νοηματική και αύξουσα κλιμάκωση</p>
<p><i>εἰς ἄνθρωπον προδοθέντα, ἐγκαταλειφθέντα καὶ γηράσαντα</i></p> <p>[B' μέρος κεφ. Γ']</p>	<p>Τριμελής και όχι, συνδετική σειρά επιθέτων</p>
<p><i>Νὰ εἶσαι ἀνὴρ τίμιος, ἀγαθός, ἄμεμπτος, γὰ ἀγαπᾶς περιπαθῶς γυναικᾶ τινα, ἥτις νὰ εἶναι σύζυγός σου, γὰ τὴν νομίζεις εὐτυχίαν σου, κόσμημά σου, θησαυρόν σου, καταφυγὴν σου, ἐλπίδα σου εἰς τοῦτον τὸν κόσμον!</i></p> <p>[B' μέρος κεφ. Γ']</p>	<p>Επαλληλία δυο παρατακτικῶν σειρῶν χωρὶς ἐξάρτηση σε συνδυασμό με τὴν ἐπαναφορά του να.</p> <p>τίμιος, ἀγαθός, ἄμεμπτος: τριμελής ασύνδετη σειρά επιθέτων</p> <p>εὐτυχίαν σου, κόσμημά σου, θησαυρόν σου, καταφυγὴν σου, ἐλπίδα σου: πολυμελής ασύνδετη σειρά συναφῶν ουσιαστικῶν, τα οποία ἀνά δύο εἶναι συνώνυμα.</p>

<p><i>Ν' άφουπνισθῆς πρωίαν τινά έγκαταλελειμμένος, προδεδομένος, κατησχυμένος, κατάρατος!</i></p> <p><i>[Β' μέρος κεφ. Γ']</i></p>	<p>Πολυμελής ασύνδετη σειρά με νοηματική και αύξουσα κλιμάκωση.</p>
<p><i>Ἡ ὄλη αὕτη εἶναι ζῶν πῦρ, σχηματίζεται, [σαρκοῦται καὶ έμψυχοῦται], [κινεῖται καὶ έμπνέεται], λαμβάνει φωνήν και φαίνεται κραυγάζουσα</i></p> <p><i>[Β' μέρος κεφ. Γ']</i></p>	<p>Επαλληλία δύο παρατακτικών σειρών χωρίς εξάρτηση μεταξύ τους. Διμελείς συνδετικές σειρές ρημάτων.</p>
<p><i>Άς έπιπροσθῶσιν αὐται πᾶσαι άμάρτυρον καὶ άνομολόγητον δυστυχίαν.</i></p> <p><i>[Β' μέρος κεφ. Γ']</i></p>	<p>Διμελής συνδετική σειρά επιθέτων.</p>
<p><i>,ώς εἰς βαθὸν καὶ άπύθμενον φρέαρ</i></p> <p><i>[Β' μέρος κεφ. Γ']</i></p>	<p>Διμελής συνδετική σειρά επιθέτων.</p>
<p><i>Έσκέπτετο δέ καθ' έαυτὸν περι τῆς παραδόξου ήρεμίας και γαλήνης, έν ἧ εὔρε τον Ιωάννην Βενδίκην, ὅτε έπανήλθε πρὸς αὐτὸν έκ τῆς προηγουμένης άποστολῆς του. Έφαινετο ὅτι μυστηριώδης τις παραμυθία, ὅτι αὔρα τις θωπευτική και μειλίχιος, εἶχεν έπισκεφθῆ αὐτόν</i></p> <p><i>[Β' μέρος κεφ. Δ']</i></p>	<p>Επαλληλία δυο παρατακτικών σειρών σε απόσταση χωρίς εξάρτηση. Διμελείς συνδετικές σειρές ουσιαστικών και επιθέτων αντίστοιχα.</p>
<p><i>μέ έξεταστικὸν και φιλόποπτον βλέμμα.</i></p> <p><i>[Β' μέρος κεφ. Δ']</i></p>	<p>Διμελής συνδετική σειρά επιθέτων</p>

<p><i>Ἄλλ' ὄνομα, ψιθορισμός, λέξις σκιά, ἦχος, κνίσμα ὠτός, κροῦσμα ἀέρος; [B' μέρος κεφ. Δ']</i></p>	<p>Πολυμελής ασύνδετη σειρά συναφών ουσιαστικών με νοηματική και φθίνουσα κλιμάκωση.</p>
<p><i>Εἶναι σφαγή, εἶναι ἰὸς ἀσπίδος, εἶναι ξίφος [βαθύ, αἰχμηρόν, ἀπαίσιον]. [B' μέρος κεφ. Δ']</i></p>	<p>Επαλληλία δυο παρατακτικών σειρών, η δεύτερη σε εγκλειστική υπόταξη. Εσωτερική-νοηματική και εξωτερική συλλαβική και συντακτική κλιμάκωση.</p>
<p><i>Διενοεῖτο ταῦτα ὑπούλως, βυθίως, βαραθροδῶς. [B' μέρος κεφ. Δ']</i></p>	<p>Τριμελής ασύνδετη σειρά επιρρημάτων με εσωτερική- νοηματική και εξωτερική- συλλαβική κλιμάκωση.</p>
<p><i>Αἱ χεῖρες των ἑπαλλον τὰ ἐγχειρίδια μανικῶς, σπασμωδικῶς, ἀκαμάτως. Τὰ πρόσωπα αὐτῶν κάθιδρα, ἐναγωνίως ἀσθμαίνοντες, πλήττοντες, πληττόμενοι, καθημαγμένοι. [B' μέρος κεφ. Δ']</i></p>	<p>Επαλληλία δυο παρατακτικών σειρών χωρίς εξάρτηση. μανικῶς, σπασμωδικῶς, ἀκαμάτως: τριμελής ασύνδετη σειρά επιρρημάτων ἀσθμαίνοντες, πλήττοντες, πληττόμενοι, καθημαγμένοι: πολυμελής ασύνδετη σειρά μετοχών</p>
<p><i>Ἄλλ' αἱ παρακλήσεις αὐτῆς οὐδ' ἠκούοντο ἐν μέσῳ τοῦ τηλικούτου πατάγου, τῆς συγχύσεως καὶ τῆς ταραχῆς. Ξίφη, βραχίονες, κῶπαι, κεφαλαί, κάμακες, στήθη, φιάλαι, τράπεζαι, σκίμποδες, κρότοι, δοῦποι, οἰμωγαί, ἀραί, βλασφημιαί, ἀναθέματα, κραυγαί [λύσης καὶ ἀγωνίας], ἐξ ὧν διεκρίνοντο μόνον ἡ λέξις, αὐτόνομοι! καὶ ἡ λέξις κτυπᾶτε!</i></p>	<p>Επαλληλία πέντε παρατακτικών σειρών. Μετά από μια τριμελή συνδετική σειρά ουσιαστικών, ακολουθεῖ μια πολυμελής ασύνδετη σειρά συναφών ὀρων, μετά μια διμελής ασύνδετη σειρά ουσιαστικών, ἔπειτα μια πολυμελής ασύνδετη σειρά ουσιαστικών στην οποία εγκιβωτίζεται μια διμελής συνδετική σειρά ουσιαστικών.</p>

[B' μέρος κεφ. Δ']	
<p>Ἄλλ' αἱ στιγμαὶ αὐταὶ ὑπεχώρουν εἰς τὴν ἀγωνίαν, εἰς τὴν λύσσαν, εἰς τὴν παραφροσύνην.</p> <p>[B' μέρος κεφ. ΣΤ']</p>	<p>Τριμελής ασύνδετη σειρά ουσιαστικών με αυξουσα και νοηματική κλιμάκωση σε συνδυασμό με την επαναφορά.</p>
<p>Ἦσθάνετο ἀποστροφὴν καὶ ἀντιπάθειαν πρὸς αὐτάς.</p> <p>[B' μέρος κεφ. ΣΤ']</p>	<p>Διμελής συνδετική σειρά ουσιαστικών</p>
<p>Ἄλλ' ἤδη τὸ ἄγνωστον τοῦτο ἐγνώσθη, τὸ ἰδεῶδες τοῦτο ἠρευνήθη, ἐξητιμίσθη καὶ διεσκεδάσθη, ὡς πᾶν ἰδεῶδες. Καὶ τότε ὁ Μαῦρος κατέστη δύσπιστος, ἀδιάλλακτος καὶ πειραματιστής.</p> <p>[B' μέρος κεφ. ΣΤ']</p>	<p>Επαλληλία δυο παρατακτικών σειρών χωρίς εξάρτηση.</p> <p>ἠρευνήθη, ἐξητιμίσθη καὶ διεσκεδάσθη: τριμελής και όχι, συνδετική σειρά ρημάτων</p> <p>δύσπιστος, ἀδιάλλακτος καὶ πειραματιστής: τριμελής και όχι, συνδετική σειρά επιθέτων</p>
<p>Εἶναι ἀφελής, ἄγροικος, σοβαρὸς καὶ ἔχει ἴδιον ἦθος, ὅπερ καθιστᾷ αὐτὸν εὐγνώριστον καὶ μεταξὺ μυρίων.</p> <p>[B' μέρος κεφ. Ζ']</p>	<p>Τριμελής ασύνδετη σειρά συναφών επιθέτων.</p>
<p>Διότι ἡ ἐπιδερμὶς τοῦ προσώπου της ἦτο λευκοτάτη, λειοτάτη καὶ ροδόχρους.</p> <p>[B' μέρος κεφ. Η']</p>	<p>Τριμελής συνδετική σειρά συναφών επιθέτων.</p>
<p>Τότε τὸ πάθος θραύεται, ἀναλύεται, διαρρέει καὶ μένει κενὸν εἰς τὴν ψυχὴν.</p>	<p>Πολυμελής συνδετική σειρά ρημάτων με</p>

<p>[B' μέρος κεφ. Η']</p>	<p>νοηματική φθίνουσα κλιμάκωση</p>
<p>Καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῆς σιγῆς καὶ τῆς ἐρημίας τῆς νυκτὸς ἐκείνης ἠκούσθη βαθύς, θλιβερός καὶ σπαραξικάρδιος λυγμός· ὁμοίαζε μὲ γογγυσμὸν τοῦ ἐρημικοῦ ὄρνέου. Ἦτο ἡ ἐκφραστικωτάτη λαλιὰ τῆς νυκτὸς ἐκείνης. Ἐφαίνετο ὅτι οἱ διάφοροι μυστηριώδεις κρότοι, ὁ φλοῖσβος τῶν κυμάτων, τὸ φύσημα τῆς αὔρας, ὁ θροῦς τῶν φύλλων, ἡ μακρινὴ ἠχὴ τῶν κακκαβισμῶν τοῦ νυκτεροβίου πτηνοῦ, συνηντήθησαν, ἠνώθησαν καὶ ἀπετέλεσαν [<u>ἓνα ἦχον, μίαν φωνήν, ἐν σύργμα</u>], ὅπερ μετεφράσθη προχειρῶς διὰ τοῦ [ὄξεος καὶ αἰχμηροῦ] ἐκείνου λυγμοῦ.</p> <p>[B' μέρος κεφ. Θ']</p>	<p>Επαλληλία πέντε παρατακτικῶν σειρῶν.</p> <p>βαθύς, θλιβερός καὶ σπαραξικάρδιος: τριμελὴς συνδετικὴ σειρά επιθέτων</p> <p>οἱ διάφοροι μυστηριώδεις κρότοι, ὁ φλοῖσβος τῶν κυμάτων, τὸ φύσημα τῆς αὔρας, ὁ θροῦς τῶν φύλλων, ἡ μακρινὴ ἠχὴ : πολυμελὴς ασύνδετη σειρά παρασυνωνύμων ουσιαστικῶν</p> <p>συνηντήθησαν, ἠνώθησαν καὶ ἀπετέλεσαν: τριμελὴς συνδετικὴ σειρά ρημάτων</p> <p>[<u>ἓνα ἦχον, μίαν φωνήν, ἐν σύργμα</u>]: τριμελὴς ασύνδετη σειρά ουσιαστικῶν που εγκιβωτίζεται στὴν προηγούμενη σειρά</p> <p>[ὄξεος καὶ αἰχμηροῦ]: διμελὴς συνδετικὴ σειρά επιθέτων που εγκιβωτίζεται στὴν προηγούμενη σειρά</p>
<p>Ἦτο περιπαθής, τρυφερά, συνετὴ καὶ φιλόανθρωπος.</p> <p>[B' μέρος κεφ. Θ']</p>	<p>Πολυμερὴς συνδετικὴ σειρά συναφῶν επιθέτων.</p>
<p>Ἦγωνίσθη, ἀντέστη, ἐβασανίσθη, ἐμαρτύρησεν.</p>	<p>Πολυμελὴς ασύνδετη σειρά με νοηματικὴ</p>

[B' μέρος κεφ. Θ']	και αύξουσα κλιμάκωση.
ἦτο παχύς, δροσερός, εὔρωστος και οί χαρακτηήρες του εἶχον ήμερεύσει και έξανθρωπισθῆ [B' μέρος κεφ. ΙΑ']	Τριμελής ασύνδετη σειρά συναφών επιθέτων.
πενήντα φλωρία, ώραϊα, λαμπρά, στρογγυλοκομμένα [B' μέρος κεφ. ΙΑ']	Τριμελής ασύνδετη σειρά επιθέτων
Ἡ φωνή εκείνη ἦτο σοβαρά, μονότονος, μελαγχολική και ήκούετο ώς ό φλοϊσβος τοῦ ρύακος έν μέσω άκρας σιγῆς και ήρεμίας. [B' μέρος κεφ. ΙΒ']	Επαλληλία δυο παρατακτικών σειρών χωρίς εξάρτηση μεταξύ τους. σοβαρά, μονότονος, μελαγχολική: τριμελής ασύνδετη σειρά επιθέτων σιγῆς και ήρεμίας: διμελής συνδετική σειρά ουσιαστικών.
τό πράγμα ήθελε κριθῆ τερατώδες και χιμαιρικόν όλως [B' μέρος κεφ. ΙΓ']	Διμελής συνδετική σειρά επιθέτων
ἦτο τό παίγνιον τοῦ πονηροτάτου και θραυστάτου τῶν δαιμόνων τῆς κολάσεως [B' μέρος κεφ. ΙΔ']	Διμελής συνδετική σειρά επιθέτων
ύπό την περικαλλῆ και λίαν έλκυστικήν αὐτῆς μορφήν [B' μέρος κεφ. ΙΔ']	Διμελής συνδετική σειρά επιθέτων
Ὁ νυκτερινός εκείνος πλοῦς τῆς γυναικός,	

<p><i>ἦν ἀπήντησεν ἅμα ἀποβιβασθεῖς, ὁ ἀπίθανος, ὁ φοβερός, ὁ σκότιος ἐκεῖνος πλοῦς.</i></p> <p><i>[B' μέρος κεφ. ΙΔ']</i></p>	<p>Τριμελής ασύνδετη σειρά επιθέτων</p>
<p><i>Τότε ἡ Αὔγουστα ἤρχισε ν' ἀνησυχῆ, νὰ φοβῆται, νὰ τρέμη.</i></p> <p><i>[B' μέρος κεφ. ΙΔ']</i></p>	<p>Τριμελής ασύνδετη σειρά με νοηματική και αύξουσα κλιμάκωση.</p>
<p><i>Ἐντὸς ὀλίγων στιγμῶν κατεκυρίευσε τὰς σανίδας ἐκείνης, τὰς σχεδίας, τὰ σκάφη, τοὺς κάλους, τοὺς ἰστούς. Ὁ πύρινος ὄφις ἐσύριζε, συνεσπειροῦτο, διεκλάτο, ἀνέβαινε καὶ κατέβαινε καὶ δὲν ἤθελε ν' ἀφήσῃ τὴν λείαν του.</i></p> <p><i>[B' μέρος κεφ. ΙΕ']</i></p>	<p>Επαλληλία δύο παρατακτικῶν σειρῶν χωρὶς εξάρτηση μεταξύ τους.</p> <p><i>τὰς σανίδας ἐκείνης, τὰς σχεδίας, τὰ σκάφη, τοὺς κάλους, τοὺς ἰστούς:</i> πολυμελής ασύνδετη σειρά συναφῶν ουσιαστικῶν</p> <p><i>ἐσύριζε, συνεσπειροῦτο, διεκλάτο, ἀνέβαινε καὶ κατέβαινε:</i> πολυμελής συνδετική σειρά συναφῶν ρημάτων</p>
<p><i>Τὸ πῦρ ἐγλωσσοῦτο, ἐσωματοῦτο, ἐνεπνέετο, ἐψυχοῦτο, ἐλύσσα, ἐφρύαττε.</i></p> <p><i>[B' μέρος κεφ. ΙΕ']</i></p>	<p>Πολυμελής ασύνδετη σειρά συναφῶν ρημάτων, που ἀνά δύο εἶναι σύνωνυμα.</p>

1.4.2. Σχολιασμός της συνωνυμικής παράταξης.

Μελετώντας τις περιπτώσεις που παρατίθενται στον πίνακα με την συνωνυμική παράταξη στους «Εμπόρους των Εθνών» διαπιστώνει κανείς πως αποτελεί προφανές στοιχείο του παπαδιαμαντικού ύφους. Καταγράφονται περισσότερες από 80 τουλάχιστον περιπτώσεις συνωνυμικής παράταξης, η οποία χρησιμοποιείται σχεδόν σε όλες της τις μορφές. Είναι ενδεικτικό ότι καταγράφονται διμελείς, τριμελείς, τριμελείς και όχι, πολυμερείς, συνδετικές και ασύνδετες σειρές συνωνυμικής παράταξης. Επίσης, σε πολλές σειρές οι όροι είναι παρασυνώνυμα ή απλώς συναφείς όροι, χωρίς αυτό όμως να αποτελεί τον κύριο κανόνα.

Με τη μεγαλύτερη συχνότητα παρουσιάζονται οι διμελείς συνδετικές σειρές συνωνύμων. Είναι ένα στοιχείο του ύφους του Παπαδιαμάντη που διατρέχει όλο το μυθιστόρημα και συναντάται σχεδόν σε όλα τα κεφάλαια. Η ρητορικότητα που προσδίδει ακόμα κι ένας συνώνυμος όρος επιπλέον είναι εμφανής. Στις διμελείς σειρές η έμφαση που δίνει ο δεύτερος όρος συνάδει και με τη φαντασία και τον άρτιο λεξιλογικό χειρισμό της γλώσσας του Παπαδιαμάντη. Από τις πιο χαρακτηριστικές περιπτώσεις παρατίθενται οι εξής: α] ως προς την έμφαση και την ένταση: *Ἡσθάνετο ἀποστροφήν καὶ ἀντιπάθειαν πρὸς αὐτάς* ὑπὸ τὴν περικαλλῆ καὶ λίαν ἔλκυστικὴν αὐτῆς μορφήν** Ἦτο δὲ ὅλως *ἀπαίσιον καὶ ἀντιπαθὲς θέαμα** ἀλλὰ μετ' *ἀληθοῦς καὶ ἀνυποκρίτου* εἰλικρινείας β] ως προς τη φαντασία και τον λεξιλογικό πλούτο: *Ἀπέμαθε δὲ τὸ νὰ γογγύζη ἢ νὰ μεμψιμοιρῆ κατ' αὐτοῦ** ὑπῆρχε κιβώτιόν τι *παλαιὸν καὶ σεσαθρωμένον** Ἡ γραῖα Μανῶ ἤλθε *χωλαίνουσα καὶ γογγύζουσα** Εἶχεν οὕτως εἶπεῖν *σκιερὸν τι καὶ λυκανγὲς προαίσθημα ἐν τῇ καρδίᾳ** τὸ πρᾶγμα ἤθελε κριθῆ *τερατῶδες καὶ χιμαιρικὸν ὅλως.*

Οι τριμελείς σειρές ακολουθούν σε συχνότητα. Στις περισσότερες από αυτές τις σειρές χρησιμοποιούνται συνώνυμοι όροι, ενώ υπάρχουν και σειρές τριμελείς και όχι, στις οποίες ένας από τους όρους δεν εμφανίζει συνωνυμία με τους άλλους. Επίσης στις τριμελείς σειρές οι συνδετικές εμφανίζουν μια λίγο μεγαλύτερη συχνότητα σε σχέση με τις ασύνδετες, χωρίς όμως να παρατηρείται μια εμφανής διαφορά. Οι τριμελείς σειρές χρησιμοποιούνται από τον Παπαδιαμάντη συχνά για περιγραφές [*μυστηριώδης, βαθεῖα καὶ ἀκαταμέτρητος ἐν τῷ πελάγει** ὁ ἀπίθανος, ὁ φοβερός, ὁ σκότιος ἐκεῖνος πλοῦς* ἴστατο *ἀκίνητος, ἄφωνος, ἄτενής** Ἦτο πτῶμα ἀνθρώπου *δύσμορφον, ἀγνώριστον καὶ σεσηπός** Τὸ βλέμμα της δὲ ἔπεσε *βαθύ,*

*έρευνητικὸν καὶ διαμπερὲς** ἠκούσθη *βαθύς, θλιβερός καὶ σπαραξικάρδιος* λυγμός* [Διότι ἡ ἐπίδερμις τοῦ προσώπου της ἦτο *λευκοτάτη, λειοτάτη καὶ ροδόχρους.*] ἐνὸς ἐπίσης εἶναι ἐμφανὴς ὁ γλωσσικός τοῦ πλούτος κι ἡ ἀριστοτεχνικὴ χρῆσις τῶν λέξεων. Ἀξίζει νὰ ἐπισημανθεῖ ἡ συχνότητα στὴ χρῆσις ἐπιθέτων στὶς σειρὲς αὐτές, χωρὶς ὅμως νὰ παραβλέπονται οἱ συνωνυμικὲς σειρὲς ἐπιρρημάτων γεμάτων ἐντασις [Διενοεῖτο ταῦτα *ὑπούλως, βυθίως, βαραθρωδῶς** Αἱ χεῖρες τῶν ἑπαλλων τὰ ἐγχειρίδια *μανικῶς, σπασμωδικῶς, ἀκαμάτως*], ὅπως ἐπίσης οἱ σειρὲς συναφῶν οὐσιαστικῶν με βασικὸ χαρακτηριστικὸ τὴν ἀπαρίθμησις [Τοῖς ἔδωκε *ξίφη, πελέκεις, γαταγάνια** Μοὶ ἤρπασε τὸν *θησαυρόν* μου, τὴν *τιμὴν* μου, τὴν *εὐτυχίαν* μου* εἶχε νοσηλεύσει *τοφικούς, χολερικούς καὶ ὄστρακιῶντας**].

Σε συχνότητα ἀκολουθοῦν οἱ πολυμελεῖς σειρὲς συνωνύμων, ἀπὸ τὶς ὁποῖες οἱ περισσότερες εἶναι ἀσύνδετες. Σε πολυμελεῖς σειρὲς ὁ Παπαδιαμάντης χρησιμοποιοῖ συχνότερα οὐσιαστικά καὶ ρήματα, ὅπως καὶ ἐπίθετα-κυρίως σε περιγραφές. Ἐνδεικτικὲς περιπτώσεις ἀποτελοῦν οἱ παρακάτω: νὰ εἶναι *πλούσιος, εὐγενής, ἰσχυρός, ἀνδρεῖος, ἐπιφανής** Δὲν ἠξέυρω· *ἀνία, ἀκηδία, νάρκη, ἀπομώρανσις** Ἦτο *ὑψηλή, ἰσχνή, ξανθὴ καὶ μελανεῖμων** ὑπ' ἀνδρὸς *ὑψηλοῦ, δυσμόρφου, ἀντιπαθοῦς καὶ ἀδεξίου** γὰ τὴν νομιζῆς *εὐτυχίαν* σου, *κόσμημά* σου, *θησαυρόν* σου, *καταφυγὴν* σου, *ἐλπίδα* σου εἰς τοῦτον τὸν *κόσμον!*. Στὶς πολυμελεῖς σειρὲς χρησιμοποιοῦνται συχνότερα παρασυνώνυμα καὶ συναφεῖς ὅροι ἀπὸ ὅ,τι στὶς διμελεῖς καὶ τὶς τριμελεῖς. Ἐπίσης, προκύπτει μεγαλύτερη ἐνίσχυσις τοῦ ὅρου μέσω τῶν διαφορετικῶν ἀποχρώσεων ποὺ προσδίδουν οἱ συνώνυμοι, παρασυνώνυμοι καὶ συναφεῖς ὅροι.

Οἱ πολυμελεῖς σειρὲς συχνὰ συνδυάζονται καὶ με τὴν κλιμάκωσι, χωρὶς νὰ λείπουν καὶ παραδείγματα τριμελῶν σειρῶν. Παρατηροῦνται ἀρκετές περιπτώσεις ποὺ ἡ κλιμάκωσι εἶναι νοηματικὴ καὶ αὐξουσα, ὅπως πχ: Δὲν ἠξέυρω· *ἀνία, ἀκηδία, νάρκη, ἀπομώρανσις** Νὰ γίνῃ *ἀσκήτρια, ἐρημίτις, νυκτερίς, κουκουβάγια** Ν' ἀφυπνισθῆς *πρωίαν* τινὰ *ἐγκαταλελειμμένος, προδομένος, κατησχυμμένος, κατάρατος** Τότε ἡ *Αὐγούστα* ἤρχισε ν' *ἀνησυχῆ, νὰ φοβῆται, νὰ τρέμη.* Παρατηρήθηκε μόνο μία φορὰ ἡ περίπτωσις τῆς φθίνουσας κλιμάκωσις: *Ἄλλ' ὄνομα, ψιθυρισμός, λέξις σκιά, ἦχος, κνίσμα ὠτός, κροῦσμα ἀέρος.* Ἐπίσης παρατηρήθηκε ἡ χρῆσις τῆς ἐσωτερικῆς-νοηματικῆς καὶ ἐξωτερικῆς-συλλαβικῆς καὶ συντακτικῆς κλιμάκωσις: *Εἶναι σφαγή, εἶναι ἰὸς ἀσπίδος, εἶναι ξίφος [βαθύ, αἰχμηρόν, ἀπαίσιον],* ἐνὸς καὶ μία φορὰ ἡ χρῆσις τῆς ἐσωτερικῆς-νοηματικῆς καὶ ἐξωτερικῆς-συλλαβικῆς κλιμάκωσις: *Διενοεῖτο ταῦτα ὑπούλως, βυθίως, βαραθρωδῶς.*

Από τις πολύ ενδιαφέρουσες περιπτώσεις για τη μελέτη της ρητορικής και του ύφους του Παπαδιαμάντη είναι οι συνδυασμοί της συνωνυμικής παράταξης. Όσον αφορά το διπλό συνωνυμικό καταγράφεται η περίπτωση [*Νὰ καταδικάσῃ αὐτὴ ἑαυτὴν εἰς ἰσόβιον ἀγωνίαν, εἰς βραδὺ ψυχορράγημα, εἰς ὑστερικὸν θάνατον*], όπου το διπλό συνωνυμικό (*ἰσόβιον - βραδὺ- ὑστερικὸν*) – (*ἀγωνίαν, ψυχορράγημα, θάνατον*) σε νοηματική αυξουσα κλιμάκωση συνδυάζεται με την επαναφορά. Η επαλληλία μεταξύ παρατακτικῶν συνωνυμικῶν σειρῶν με ἢ χωρὶς εξάρτηση εἶναι ἓνα ἀκόμα δείγμα τῆς ποιότητας τῆς τέχνης τῆς ρητορικής του Παπαδιαμάντη. Η επαλληλία χωρὶς εξάρτηση εμφανίζεται συχνότερα [πχ. *ἡ κυανὴ θάλασσα μειδιῶσα καὶ παίζουσα ἐνίστε ἐπὶ τῶν βράχων παρὰ τὸν αἰγιαλόν, μυστηριώδης, βαθεῖα καὶ ἀκαταμέτρητος ἐν τῷ πελάγει* Ἀπερίγραπτος ὑπῆρξεν ἡ κατάπληξις καὶ ὁ τρόμος τῶν ἐν τῇ αἰθούσῃ ἄδουσῶν καὶ κινουσῶν τὰ σκέλη γυναικῶν, ὅτε εἶδον τὸ πτώμα ἐκεῖνο τὸ ἡμίβρωτον καὶ ὀδωδὸς εἰσφερόμενον εἰς τὴν αἴθουσαν* Ἡσθάνθη οὗτος πόνον, ὠχρίασε, συνέσφιγξε τοὺς ὀδόντας καὶ ἀφῆκεν ὑπόκωφον κραυγὴν. Ἐκλονίσθη, ὠλίσθησε καὶ ἔμελλε νὰ πέσῃ]* αλλά δεν λείπουν και οι περιπτώσεις εγκιβωτισμοῦ και εγλειστικής υπόταξης πχ. *Διότι αὐτὸς μὲ ἤρπασεν ἐνδοὺς εἰς μέθην παροδικήν, εἰς πάθος [βίαιον καὶ τυραννικόν]* συνηντήθησαν, ἠνώθησαν καὶ ἀπετέλεσαν [ἕνα ἦχον, μίαν φωνήν, ἐν σύριγμα], ὅπερ μετεφράσθη προχείρως διὰ τοῦ [ὄξεος καὶ αἰχμηροῦ] ἐκείνου λυγμοῦ.* Ὅπως φαίνεται κι ἀπὸ τις παραπάνω περιπτώσεις ο συνδυασμὸς τῆς επαναφοράς με τὴν συνωνυμικὴ παράταξη χρησιμοποιεῖται ἀρκετὰ συχνά.

2^ο Κεφάλαιο: Συμπεράσματα- συζήτηση

Η παρούσα εργασία εξέτασε την αφηγηματική ρητορική του Παπαδιαμάντη στους *Εμπόρους των Εθνών* υπό την έννοια της ρητορικής ως ύφους και ως προτίμησης κάποιων συγκεκριμένων σχημάτων λόγου. Η βασική υπόθεση εργασίας ότι ο Παπαδιαμάντης χρησιμοποιεί συνειδητά και κατ' εξακολούθηση ρητορικά σχήματα λόγου, τα οποία αποτελούν στοιχεία προσωπικού ύφους, επιβεβαιώθηκε για τα τέσσερα σχήματα λόγου που μελετήθηκαν. Τα αποτελέσματα της έρευνας στο συγκεκριμένο μυθιστόρημα σημείωσαν ταύτιση με τις ερευνητικές προσεγγίσεις των σύγχρονων μελετητών που έχουν ήδη αναφερθεί. Τόσο η μεταφορά και το ασύνδετο σχήμα όσο και η επαναφορά και η συνωνυμική παράταξη διατρέχουν το μυθιστόρημα και δεν εμφανίζονται σε μεμονωμένα σημεία. Επίσης, η συχνότητα εμφάνισης των συγκεκριμένων σχημάτων λόγου, όπως παρατηρείται στους πίνακες, τα κατατάσσει στα χαρακτηριστικά υφολογικά χαρακτηριστικά του Παπαδιαμάντη. Καθώς οι μέχρι τώρα έρευνες για τη ρητορική του Παπαδιαμάντη στηρίζονταν σε σταχυολογημένα παραδείγματα σχημάτων λόγου από όλο το έργο του συγγραφέα, θεωρώ σημαντική την επαλήθευση της υπόθεσης εργασίας ότι τα χαρακτηριστικά του ύφους του διακρίνονται εμφανώς και σε ένα μόνο έργο του, στο οποίο μπορεί να μετρηθεί και η συχνότητα εμφάνισής τους.

Πέρα από τα επιμέρους αποτελέσματα για το κάθε είδος σχήματος, όπως καταγράφηκαν και αναλύθηκαν (πχ οι ταξινομήσεις των επαναφορών), είναι απαραίτητη η εξαγωγή ενός γενικότερου συμπεράσματος όσον αφορά την αφηγηματική ρητορική του Παπαδιαμάντη. Η καταγωγή της ρητορικής του, που έχει επισημανθεί ήδη από τον Καλοσπύρο, αποδεικνύεται περίτρανα και στις σελίδες ενός μονάχα μυθιστορήματός του. Οι συνειρμικές συνδέσεις του έργου του με την αρχαιοελληνική γραμματεία και τα κείμενα των Ακολουθιών έχει επαληθευτεί και στην παρούσα εργασία μέσω της παράθεσης συγκεκριμένων αποσπασμάτων από τα ομηρικά έπη και τους Ψαλμούς, με τα οποία σημειώνεται ομοιότητα. Οι μεταφορές, λοιπόν, τα ασύνδετα, οι επαναφορές και οι συνωνυμικοί συναθροισμοί του Παπαδιαμάντη δεν είναι πρωτότυπα ως προς τη σύλληψή τους αλλά πρωτότυπα ως προς την εκτέλεσή τους και την ενσωμάτωσή τους σε κείμενο με υψηλή ρητορική περιεκτικότητα. Σίγουρα, ο τρόπος που χειρίζεται το γλωσσικό του υλικό και το εύρος της ελληνικής γλώσσας από όλες τις ιστορικές φάσεις που χρησιμοποιεί, λειτουργούν θετικά και βοηθητικά στη διαμόρφωση αυτής της ρητορικής και των

υφολογικών προτιμήσεών του. Ωστόσο, αυτό που συμβάλλει στην αρτιότητα και την πρωτοτυπία της πραγμάτωσης των σχημάτων λόγου που προαναφέρθηκαν, είναι, στην ουσία, ο τρόπος με τον οποίο ο Παπαδιαμάντης αντιλαμβάνεται τον κόσμο, καθώς και η βιωματική του σχέση με την εκκλησιαστική κυρίως γραμματεία. Στο μεταίχμιο μεταξύ δύο αιώνων (19^{ος}- 20^{ος}) και σε έναν κόσμο που συνεχώς μεταβάλλεται, ο Παπαδιαμάντης προβάλλει δύο σταθερές: την αρχαιοελληνική και την εκκλησιαστική παράδοση. Η διαχρονικότητα αυτών των δυο σταθερών προβάλλεται ως συνειδητή επιλογή στοιχείων τους και εκφράζεται μέσα από το υψηλής ρητορικής περιεκτικότητας ύφος του. Άλλωστε, ο ίδιος έχει εκφράσει συνοπτικά την κοσμοθεωρία του: *«Το ἐπ' ἔμοι, ἐνόσω ζω, καὶ ἀναπνέω καὶ σωφρονῶ, δὲν θὰ παύσω νὰ υμνῶ μετὰ λατρείας τὸν Χριστὸν μου, νὰ περιγράψω μετ' ἔρωτος τὴν φύσιν, καὶ νὰ ζωγραφῶ μετὰ στοργῆς τὰ γνήσια ἐλληνικὰ ἦθη»* (ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸν «Λαμπριάτικο ψάλτη»).

Ἡ μελέτη τῆς ρητορικῆς τοῦ σκιαθίτη πεζογράφου φυσικὰ καὶ δὲν ἐξαντλεῖται στὰ ὅρια μιᾶς διπλωματικῆς ἐργασίας καὶ οὔτε ἀποτελέσει αὐτὸ ἕνα ἀπὸ τοὺς στόχους τῆς. Ἡ πολυπλοκότητα στὴν προσέγγιση τῆς ἴδιας τῆς ρητορικῆς ὡς ἔννοιας δίνει περιθώριο στὸν ἐρευνητὴ νὰ τὴν ορίσει με διαφορετικὸς τρόπους. Στὴν παρούσα ἐργασία μελετήθηκαν τέσσερα συγκεκριμένα σχήματα λόγου ποὺ χρησιμοποιοῦνται ἀπὸ τὸν Παπαδιαμάντη με μεγάλη συχνότητα, χάρη στὴν ὁποία κατατάσσονται ὡς στοιχεῖα τοῦ προσωπικοῦ τοῦ ὕφους. Νέες μελέτες θὰ μπορούσαν νὰ συμπεριλάβουν τὸ σύνολο τῶν σχημάτων λόγου ποὺ χρησιμοποιεῖ ὁ συγγραφέας, ἄσχετα με τὴν συχνότητα καταγραφῆς τους. Μία ἀκόμα ἐνδιαφέρουσα παράμετρος ποὺ θὰ μπορούσε νὰ μελετηθεῖ εἶναι οἱ ἐσωτερικοὶ μονόλογοι ποὺ περιλαμβάνονται στὸ μυθιστόρημα, στους ὁποίους, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ σχήματα λόγου, θὰ ἦταν σημαντικό νὰ μελετηθοῦν τὰ ὅρια μετὰ ἀφηγητῆ-ἥρωα- Παπαδιαμάντη. Ἡ τελευταία αὐτὴ μελέτη θὰ μπορούσε νὰ ἐπεκταθεῖ καὶ στὸ σύνολο τοῦ ἔργου τοῦ συγγραφέα.

Ὡς κατακλείδα τῆς παρούσας ἐργασίας θὰ ἤθελα νὰ μοῦ ἐπιτραπεί ἡ παράθεση τῆς ἀποψῆς τοῦ Ὀδυσσεᾶ Ελύτη γιὰ τὸν Παπαδιαμάντη.

Δὲν βρίσκεις ποτέ δυο βότσαλα ποὺ ν' ἀντιμάχονται τὸ ἕνα τὸ ἄλλο, δυο ἀγριολούλουδα ποὺ ὁ συνδυασμὸς τους νὰ μὴν ἀποτελεῖ ἀρμονία. Καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ θαῦμα. Ἴδιο, εἴτε σκύβεις πάνω ἀπὸ τὰ καθαρὰ νερά μιᾶς χαλίκοςπαρτης ἀκρογιαλιάς, ὅπως εἶναι τὰ Λαλάρια τῆς Σκιάθου, εἴτε πάνω ἀπὸ τὰ φραστικά σχήματα ποὺ φωτίζουν τὸ βυθὸ στα διηγήματα τοῦ Παπαδιαμάντη. Αθωότητα ἐτσι καὶ ἀλλιώς. (Ελύτης, 1986, σελ. 21).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελύτης, Ο. 1986, *Η Μαγεία του Παπαδιαμάντη*, 3^η εκδ., εκδ.Γνώση, Αθήνα.

Ζορμπάς, Α. 1991, 'Χωρία και Λέξεις της Αγίας Γραφής και των Λειτουργικών Βιβλίων στο Έργο του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη', διδακτορική διατριβή, Αθήνα.

Κακριδής, Ι.Θ. 1948, *Το Μεταφραστικό Πρόβλημα*, εκδ. Ίκαρος, Αθήνα.

Καλοσπύρος, Ν.Α.Ε. 2002, *Η αρχαιογνωσία του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη*, Εταιρία Παπαδιαμαντικών Σπουδών & εκδ. Δόμος, Αθήνα

Καλοσπύρος, Ν.Α.Ε. 2009, 'Προφορικότητα και παράδοση στο έργο του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη', *Αλεξανδρινός Άμνητος*, τ. Β', Αθήνα, σσ. 149-160.

Καλοσπύρος, Ν.Α.Ε. 2011, 'Τα desiderata του ρητορικού Παπαδιαμάντη' σε Νάκας (επιμ.), *Ρητορικός Παπαδιαμάντης*, Πατάκης, Αθήνα, σελ. 251-303.

Καλοσπύρος, Ν.Α.Ε. (2012), «Amoenitas sancta: Για την τεχνική της εκφράσεως του Αλεξάνδρου Παπαδιαμάντη». Στα *Πρακτικά Γ' Διεθνούς Συνεδρίου για τον Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη, Τόμος Πρώτος (Σκιάθος, 29 Σεπτ.-2 Οκτ. 2011)*, εκδ. Δόμος & Εταιρεία Παπαδιαμαντικών Σπουδών 2012, Αθήνα, σελ. 147-185, διαθέσιμο

2

Μαρτίου

2016

<http://papadiamantis.net/pdf/%CE%A0%CE%A1%CE%91%CE%9A%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%91/%CE%A0%CF%81%CE%B1%CE%BA%CF%84%CE%B9%CE%BA%E1%BD%B0%20%CE%93%E2%80%99%20%CE%94%CE%B9%CE%B5%CE%B8%CE%BD%CE%BF%E1%BF%A6%CF%82%20%CE%A3%CF%85%CE%BD%CE%B5%CE%B4%CF%81%CE%AF%CE%BF%CF%85/%CE%A0%CF%81%CE%B1%CE%BA%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CC%80%20%CE%93%CF%85%CE%BD%CE%B5%CE%B4%CF%81%CE%B9%CC%81%CE%BF%CF%85,%20%CF%84%CE%BF%CC%81%CE%BC.%20%CE%99%20%CE%A3%CE%BA%CE%B9%CE%B1%CC%81%CE%B8%CE%BF%CF%82.pdf>

Κοπιδάκης Μ. Ζ. 2011, 'Η πεποικιλμένη πρόζα του Αλ. Παπαδιαμάντη', σε Νάκας (επιμ.), *Ρητορικός Παπαδιαμάντης*, Πατάκης, Αθήνα, σελ.15-28.

Μαντάς, Α. 1994, 'Ο τροπικός Παπαδιαμάντης. Συμβολή στη μελέτη του λόγου των παπαδιαμαντικών διηγημάτων', διδ. διατριβή στο Τμήμα Φιλολογίας Παν/μίου Αθηνών, Αθήνα.

Μπαμπινιώτης, Γ. 1984, *Γλωσσολογία και Λογοτεχνία: Από την Τεχνική στην Τέχνη του Λόγου*, εκδ. Μαυρομμάτης, Αθήνα.

Νάκας, Α. 2003, *Γλωσσοφιλολογικά Δ': Μελετήματα για τη Γλώσσα και τη Λογοτεχνία*, Πατάκης, Αθήνα.

Νάκας, Θ, 2011, 'Επαναφορά κ.α. σχήματα λόγου στον Παπαδιαμάντη', σε Νάκας (επιμ.), *Ρητορικός Παπαδιαμάντης*, Πατάκης, Αθήνα, σελ. 41-249.

Νάκας, Α. (2012), 'Η συνωνυμική παράταξη ως στοιχείο ύφους του Παπαδιαμάντη', *Στα Πρακτικά Γ' Διεθνούς Συνεδρίου για τον Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη, Τόμος Α', Σκιάθος 29 Σεπτεμβρίου- 2 Οκτωβρίου 2011*, Δόμος & Εταιρεία Παπαδιαμαντικών Σπουδών 2012, Αθήνα, σελ. 327-370, διαθέσιμο 2 Μαρτίου 2016

<<http://papadiamantis.net/pdf/%CE%A0%CE%A1%CE%91%CE%9A%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%91/%CE%A0%CF%81%CE%B1%CE%BA%CF%84%CE%B9%CE%BA%E1%BD%B0%20%CE%93%E2%80%99%20%CE%94%CE%B9%CE%B5%CE%B8%CE%BD%CE%BF%E1%BF%A6%CF%82%20%CE%A3%CF%85%CE%BD%CE%B5%CE%B4%CF%81%CE%AF%CE%BF%CF%85/%CE%A0%CF%81%CE%B1%CE%BA%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CC%80%20%CE%93%CE%B4%20%CE%A3%CF%85%CE%BD%CE%B5%CE%B4%CF%81%CE%B9%CC%81%CE%BF%CF%85,%20%CF%84%CE%BF%CC%81%CE%BC.%20%CE%99%20%CE%A3%CE%BA%CE%B9%CE%B1%CC%81%CE%B8%CE%BF%CF%82.pdf>>

Πατσιάδου, Λ. 2002, 'Ρητορική στη Μ. Ασία (Αρχαιότητα)', *Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού, Μ. Ασία*, διαθέσιμο 30 Μαρτίου 2016 <<http://www.ehw.gr/l.aspx?id=5981>>.

Πολίτου- Μαρμαρινού, Ε. 1987, 'Η ποιητικότητα του παπαδιαμαντικού έργου', περ. *Διαβάζω*, τεύχος 165 (8-4-87), σελ. 49-58.

Τζάρτζανος, Α. 1996, *Νεοελληνική Σύνταξις της κοινής Δημοτικής*, τόμος Β', Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.

Χριστοδούλου Γ. Α. 2011, 'Αρχαιοελληνική γλώσσα και Παπαδιαμάντης', σε Νάκας (επιμ.), *Ρητορικός Παπαδιαμάντης*, Πατάκης, Αθήνα, σελ 29-40.

Abrams, M. H. 2001, *Ο καθρέφτης και το φως*, μτφρ. Μπερλής Α., εκδ. Κριτική, Αθήνα.

Anderson, R.D. 2000, *Glossary of Greek Rhetorical Terms Connected to Methods of Argumentation, Figures and Tropes From Anaximenes to Quintilian*, Peeters Leuven.

Beck, H. G. 1965, 'Η ρητορική των Βυζαντινών ως έκφρασις του Βυζαντινού πνεύματος', *Επιστ. Επετ. Φιλολ. Σχολ. Αριστ. Παν/μίου Θεσσ/νίκης*, τομ. 9, σσ, 101-112.

Cole, T. 1991, *The Origins of Rhetoric in Ancient Greece*, The Johns Hopkins University Press, London.

Curtius, E.R. 1954, *Europäische Literatur und Lateinisches Mittelalter*, 2^η εκδ. [αρχική εκδ. 1948], Franke, Bern.

Enkvist, N. E. (1973), *Linguistic stylistics*, The Hague, Mouton.

Fokkema, D. & Ibsch, E. 2004, *Θεωρίες Λογοτεχνίας του Εικοστού Αιώνα. Δομισμός, Μαρξισμός, Αισθητική της Πρόσληψης, Σημειωτική*, ελλ. μτφρ. Παρίσης Γ., Πατάκης, Αθήνα.

Haase, A. F. 2008, *The Making of 'Rhetoric'. An Empirical Case in the New York Times and a Model of Text Types in the Mass Media for Contents and Typological Analyzes of Switching Meanings*, International University of Cyprus.

Hawkes , T. 1978, *Metaphor*, Routledge, London and New York.

Kennedy, G.1994, *A New History of Classical Rhetoric*, Princeton University Press, New Jersey.

Lausberg, H. 1990, *Handbook of Literery Rhetoric:A Foundation of Literary Study*, αγγλ. μτφρ. Bliss M.T., Jansen A., Orton D. E., εκδ. επιμ. D. E. Orton & R. D. Anderson, Brill, Leiden, 1998.

Liddel, G. & Scott, R. 1889, *An Intermediate Greek-English Lexicon*, Clarendon Press, Oxford.

Man, P. de 1990, 'Σημειολογία και ρητορική', ελλ. Μτφρ. Καλταμπάνος Ν., *Λόγου χάριν* 1, Άνοιξη 1990, σελ.69-86.

Perelman, C. & Olbrechts- Tyteca, L. 1958, *The New Rhetoric:A Treatise on Argumentation*, αγγλ. μτφρ. Wilkinson J. & Weaver P., Notre Dame/ London University of Notre Dame Press, 1969.

Richards, I.A. (1924), *Principles of Literary Criticism*, London.

Rotry, O. A. (ed) 1996, *Essays on Aristotle's Rhetoric*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London.

Schmitz, T. 1997, *Bildung und Macht. Zu sozialen und politischen Funktion der zweiten Sophistik in der griechischen Welt der kaiserzeit*, Beck, München.

